

PL ISSN 0033-202X

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

# przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	78
<hr/>	
zeszyt	2

WYDAWNICTWO  
SBP



Warszawa 2010

## RADA REDAKCYJNA

Elżbieta Barbara Zybert – przewodnicząca, Bożenna Bojar, Sabina Cisek,  
Jerzy Franke, Ewa Głowacka, Elżbieta Gondek, Henryk Hollender,  
Artur Jazdon, Maria Lenartowicz, Marek Nahotko, Joanna Pasztaleniec-  
-Jarzyńska, Maria Próchnicka, Krystyna Sanetra, Jadwiga Sadowska,  
Marta Skalska-Zlat, Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Stępiak,  
Małgorzata Waleszko, Jacek Wojciechowski

## REDAKCJA

Barbara SOSIŃSKA-KALATA – redaktor naczelny  
Ewa CHUCHRO – sekretarz redakcji  
Maria PRZASTEK-SAMOKOWA – redaktor  
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski  
Anna LIS – redakcja techniczna i korekta

Stali współpracownicy: Barbara KORYŚ – *Przegląd piśmiennictwa krajowego*  
Jacek WOJCIECHOWSKI – *Z lektur zagranicznych*

Stały dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”

## BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ

Opracowanie: Zakład Dokumentacji Księgoznawczej Biblioteki Narodowej  
Redaktor: Małgorzata WALESZKO

Adres redakcji i wydawcy:  
~~N~~ydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich  
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7  
tel.: (+48 22) 827-52-96  
e-mail: [przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl](mailto:przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl)

Zawartość „Przeglądu Bibliotecznego” jest cytowana w czasopiśmie  
abstraktowym „Library and Information Science Abstracts”  
oraz w dostępnej w Internecie bibliografii „The Central European  
Journal of Social Sciences and Humanities”



## TREŚĆ

10 lat nowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Debata: Marek Budzyński, Henryk Hollender, Ewa Kobińska-Maciuszko, Tomasz Kruszewski, Piotr Matywiecki, Anna Wołodko (oprac. Tomasz Kruszewski przy współpracy Anny Wołodko) . . . . .	149
A r t y k u ł y	
MAREK NAHOTKO: Metadane biblioteczne w XXI wieku . . . . .	165
REMIGIUSZ SAPA: Dostęp online do informacji o doktoratach i do pełnych tekstów rozpraw broniących w polskich uczelniach . . . . .	179
Z w a r s z t a t ó w b a d a w c z y c h	
PAWEŁ MIELCZAREK: Wykorzystanie modułu gromadzenia systemu Horizon w procesie gromadzenia druków zwartych w Bibliotece Kolegium Europejskiego w Natolinie . . . . .	193
S p r a w o z d a n i a	
„Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku”. X Jubileuszowa Międzynarodowa Konferencja Naukowa (Lwów, 20-22 października 2009 r.) (Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Halina Rusińska-Giertych) . . . . .	203
„Transparency in Science, Open Acces, and Scholarly Publishing” (Warszawa, 7 maja 2010 r.) (Ewa Chuchro) . . . . .	208
R e c e n z j e i p r z e g l ą d y p i ś m i e n n i c t w a	
Marek Nahotko: <i>Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym</i> . Warszawa 2010 (Barbara Sosińska-Kalata) . . . . .	211
Jolanta Hys: <i>Pragmatyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w „Przewodniku Bibliograficznym”</i> . Warszawa 2009 (Jadwiga Sadowska) . . . . .	216
Danuta Koniczna: <i>Dzieje olsztyńskich bibliotek</i> . Olsztyn 2008 (Adrian Uljasz) . . . . .	218
<i>Kul'turno-mitc'ki procesy na storinkah ukrajins'koji periodyky Halyczyny per-szoji połowyny XX stolittia. Materiały do bibliohrafiji</i> . Oprac. G. Biłowus, N. Rybczyns'ka, Je. Czyruk. – Lwów 2009 (Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Halina Rusińska-Giertych) . . . . .	220
Przegląd piśmiennictwa krajowego (Barbara Koryś) . . . . .	224
Z lektur zagranicznych (Jacek Wojciechowski) . . . . .	229

## Z życia SBP

Sprawozdanie z działalności Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich za okres od 1 czerwca do 31 grudnia 2009 roku ( <i>Marzena Przybysz, Anna Grzecznowska</i> ) . . . . .	239
Sprawozdanie z działalności ogniw terenowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 2009 roku ( <i>Sylwia Błaszczyk</i> ) . . . . .	247
Sprawozdanie z działalności sekcji, komisji i zespołu Zarządu Głównego SBP w 2009 roku ( <i>Ewa Chrzan</i> ) . . . . .	255
Nagroda Naukowa SBP im. A. Łysakowskiego za 2009 rok ( <i>Jadwiga Sadowska</i> )	260
Prace projektowe nad ogólnopolskim portalem bibliotekarskim <a href="http://www.sbp.pl">www.sbp.pl</a> ( <i>Wioletta Lipińska</i> ) . . . . .	261
Wskazówki dla autorów . . . . .	263

## TABLE OF CONTENTS

Tenth anniversary of new Warsaw University Library. A debate: Marek Budzyński, Henryk Hollender, Ewa Kobierska-Maciuszko, Tomasz Kruszewski, Piotr Matywiecki, Anna Wołodko (ed. <i>Tomasz Kruszewski and Anna Wołodko</i> ) . .	149
<b>Articles</b>	
MAREK NAHOTKO: Library Metadata in Twenty-First Century . . . . .	165
REMIGIUSZ SAPA: Online Access to Information on Doctoral Theses and Full Texts of Dissertations Defended at Polish Universities . . . . .	179
<b>Research reports</b>	
PAWEŁ MIELCZAREK: Acquisitions Module of Horizon Integrated Library System in the Process of Acquiring Monographs by the College of Europe Library in Natolin . . . . .	193
<b>Reports</b>	
„Cracow – Lviv. Books, journals, libraries of 19th and 20th century”. Tenth International Scientific Conference (Lviv, October 20-22, 2009) ( <i>Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Halina Rusińska-Giertych</i> ) . . . . .	203
„Transparency in Science, Open Access, and Scholarly Publishing” (Warsaw, May 7, 2010) ( <i>Ewa Chuchro</i> ) . . . . .	208
<b>Reviews and literature surveys</b>	
Marek Nahotko: Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym (Scholarly Communication in Digital Environment). Warszawa 2010 ( <i>Barbara Sosińska-Kalata</i> ) . . . . .	211
Jolanta Hys: Pragmatyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej w „Przewodniku Bibliograficznym” (Pragmatics of National Library of Poland Subject Headings and Universal Decimal Classification in „Przewodnik Bibliograficzny” („Polish National Bibliography”). Warszawa 2009 ( <i>Jadwiga Sadowska</i> ) . . . . .	216
Danuta Konieczna: Dzieje olsztyńskich bibliotek. (Libraries of the City of Olsztyn). Olsztyn 2008 ( <i>Adrian Uljasz</i> ) . . . . .	218
Kul’turno-mietec’ki procesy na storinkah ukrajins’koji periodyky Hałyczyny perszoji połowyny XX stolittia. Materiały do bibliografiji. Lviv 2009 ( <i>Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Halina Rusińska-Giertych</i> ) . . . . .	220
Polish literature survey ( <i>Barbara Koryś</i> ) . . . . .	224
Foreign publications ( <i>Jacek Wojciechowski</i> ) . . . . .	229

## News from SBP (Polish Librarians Association)

The report on the activities of SBP Executive Board from June 1 to December 31, 2009 ( <i>Marzena Przybysz, Anna Grzecznowska</i> ) . . . . .	239
Report on the activities of SBP regional units in 2009 ( <i>Sylwia Błaszczyk</i> ) . . . . .	247
The activities of sections, committees and groups of SBP Executive Board in 2009 ( <i>Ewa Chrzan</i> ) . . . . .	255
2009 Lysakowski Scientific Award ( <i>Jadwiga Sadowska</i> ) . . . . .	260
Report on designing Polish library website <a href="http://www.sbp.pl">www.sbp.pl</a> ( <i>Wioletta Lipińska</i> ) . . . . .	261
Guidelines for Authors . . . . .	263

## 10 LAT NOWEJ BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W WARSZAWIE



Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: fasada budynku frontowego od ul. Dobrej  
(Fot. Jadwiga Antoniak)

Piętnastego grudnia 2009 r. minęła dekada, odkąd do gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie na Powiślu wkroczyli pierwsi użytkownicy. Z tej okazji, z inicjatywy Henryka Hollendra, który wówczas pełnił funkcję dyrektora BUW, 29 stycznia 2010 r. doszło do spotkania twórców, organizatorów, pracowników i użytkowników BUW-u, którzy podzielili się swoimi refleksjami na jej temat, próbując podsumować minione dziesięć lat, wskazać sukcesy i porażki oraz pokusić się o wizję rozwoju Biblioteki.





Uczestnicy debaty. Od lewej siedzą: Piotr Matywiecki, Marek Budzyński, Henryk Hollender, Ewa Kobińska-Maciuszko; tyłem: Anna Wołodko, Tomasz Kruszewski

(Fot. Jadwiga Antoniak)

**EWA KOBIERSKA-MACIUSZKO** – Punktem wyjścia dzisiejszej rozmowy może być niedawne styczniowe wydarzenie, właściwie eksperyment, który możemy uznać za ukoronowanie 10-lecia Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Przez 2 tygodnie studenci przygotowujący się do sesji mogli nie tylko korzystać z Biblioteki w standardowych 12 godzinach jej otwarcia, od 9.00 do 21.00, ale aż do 5 rano, czyli przez 20 godzin na dobę. W niedzielny wieczór o godzinie 23.30 pojawiła się kolejka ludzi do szatni nie dlatego, że jest ona niewydolna, ale dlatego, że zabrakło numerków. Czytelnicy czekali na zwolnienie miejsc, których niezmiennie jest 1000. Podczas tych 10 nocy gmach osiągnął maksimum swojej pojemności i efektywności. Pomysł sprawdził się kapitalnie, więc będziemy chcieli go powtórzyć podczas sesji letniej.

**TOMASZ KRUSZEWSKI** – Ten przykład pokazuje, że w pewnych obszarach funkcjonowania bez wątplenia BUW sprawdził się. Jak ta efektywność wygląda natomiast w odniesieniu do funkcjonującego w Uniwersyteckiej wolnego dostępu do zbiorów? Obecnie liczba bibliotek akademickich realizujących ten model jest spora. Jednak przed dekadą sytuacja była inna. To BUW był jedną z instytucji, które w Polsce inicjowały wdrażanie idei wolnego dostępu. I przy okazji, jak wygląda kwestia zniszczeń książek z wolnego dostępu?

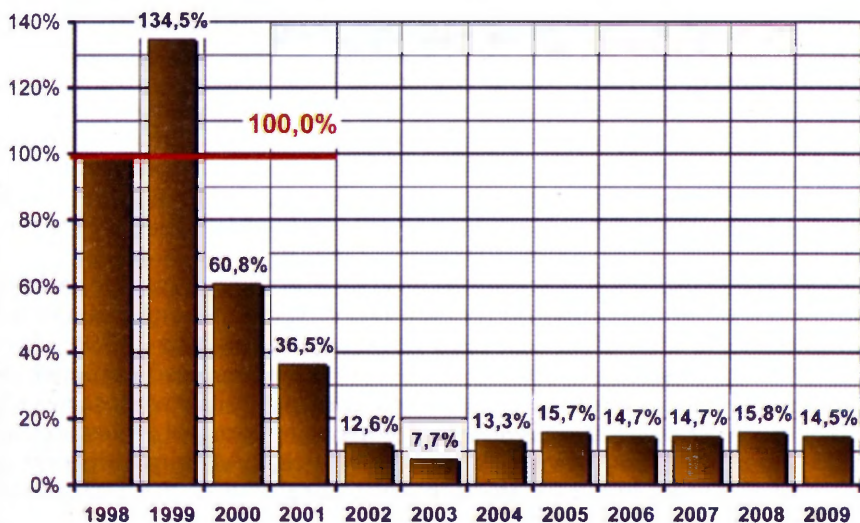
**HENRYK HOLLENDER** – Realizujących ten model, hm... Wolny dostęp równa się czytelnicy między półkami? Myśmy celowali jednak w co innego i niewiele bibliotek poszło tym tropem. Jeśli w obrębie symbolu jakiejś klasyfikacji ustawiamy książki według kryteriów formalnych, to książki najbardziej sobie pokrewne treściowo wcale nie stoją koło siebie. I trudno trafić na inną niż taka, której danymi już się wcześniej dysponowało. Walory heurystyczne stawiania pięćdziesięciu-dwustu tomów pod jednym symbolem i sze-

regowania ich alfabetycznie są żadne, a tak właśnie się u nas najczęściej organizuje „wolny dostęp”, na przykład za pomocą Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. To wystarcza tylko tam, gdzie student idzie do półki z konkretną listą lektur i nie próbuje poza nią wyjść.

W Bibliotece stworzyliśmy system zachęcający do wyciągania z półki książek nieoczekiwanych i bardzo szybko spostrzegliśmy, że wskaźnik wykorzystania zbiorów stanął dęba. Jakby to powiedzieć, obrotowość poszczególnych egzemplarzy wzrosła, po prostu księgozbiór jest o wiele mocniej wykorzystany. Moja podstawowa tutaj teza, jako jednej z osób, które chciały wprowadzenia wolnego dostępu, byłaby taka, że oczywiście część z tych prób jest tylko po to, aby dokument za chwilę odłożyć. Ale w wypadku, kiedy ściągamy książkę z magazynu na podstawie metadanych z katalogu, też wielokrotnie robimy to po to, żeby książkę niebawem zwrócić. Zarówno katalog, jak i książka są przewodnikami po zbiorze, ale egzemplarz książki i sekwencja książek na półce są przewodnikami o wiele lepszymi.

W obu wypadkach – sprowadzania książki z magazynu i wyciągania jej z półki – kontakt może się kończyć na oględzinach egzemplarza. Lecz istotne z punktu widzenia ekonomiki jest umożliwienie oględzin nie poprzez skorzystanie z pracy magazyniera, ale poprzez pofatygowanie się do półki i obejrzenie książki (zob. Wykres 1 – przyp. TK).

Względny koszt udostępnienia 1 woluminu\*



Wykres 1

\* Uwzględniono skumulowany współczynnik inflacji.

Źródło: Sprawozdanie BUW 2010.

EKM – W tej wypowiedzi pojawił się też wątek obrotu książką jako wskaźnika statystycznego. Jak kształtuje się on po dziesięciu latach? Wolny dostęp to około 25% (~ 450 tys. vol. z datą wydawniczą 1980 i późniejszą, choć są też wcześniejsze) zasobu podstawowego Biblioteki, tzn. XIX- i XX-wiecznego. Zasięg wolnego dostępu do zbiorów jest więc *de facto* dość ograniczony, chociaż jest to dużo jak na skalę polską – w skali europejskiej już

mniej, a jeszcze mniej w porównaniu z Ameryką Północną. Pozostałe 3/4 zbiorów przechowujemy w magazynie zwartym. Oczywiście, one też są dostępne na zamówienie do czytelnicy lub wypożyczalni, rezerwowane w sposób tradycyjny lub online. Tymczasem, jeśli popatrzymy na to, co nazywamy obrotem książką, to proporcje są dokładnie odwrotne. Ta 1/4 zbiorów w obszarach z wolnym dostępem kreuje nam 80% obrotu książką.

TK – W tych danych odnajdujemy potwierdzenie zasadności wprowadzania do bibliotek idei wolnego dostępu. Jak się wydaje, zyski są przynajmniej dwojakie. Po pierwsze, koszty finansowe wypożyczeń przez wolny dostęp są znacznie niższe niż w systemie wykorzystującym magazyn zamknięty. Po drugie, czytelnicy wchodząc między regały w poszukiwaniu określonego tytułu, odnajdują przy okazji kilka innych na ten sam temat. Korzystają zatem i z nich.

EKM – Tak, to jest największy walor edukacyjny wolnego dostępu. Cały błysk polega na tym, że człowiek szuka jednej konkretnej książki i nagle trafia obok na podobne, o których nie miał pojęcia. Dobrze byłoby odpowiedzieć na pytanie, czy zbiory w wolnym dostępie są tak intensywnie użytkowane dlatego, że są w wolnym dostępie i po prostu ludziom jest wygodniej po nie sięgnąć, czy też dlatego, że przyjęta koncepcja cezury 1980 r. była słuszna, bo odpowiada największej potrzebie naszej publiczności, jaką jest szybki dostęp do najnowszej produkcji wydawniczej. Myślę, że te dwie tezy są równouprawnione.

HH – Kontynuując wątek planowania nowej Biblioteki, wspomnę jeszcze o kilku niedogodnościach. Pierwsza dotyczy techniki obsługi ruchu. Za błąd programu użytkowego z 1993 r. należałoby uznać brak punktu zapisów czytelników przed bramką magnetyczną w wejściu do Biblioteki oraz brak wrzutni i w efekcie tłok przy wózkach z książkami (oraz samo istnienie wózków, choć one są tam po to, by trochę skrócić kolejkę do wypożyczalni). Druga sprawa – też związana z drogą czytelnika. On potrzebuje miejsca do odpoczynku. I te miejsca nie powstały. Dotyczy to zwłaszcza osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. W Bibliotece jest dużo przestrzeni, gdzie takie „wypoczynki” można postawić.

TK – Odnośnie osób z niepełnosprawnościami, należy zauważyć, że spośród krajowych bibliotek uniwersyteckich BUW wyróżnia się, jeśli chodzi o przystosowanie do ich możliwości. Ustawa *Prawo budowlane* z 1994 r. wymusiła dostosowanie architektoniczne Biblioteki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, ale nie wymusiła zainstalowania komputerów wyposażonych w technologie wspomagające korzystanie z informacji przez osoby niewidome, słabo widzące i z niepełnosprawnością narządów ruchu. A takimi udogodnieniami, jak: program udźwiękawiający, monitor brajlowski, drukarka brajlowska, trackball, Biblioteka też dysponuje.

MAREK BUDZYŃSKI – Weszliśmy w bardzo bibliotekarską warstwę. Uważam, że wolny dostęp jest szerszy niż tylko bibliotekarski – on jest ogólnoludzki. To jest sprawa społeczna, a także sprawa jednostki. Jak ona może korzystać z przestrzeni i zbiorów biblioteki? W samym pojęciu otwartego dostępu do zbiorów tkwi w moim pojęciu klucz sukcesu. W nowym BUW-ie wystąpiło znaczne zwiększenie liczby czytelników. To znaczy, że Biblioteka spełnia swoją rolę. To jest gigantyczny sukces. Uważam, że w klasycznej bibliotece, z klasycznym dojściem do zbiorów, dla ogromnej większości osób trudne staje się szukanie w katalogu, później wypisanie rewersu, a potem pojawiają się wątpliwości: „Czy ja właściwie wybrałem?”. W Uniwersyteckiej ten trudny moment znika, bo tu z katalogu można korzystać, ale już wtór-



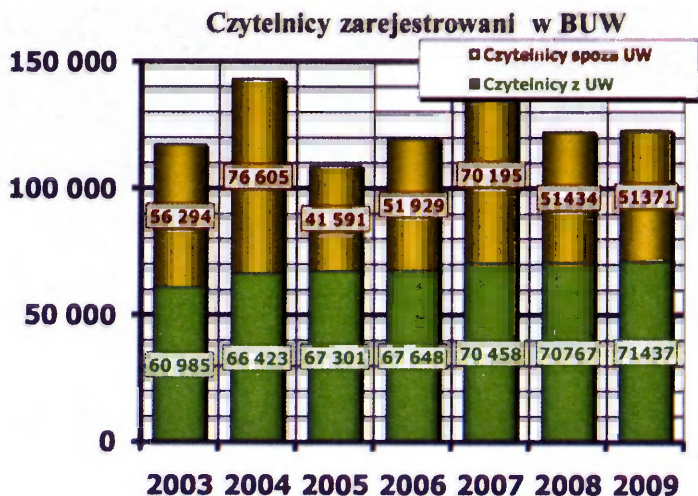
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: sala katalogów na poziomie pierwszym  
(Fot. Jadwiga Antoniak)

nie. Katalogiem jest prowadzenie samą informacją wizualną w całej przestrzeni. I to w moim pojęciu jest zasadnicza różnica, za którą warto dużo zapłacić, jeżeli chcemy, żeby ludzie się kształcili. Nie mam co do tego żadnych wątpliwości. Biblioteka w klasycznym rozumieniu mnie jako projektanta mało by interesowała.

Rozwiązywanie problemów tej skali biblioteki z otwartym dostępem do zbiorów, dominującym w tej przestrzeni, było dla całego zespołu fascynującą sprawą, która budziła nadzieję, że to miejsce przestanie być zamknięte, niedostępne, o upadającym prestiżu, a odrodzi się miejsce, do którego się dąży, gdzie się żyje, gdzie dzieją się wydarzenia prawdziwe, codzienne. Jest tutaj i wspaniale, i inaczej, jednocześnie sakralnie i codziennie. To jest zamknięte w wolnym dostępie do zbiorów. Sam wolny dostęp jest wspaniały i ja nie rozumiem, dlaczego on się bardzo powoli i nieprzyjaźnie „rozchodzi” w innych bibliotekach.

PIOTR MATYWIECKI – Ja jestem czytelnikiem dość nietypowym, bo kimś, kto chce korzystać z biblioteki twórczo. No i przy takim patrzeniu jest jasne, że po prostu wolny dostęp jest rajem. Mnie się wydaje, że przy ocenie wszystkiego, co dotyczy Biblioteki, niesłychanie istotne staje się określenie struktury czytelników.

EKM – 48% naszych czytelników zarejestrowanych w bazie to są osoby spoza Uniwersytetu Warszawskiego (zob. Wykres 2 – przyp. TK). Jesteśmy publiczną biblioteką naukową, znacznie bardziej niż kiedykolwiek w ciągu 200 lat naszej historii.



Wykres 2

Źródło: Sprawozdanie BUW 2010.

PM – Do tego coście Państwo o wolnym dostępie mówili, chcę dodać, że są dwa sposoby korzystania z tego rodzaju księgozbioru. Jeden jest czysto pragmatyczny, taki że przychodzi do biblioteki albo student, który musi się zapoznać z jakąś literaturą przedmiotu, albo uczyony nastawiony, że musi szukać czegoś z góry określonego, o czym z góry wie. Ale jest też, mam nadzieję, taki sposób użytkowania biblioteki, który jest szperaniem na ślepo, bardzo często niezwykle inspirującym.

EKM – Ludzie to uwielbiają, zaś Henryk Hollender w artykule z 1990 r. nazwał to „buszowaniem wśród półek”. Ten termin zyskał już rangę pojęcia naukowego.

HH – Nie przesadzajmy. Nie przypominam sobie, żeby ktoś cytował ten tekst. Ale może bym i chciał, żeby tak było, bo użyłem terminu „oświecone buszowanie wśród półek”. Temat istoty wolnego dostępu, który ma bogatą bibliografię, w odniesieniu do Uniwersyteckiej, w ogóle uszedł uwadze naszych bibliotekoznawców, jeśli nie liczyć dwóch artykułów młodszych kolegów z Biblioteki. Zwłaszcza godny przypomnienia jest tekst Jarosława Wołodki w tomie *Opracowanie rzeczowe* pod redakcją Jadwigi Woźniak-Kasperek i Piotra Bierczyńskiego (Warszawa, 2006).

EKM – Przechodząc do odpowiedzi na pytanie o zniszczenia i skutki uboczne wolnego dostępu i patrząc na skalę zużycia księgozbioru (wolę mówić o zużyciu niż zniszczeniu), dochodzę do wniosku, że wartość książki drukowanej, jako przedmiotu materialnego, dramatycznie spadła w ostatnim 15-leciu. W związku z tym idea ochrony zbiorów jako prymarna z punktu widzenia bibliotekarza, ustępuje powoli idei dostępności tych zbiorów i to jest jeden z wektorów naszego działania, mniej lub bardziej uświadomionego. Książkę z datą wydania 2000 należy chronić znacznie mniej i chronimy ją znacznie mniej niż książkę na ten sam temat, wciąż nośną naukowo, ale wydaną w 1950 r.

TK – Czy wobec tego pytanie o wprowadzenie wolnego dostępu w Bibliotece – także do książek starszych niż te wydane w 1980 r. – w ogóle wydaje się zasadne?

EKM – To jest pytanie o przyszłość. Teoretycznie, jest miejsce na to, żeby wolny dostęp rozszerzać. Ale czy to miejsce zostawić na wpływ bieżący, czy wypełnić je wydawnictwami starszymi? To jest dylemat, który pojawia się mniej więcej z częstotliwością raz na dwa lata, bo częściej nie stać nas na analizę zasobów w wolnym dostępie i weryfikację naszego myślenia o nich. Z drugiej strony, istnieją pewne uwarunkowania obiektywne gmachu, architektoniczne i gabarytowe, które narzucają różne rozwiązania. Wspólnie z Markiem Budzyńskim i Henrykiem Hollendrem założyliśmy proporcje takie, że w wolnym dostępie jest miejsce na milion woluminów, a w magazynie zamkniętym na 1,5 mln. Życie zweryfikowało te założenia: nie byliśmy w stanie ani w 1999, ani 2009 r. postawić w wolnym dostępie miliona. Po pierwsze – nie zdołaliśmy aż tyle przygotować, po drugie – okazało się, że nie ma aż takiej potrzeby, bo piśmiennictwo od 1980 r. zamknęło się w mniejszej liczbie egzemplarzy. Powstała zatem sytuacja, że magazyn zwarty jest wypełniony prawie w 90%, a w regałach z wolnym dostępem jest luz. I to otwiera nam furtkę do tych spekulacji, które tu przedstawiłam i które Pan sugeruje: czy wyciągać z magazynu zbiory starsze, czy wolne miejsce w wolnym dostępie zostawić na wpływ bieżący. Sprawa jest nierozstrzygnięta do dziś, nie możemy się zdecydować.

TK – Pan Budzyński mówiąc o ideach wolnego dostępu, wspomniął o prowadzeniu użytkownika Biblioteki za pomocą informacji wizualnej. Jak zatem wyglądają lub miały tutaj wyglądać potencjalne drogi czytelnika? Dzięki jakim zabiegom przekształcającym przestrzeń miałby on czuć się w tym miejscu swobodnie?

MB – Cały BUW ma tę ideologię równoważenia, również zrównoważonego rozwoju. Uważam, że to jest istotą przekształcania przestrzeni dla potrzeb Biblioteki. Mamy przestrzeń, która istnieje (w tym wypadku istniała przestrzeń miejska, zorganizowana jako zaplecze Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodociągów i Kanalizacji, zdewastowane i zniszczone). Myśmy mieli to przekształcić na program nowej Biblioteki. Podstawowym równoważeniem była natura – kultura. Ono symbolicznie wyraża się m.in. fasadą tzw. kulturową od strony miasta, z całą historią. Traktuję słowo „kultura” jako całokształt dorobku człowieka, łącznie z procesami, które prowadziły do utrwalenia się tego dorobku. I to jest klucz, który w moim pojęciu powinien obowiązywać w jakimkolwiek działaniu człowieka przy przekształcaniu przestrzeni. On powinien postępować tak, żeby to, co nazywamy kulturą zaczęło tworzyć jedność z naturą i żeby wspólnie funkcjonowało podtrzymując możliwości życia na Ziemi. W związku z tym, uważamy za właściwe wszystko to, co jest związane z kulturą, czyli miasto jako takie, które jest najwyższym jak dotąd etapem tego działania i bibliotekę, która jest zorganizowana jak miasto. Podstawową rzeczą jest uliczka, w której z założenia dzieje się wszystko. Był jeszcze zamysł inwestorski, że część miała być wynajmowana i przynosić zyski na utrzymanie BUW-u, a drugą częścią miała być biblioteka właściwa. I to na styku tych dwóch rzeczy powstała uliczka, w której wszystko wolno, dzieje się liberalne życie prawdziwego miasta (pierwotnie planowano, że do uliczki wchodzić się będzie od frontu *vis a vis* głównego wejścia i schodów do Biblioteki – dop. TK). Na osi tego całego założenia jest wejście do sacrum, jakim jest poznanie. Biblioteki gromadzą zbiory poznania tego, co człowiek utrwalił akurat w książkach. Mamy wejście do sacrum przez odwołanie się do historii: schody, propyleje i wejście do Akropolu, czyli do tej przestrzeni informacji, która gromadzi wszystkie, wymagane zresztą przez naszych inwestorów, sposoby infor-



Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: fasada budynku głównego od ul. Lipowej i Wybrzeża Kościuszkowskiego

(Fot. Rafał Bielawa)

mowania – po pierwsze katalogi tradycyjne, które staraliśmy się zrobić maksymalnie przejrzyste (oczywiście to była artystyczna wizja, bo skrzynie katalogowe nie są całkiem przejrzyste, bo nie mogą być). Dalej mamy informację wizualną i zestaw komputerów, który wprowadza nas w świat informacji komputerowej, która z założenia od początku miała być jednocześnie ogólnoeuropejska i ogólnouniwersytecka, świat czegoś, co jest bardzo tradycyjne i tego, co już jest teraz, ale otwiera drogę w przyszłość. Jest to zgromadzone w holu informacji. Ta jednoczesność wyraźnych przeciwieństw wprowadza nas w nastrój Biblioteki. Następnie jest rygorystyczna oś, krzyżująca się z osią pionową, która prowadzi nas do skarbcza i do nieba, poprzez układ natury, jaką jest kopia. Dalej od tego punktu rozchodzimy się do układu miejskiego, sieci, która wiąże się ze średniowieczną czy anglosaską kulturą biblioteki, gdzie wchodzimy i szperamy po półkach, gdzie buszujemy. Na zakończeniach tych uliczek są miejsca indywidualnego czytania, które są już na styku z zewnętrznym światem, już ma światło zewnętrzne, już może korzystać z widoku na ogród bądź dziedzińcyk. Ta jednoczesność rygorystycznych i bardzo tradycyjnych, i bardzo nowoczesnych rzeczy, pełnego otwarcia, powoduje właśnie to, że idea otwartego zbioru przestrzennie podbudowana została wspomnianymi zabiegami architektonicznymi. W życiu się nie spodziewałem takiego sukcesu, jaki Biblioteka osiągnęła.

HH – Systemowi informacji wizualnej należy się jednak tyżka dziegiu, zresztą pod moim własnym adresem, bo to ja dałem Towarzystwu Projektowemu wszystkie zapisy i ustalałem rozmieszczenie poszczególnych punktów. Sądziłem, że litery i cyfry będą widoczne, a nie są; dodatkowo nieczytelne okazały się piktogramy oznaczające toalety. Spotykałem czytelników, którzy myśleli, że na terenie Biblioteki wcale nie ma toalet. To wszystko jest w moim przekonaniu racjonalne i estetyczne, a na dodatek stanowi realizację naczelną

zasady projektanta, tak jak ją rozumiałem: że kolorowi mają być czytelnicy i kolorowe – książki, a budynek jest tłem dla jednych i dla drugich. Otóż myśmy chyba nie docenili, że w naszych warunkach kulturowo-społecznych znak wizualny albo jest hafaśliwy i wyrazisty jak Kaczor Donald, albo nie ma go wcale.

PM – Jeżeli jeszcze do tego dodać obawy, które przecież były i wcale nie nieuzasadnione – co się stanie, gdy „wyrzuci się” Bibliotekę na Powiśle, że nikt tam nie pójdzie. Obawy na szczęście nie spełniły się.

Chciałbym dodać, że w momencie, kiedy Uniwersytet miał swoją największą humanistyczną szansę, tj. w czasach pierwszej Solidarności, panowała idea uniwersytetu otwartego, uniwersytetu dla miasta. Jednak dzisiaj, po latach, wygląda na to, że jedyne co zyskał Uniwersytet, to symboliczne serce: Bibliotekę Uniwersytecką. W tej chwili łączy ona Uniwersytet z miastem. Jest to rzecz absolutnie bezcenna.

HH – Jeśli spojrzymy na BUW jak na znak w przestrzeni, warto podkreślić, że gmach jest dobrze widoczny od strony ogrodów uniwersyteckich. Przywraca to wiarę w jedność Uczelni.

PM – Ja dzielę myśl architektoniczną Pana Budzyńskiego na dwie strony barykady. Pierwsza to jest to, co widać na zewnątrz. I tu, bardzo przepraszam za brutalność, ten hangar nie wyraża nic. Pańska naiwność, że jak „oklei się” fasadę tekstami, to wyartykułowana będzie symbolika, dla mnie jest dziecinna. Ta bryła jest bez wyrazu. Może miała taka być. Natomiast uważam Pana za architekta genialnego, jeżeli chodzi o wszystko to, co tutaj w gruncie rzeczy jest najważniejsze, to znaczy, co jest środkiem tego budynku. Dla mnie to jest bliskie ideału, dlatego że panuje tu idealna harmonia pomiędzy koniecznym poczuciem intymności, że ja mogę się gdzieś odizolować, osiąść sobie, naprawdę mieć moment skupienia. Jednocześnie to jest przestrzeń naprawdę otwarta. W każdej chwili mogę z tego zakamarka wyjść na świeże powietrze, spotkać się z ludźmi, pogadać – to mi się wydaje po prostu fantastyczne. Kiedyś byłem przywiązany do starego BUW-u i straszliwie biadałem, że w nowym już nic bibliotecznego nie będzie, że zniknie cały klimat itd. Tamten klimat znikł, ale w nowej Bibliotece jest inny. Ja sobie wyobrażam, że gdybym był bardzo młodym człowiekiem i zaczynał teraz studia, wchodził w ogóle w ten świat, to ja bym ten gmach pokochał.

HH – W wypowiedzi Piotra Matywieckiego dostrzegam coś w rodzaju zarzutu, że tablice z napisami na froncie Biblioteki to czcza dekoracja. Chyba wszyscy tak to przyjęli, przy czym raczej bez odczuć negatywnych, bez żadnych zgoda. Tylko pewien znany bibliofil nie mógł mi wybaczyć, żeśmy się nie posłużyli łaciną, którą oddycha cała kultura polska. Był w tym leciutki podtekst, który pojawił się jeszcze później w czasie dyskusji nad ukształtowaniem i wystrojem Świątyni Opatrzności Marka Budzyńskiego, mianowicie, że kultura polska bynajmniej nie oddycha językami orientalnymi, które tu jakoby mamy w nadmiarze. Tymczasem łacinę znajdujemy u właściwego wejścia do Biblioteki. Jest tam księga z napisem Hinc Omnia (*Andrzej Maksymilian Fredro, Peristromata regum seu memoriale principis monitorum symbolis expressum*, Gdańsk 1660). Ale przyznaję, że jeśli wątpliwości Piotra Matywieckiego potraktować tak, że te napisy są czytankowe, zewnętrzne w stosunku do treści architektonicznych, to jest to moja wina, bo Marek Budzyński chciał początkowo tekstu lepiej wtopionego w architekturę, nie cytatu, lecz takiego jakby najazdu oka na znaki, litery wyabstrahowanej, lapidarium. Ja go namówiłem na konkretne fragmenty, stanowiące pewną całość, wybrane ze zidentyfikowanych utworów. Uznałem, że ma to być antologia tekstów i ja zepchnąłem ten projekt w stronę kiczu.





Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: tablice z tekstami  
zdobiące frontową fasadę budynku

(Fot. Rafał Bielawa)

MB – Tak, pomysł tekstów był Henryka. Myśmy mieli wcześniej m.in. takie plany, że to mają być strony z jakiejś książki. W konkursie były to tomy encyklopedii. W każdym razie, nie widzę w tym żadnego kiczu. Uważam, że to jest wspaniała symbolika kultury. Cóż może być lepszego niż teksty różnorodne?

TK – Zamierzoną cechą kompozycji architektonicznej Biblioteki jest równowaga. Użytkownicy przestrzeni mają więc do dyspozycji książnicę, ale i część komercyjną. Korzystają z namiastki natury wewnątrz budynku, obok niego i na jego dachu, ale i namiastki miasta. Jednak w kontekście opinii Pana Matywieckiego na temat bryły, można postawić hipotezę, że równoważenie nie będzie już takie klarowne, gdy spojrzysz na Uniwersytecką z poziomu ulic Dobrej i Lipowej. Jeśli posłużymy się raz jeszcze analogią do symboliki miasta – miasta nowoczesnego, to widać – podobnie jak w wielu nowoczesnych miejskich obszarach, że zaprojektowana tu przestrzeń nie ma dominanty, nieprzypadkowych, zdecydowanych wyróżniających ją elementów. Zamiast niej użytkownik rytmicznie napotyka nagromadzone kolejne, mniej lub bardziej dla niego zrozumiałe komunikaty: tablice na elewacji kulturowej, grę kolorów, ruszt przed wejściem do uliczki itd. Nie ośmielię się powiedzieć, że panuje tu przesyt symboliki, ale z pewnością jest jej dużo. Czy Państwo jako twórcy, ale też użytkownicy BUW-u nie widziecie problemu, że w tej przestrzeni być może Biblioteka nie jest dominantą, a tylko jednym z jej elementów, niekoniecznie najważniejszym? Dla niektórych klientów przestrzeni najważniejszy będzie ogród, dla kogoś sklep, parking, a tylko dla niektórych Biblioteka. Rozumiem zamysł wprowadzenia tu idei miejskości, ale czy to nie zniszczyło tradycyjnego spoglądania na książnicę jako spójną, jednolitą przestrzeń i z tego powodu –



Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: wejście główne od ul. Dobrej i Lipowej  
(Fot. Rafał Bielawa)

moim zdaniem – mogąca nadal zawierać tradycyjne sakralne cechy? Jako przestrzeń, do której przychodzi się z określonym nastawieniem? Gdzie szukać tradycji: równoważności dla ironii ponowoczesności, jeśli nie w bibliotece?

MB – Myślenie o jednej dużej przestrzeni jest raczej w duchu XIX-wiecznym i początku XX w. Taka jest biblioteka publiczna w Sztokholmie, zaprojektowana przez Erika Gunnara, choć, w jakimś sensie, sprawy wnętrzarskie BUW-u są bardzo zbliżone do tamtejszych. Wracając do podziału na wnętrze i zewnątrz, uważam za naturalną cechę współczesnej architektury. Wnętrze dostosowujemy wyłącznie do spraw dziejących się we wnętrzu, a zewnątrz dostosowujemy przede wszystkim do tych dwóch cech: związków z naturą i do związków z kulturą, tzn. do związków takich, że budynek próbuje współżyć z miastem z jednej strony, z ulicą, a z drugiej strony – w tym wypadku miał łatwo – bo współżył z zielenią ogrodu botanicznego i z zielenią bulwaru. Ciągłość zieleni jest jakby ponadestetyczna z mojego punktu widzenia. Tak samo, jak ciągłość z przestrzenią miasta. Ona musi taka być. Forma, jaką uzyskuje jedno i drugie, łączność z naturą była stosunkowo prosta. Zrobiliśmy to tak, że cała fasada ma odpowiednie siatki i spływy wody deszczowej z dachu, który



Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: ogrody

(Fot. Jadwiga Antoniak)

jest ogrodem i który jednocześnie płynie po tej fasadzie, podlewają tę roślinność. To wszystko razem zaczyna być obiektem, który współżyje z biotopem.

Wracając jeszcze do krytyki, uważam, że stosowanie litery jako ornamentu jest we współczesnym formowaniu architektury najbardziej oczywistą formułą do utrzymywania związków z tradycją. Po pierwsze, odtwarzamy ornament, po drugie piszemy jakiś tekst, który zawsze jest jakąś przeszłą mądrością, która nas w różny sposób kształtuje do przyszłości. I teraz to może tworzyć nieznaną nam formułę estetyczną. Czasem trudno przyjmować tę nową estetykę, która powstała ze specjalnego sposobu rozumowania, jakim jest na przykład otwarty dostęp do zbiorów, jak również to, żeby biblioteka była częścią miasta i była jednocześnie tą świątynią, która jest wyizolowaną sprawą. Sprawa jedności przeciwieństw w tym wypadku w Uniwersyteckiej udało się, ona pracuje na korzyść Biblioteki. Jeśli chodzi o zewnątrz, to stał się to budynek bardzo charakterystyczny w Warszawie i przyjmowany na ogół pozytywnie, zaś ogród na dachu zrobił się miejscem specjalnym w mieście.

EKM – Wypowiedzi naszych użytkowników i gości potwierdzają, że architektura gmachu nie jest neutralna, nie pozostawia odbiorcy obojętnym, można ją zaakceptować albo odrzucić, trzeciej drogi nie ma. Elementem symboliki Biblioteki są również kolumny filozofów.

MB – Z wyborami były kłopoty. Od początku konkursu mieli to być filozofowie, tylko nie było wiadomo, jacy? Z Henrykiem Hollendrem ustaliliśmy,

że dobrze by było, gdyby to był zestaw ludzi, którzy aktualnie oddziałali na wydarzenia polskie (to był rok 1996), i żeby to byli tacy filozofowie trochę zamieszani w politykę, trochę zamieszani w sprawy społeczne, żeby to byli żywi, istniejący ludzie. Miały to być dwie kobiety: Maria Janion i Antonina Kłoskowska oraz Leszek Kołakowski i Józef Tischner. Ostatecznie jednak to Rada Wydziału Filozofii i Socjologii UW na życzenie rektora po miesiącu narad wybrała przedstawicieli szkoły lwowsko-warszawskiej (Kazimierza Twardowskiego, Jana Łukasiewicza, Alfreda Tarskiego i Stanisława Leśniewskiego – przyp. TK).

EKM – Ich wybór też spotkał się z krytyką, bo utraćał racjonalistów, np. Tadeusza Kotarbińskiego, który powinien tu stać tak samo, a może bardziej.

MB – Następnie ustalono, że na kolumnach pojawić się miały fragmenty z dzieł z wybranych przez Radę Wydziału filozofów, a rzeźby wykona Adam Myjak, ówczesny rektor ASP. Ta decyzja niekoniecznie okazała się trafna. Stało się coś dziwnego. Myjak chyba nie potrafił się znaleźć w typie rzeźby, która była przedstawiająca, realistyczna. Tam miał pojawić się człowiek. I co więcej, ten człowiek miał niejako wyrastać z kolumny, którą spiralnie opasał tekst. Problemem Myjaka było, że on nie mógł pogodzić się z faktem, że teksty miały znaleźć się na kolumnach i stanowić w jakiś sposób jedność z jego rzeźbami. On uważał, że jego rzeźba to jest jego rzeźba, odcięta od reszty świata. To według mnie był problem. I rzeźby wyszły takie „średnie”.

TK – Powiedzieliśmy nieco o komunikatach architekta. Jakże natomiast specyficzne dla tego gmachu komunikaty może formułować bibliotekarz do użytkowników?

EKM – Na poziomie najbardziej ogólnym ten komunikat brzmi: „czytelniku, przychodź i czuj się, jak u siebie”.

PM – Czy w porównaniu do starej Biblioteki taki normalny ludzki kontakt z czytelnikiem twarzą w twarz przez tę przestrzeń się zmienił, jest nieco inny? Czy ta inność na coś wpływa? To są strasznie istotne rzeczy.

EKM – Nie zapomnieliśmy o tym. Myślę, że ustawiliśmy bibliotekarza na styku zbiory/czytelnik/bibliotekarz – w takim trójkącie – trochę inaczej niż w starym budynku, tworząc chociażby stanowiska bibliotekarzy dziedzinowych, biorących, w naszej intencji, odpowiedzialność za swoją dziedzinę. Odpowiedzialność w sensie merytorycznym, poprowadzenia czytelnika, „wejścia” z nim w kontakt, kontakt intelektualny, a nie protekcyjny, jak to czasami jeszcze ma miejsce w polskich bibliotekach. Z drugiej strony, czytelnikowi daliśmy o wiele więcej swobody ruchu, raz – z powodu ukształtowania przestrzeni, dwa – z powodu organizacji zbiorów, takiej, a nie innej; swobody, która w warstwie najbardziej dosłownej sprowadzała się do „uwolnienia” czytelnika od stolika z numerkiem, co było podstawową regułą życia czytelniczego w starej Bibliotece. To musiało wpłynąć na inne relacje.

Uważam też, że bardzo silnym elementem naszej pracy bibliotekarskiej jest działalność Informatorium, które jako punkt orientujący i informujący, miejsce „wypuszczania” czytelnika do wolnego dostępu, pracuje doskonale. Bibliotekarze dziedzinowi pracują słabiej, nie mówię o konkretnych osobach, a o profilu stanowiska. Jest to nasz niedowład organizacyjny, polegający na tym, że nie byliśmy w stanie „ustawić” ich pracy na wyższej pozycji w relacji bibliotekarz – czytelnik. Oni są za rzadko na swoich stanowiskach pracy w obszarach wolnego dostępu, bo albo są za słabo kontrolowani, albo są obciążeni innymi zadaniami w innych miejscach swojej struktury organizacyjnej. Po drugie, co jest jeszcze większym moim żmartwieniem, są w zbyt małym

stopniu partnerami Oddziału Gromadzenia i Uzupelniania Zbiorów w zakresie kształtowania swoich kolekcji. Przez te 10 lat, mam wrażenie, nie do końca zrozumieli, że to głównie oni są odpowiedzialni za to, co stoi na półkach, jak również za to, co jest dostępne w sieci. Są w tym wszystkim zbyt bierni.

PM – Może to polega na tym, że nie ma właściwych ludzi?

EKM – A może są nie dość dobrze przygotowani zawodowo i psychospołecznie? Masz oczywiście rację: problem doboru właściwych kadr wydaje mi się w tej chwili nawet poważniejszy niż problem finansowania naszej działalności.

TK – Minęło 10 lat Biblioteki w nowej siedzibie. Jakie zmiany czekają ją lub powinny czekać w następnej dekadzie?

HH – Ja bym widział kilka spraw. Warto poważnie zastanowić się nad możliwościami i sensem odtworzenia Czytelni Profesorskiej jako czytelni Gabinetu Zbiorów XIX wieku, wyposażonej w stare, eleganckie meble. Oczywiście, cały Gabinet byłby pięknie wygradzoną (to już jest gotowe) przestrzenią na trzecim poziomie i posiadałby wolny dostęp dla osób pracujących naukowo od określonego szczebla zaawansowania i certyfikacji. Komu służyłby? Między innymi międzynarodowej społeczności naukowej, która – gdyby to było zorganizowane i wypromowane – przyjechałaby tu tak, jak przyjeżdża eksplorować podobne zbiory w innych zagranicznych ośrodkach, zwłaszcza w Bibliotece Narodowej Finlandii.

EKM – Podstawowe pytanie na następną dekadę, nurtujące przecież nie tylko nas, ale też biblioteki na całym świecie, to pytanie o perspektywę przetrwania w dobie komunikacji cyfrowej i rozproszenia informacji w sieci rozległej. Obecny sukces Biblioteki: frekwencyjny, społecznościowy, wreszcie medialny, widoczny na co dzień, a jeszcze wyraźniej i przyjemniej przy okazji jubileuszu, nie powinien usypiać naszej czujności – zmiana nośnika w sferze komunikacji naukowej jest już faktem, w sferze prywatnej druk trzyma się mocno, pytanie jak długo jeszcze i czy to wystarczy, aby uzasadnić nasze istnienie w perspektywie dłuższej niż nasza generacja? Co i jak mamy robić, żeby być nadal niezastąpionym ogniwem badań naukowych i dydaktyki akademickiej? – prawidłowa odpowiedź na to pytanie jest godna bibliotekarskiego Nobla. Ja jej nie znam.

TK – Przed dekadą Uniwersytecka zaproponowała nową jakość nie tylko dla bibliotek akademickich, ale także publicznych w naszym kraju, stając się symbolicznym motorem zmian przestrzenno-funkcjonalnych wielu z nich. Dlatego dzisiaj spoglądając na stan bibliotek w Polsce, szczególnie w aspekcie ich architektury, ale także usług biblioteczno-informacyjnych, możemy znaleźć już więcej powodów do dumy. Rodzą się jednak – i słusznie – obawy o przyszłość. Czy biblioteki znikną, czy będą pełniły funkcje skansenów, a może przeistoczą się w instytucje komercyjne, egzystujące gdzieś w przestrzeni niekończących się mallów? BUW, będący doskonałym przykładem myślenia o bibliotece jako systemie społecznym, pozwala nam na obserwację procesów zmian cywilizacyjnych, które następują i będą następować również z jego udziałem w kolejnych dziesięcioleciach, czego powinniśmy wszyscy jemu życzyć.

Dziękuję za rozmowę.

Na prośbę Redakcji spotkanie zorganizowane zostało w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Za organizację spotkania Redakcja serdecznie dziękuje Pani Dyrektor Ewie Kobierskiej-Maciuszko i Pani Annie Wołodko z Samodzielnej Sekcji Organizacji, Współpracy i Promocji BUW. W rozmowie wzięli udział:



Marek Budzyński – architekt, urbanista, profesor architektury i pracownik naukowy Politechniki Warszawskiej, twórca projektu gmachu Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie oraz innych budynków, w tym Sądu Najwyższego w Warszawie.



Henryk Hollender – starszy kustosz dypl., dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie w latach 1992-2003, obecnie dyrektor Biblioteki Wyższej Szkoły Handlu i Prawa im. Ryszarda Łazarskiego w Warszawie, współtwórca koncepcji gmachu BUW-u na Powiślu.



Ewa Kobierska-Maciuszko – starszy kustosz dypl., wieloletni pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, od 2003 r. jej dyrektor. Współautorka projektu technologicznego i funkcjonalnego Biblioteki. W latach 2005-2008 członek Zarządu Głównego Ligi Europejskich Bibliotek Naukowych (LIBER).



Tomasz Kruszewski – adiunkt i z-ca dyrektora Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jego zainteresowania naukowe dotyczą miejsca biblioteki w przestrzeni społecznej i symbolicznej.



Piotr Matywiecki – poeta, krytyk literacki, autor kilkunastu tomików wierszy, członek Krajowej Rady Bibliotecznej i były pracownik Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Oprac. *Tomasz Kruszewski*  
przy współpracy *Anny Wołodko*

*Tekst wpłynął do Redakcji 26 lutego 2010 r.*



MAREK NAHOTKO

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński  
e-mail: marek.nahotko@uj.edu.pl

## METADANE BIBLIOTECZNE W XXI WIEKU



Marek Nahotko, adiunkt w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, specjalizuje się w zagadnieniach metadanych dokumentów elektronicznych i wykorzystania Internetu w komunikacji naukowej i działalności informacyjnej. Jest autorem książek *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym* (Warszawa, 2010), *Naukowe czasopisma elektroniczne* (Warszawa, 2007), *Opis dokumentów elektronicznych. Teoretyczny model i możliwości jego aplikacji* (Kraków, 2006), *Metadane: sposób na uporządkowanie Internetu*. (Kraków, 2004) oraz licznych artykułów publikowanych m.in. na łamach „Przeгляdu Bibliotecznego”, „Zagadnień Informacji Naukowej” oraz „Biuletynu EBIB”.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Rewolucja cyfrowa. OPAC. Metadane opisowe. Funkcje biblioteczne. Zadania bibliotekarzy.

**ABSTRAKT:** Cyfryzacja i digitalizacja komunikacji naukowej prowadzi do rewolucyjnych zmian w działalności bibliotek. W znacznej mierze dotyczą one działalności traktowanej jako typowo biblioteczna, w tym gromadzenia, opracowania zbiorów i działalności informacyjnej, powodując zmianę paradygmatu działalności bibliotecznej. W efekcie biblioteki stają się częścią technologii podlegającej „twórczej destrukcji”, co może oznaczać, że bez gruntownych przemian zasad ich funkcjonowania zostaną zastąpione przez organizacje konkurujące z nimi i stosujące nowe technologie. Dostosowanie do zachodzących zmian powoduje daleko idące przeobrażenia zarówno bibliotek jako instytucji, jak i funkcji bibliotekarzy.

### WPROWADZENIE

Bardzo często spotkać można twierdzenia o rewolucyjnym charakterze cyfryzacji i digitalizacji komunikacji naukowej, które zmieniły zasady rządzące wymianą informacji (Landow, 2006, s. 49-51; Owen, 2007, s. 227), jednak nie są one tylko przejawem mody; tak rzeczywiście jest. Zastosowanie komputerów i sieci rozległych w tym zakresie zmieniło prawie wszystko: format informacji, szybkość jej tworzenia, dostarczania i rozpowszechniania, a także potrzeby i oczekiwania użytkowników. Komunikacja naukowa realizowana



jest w inny sposób, gdyż uczeni szybko dostosowali metody prowadzenia badań i nauczania do możliwości oferowanych przez środowisko cyfrowe. W końcu dla nich Internet został zaprojektowany. Liczba publikacji naukowych, od dawna niemożliwych do zgromadzenia przez jakąkolwiek pojędynczą bibliotekę, w efekcie rewolucji technologicznej i rozwoju nauk wciąż narasta, powodując powstawanie określeń typu „zalew danych” (ang. *data deluge*; zob. Borgman, 2007, p. 115). Oprócz publikacji zawierających wyniki badań coraz powszechniej udostępniane są nieprzetworzone dane powstające w ich trakcie. Wielu badaczy odchodzi od sposobów tradycyjnego publikowania w kierunku rozpowszechniania wyników swoich badań i danych towarzyszących eksperymentom w serwisach społecznościowych Nauki 2.0. Tradycyjne biblioteki jako ośrodki informacji coraz częściej stają w obliczu konkurencji ze strony nowych usług informacyjnych. Naukowcy i studenci nie są już zmuszeni do korzystania z ich czytelni i wypożyczalni; coraz częściej podczas zaspokajania swoich potrzeb informacyjnych mogą pomijać biblioteki. Zmiany te mają bardzo istotne znaczenie, gdyż podważają tradycyjną rolę, cele i sposób działania biblioteki, co łącznie powoduje potrzebę poszukiwania nowego paradygmatu działań.

W ekonomii istnieje teoria tzw. twórczej destrukcji, za pomocą której można wyjaśnić sposób, w jaki nowe, innowacyjne technologie zastępują funkcjonujące wcześniej (Foster i Kaplan, 2003, s. 20-22). Model ten dotyczy także sposobów dokonywania zmian, obserwowanych w działalności informacyjnej. Nowe technologie początkowo są mało konkurencyjne w stosunku do dojrzałych, stosowanych uprzednio, co powoduje, że ich pojawienie się może być nawet przeoczone. Aby nowe wynalazki technologiczne mogły się upowszechnić, niezbędna jest głęboka zmiana kultury i instytucji społeczeństwa, firm i czynników wpływających na proces produkcji (Castells, 2008, s. 93). Po okresie powolnego rozwoju, kiedy rozwijająca się technologia wykorzystywana jest przez niewielkich zapaleńców zainteresowanych nowinkami, możliwości funkcjonalne nowej technologii ulegają szybkiemu rozwojowi, przez co w porównaniu z nią stara technologia staje się niefunkcjonalna<sup>1</sup>. Już stosowana nowa technologia jest przez długi czas doskonała, aż do momentu, gdy kończy swoje możliwości rozwojowe i jest z kolei zastępowana przez następną; jak widać jest to nieskończona sekwencja kolejnych zmian. Okres przesilenia, gdy obie technologie (stara i nowa) funkcjonują obok siebie, niesie dla ich użytkowników wiele niebezpieczeństw. Decyzje o zmianie technologii nie powinny być podejmowane zbyt wcześnie, gdy brak jeszcze gotowości społecznej, ani zbyt późno, gdyż nowe nisze będą już zajęte i włączenie się do biznesu wymaga znacznie większego wysiłku. Twórcza destrukcja może powodować bolesne zmiany, gdyż wiąże się z nią zwalnianie pracowników w zanikających gałęziach gospodarki. Z drugiej strony pozwala znaleźć zatrudnienie w bardziej innowacyjnych przedsiębiorstwach, pod warunkiem zdobycia nowych umiejętności. Patrząc na bibliotekarstwo z punktu widzenia tej teorii, można powiedzieć, że osiągnęło ono punkt starzenia technologii, gdyż próbuje ono kontynuować rozwój na podstawie starych usług i sposobów postępowania, nie bacząc na dokonujący się dookoła gwałtowny rozwój nowych technologii informacyjnych (por. Ross i Sennyey, 2008, p. 145).

Być może czujność bibliotekarzy uśpiły początkowe sukcesy w implementacji technologii informacyjnych. Przez długi okres rozwoju techniki kompute-

<sup>1</sup> Richard Foster jako przykład podał m.in. zastąpienie technologii żaglowców technologią parowców.

rowej nic nie zagrażało roli bibliotekarzy jako pośredników w komunikacji naukowej. Biblioteki odnosiły sukcesy wykorzystując technikę komputerową, a potem Internet do efektywniejszego dostarczania starych usług: udostępnianie baz danych online, OPAC i części zbiorów (czasopism) w formie elektronicznej poprawiło efektywność ich pracy. Przed rozpowszechnieniem się Internetu biblioteki akademickie nie miały żadnej konkurencji, więc pozycja monopolisty pozwalała im utrzymywać liczbę użytkowników na wysokim poziomie. Bez względu na stopień skomplikowania procedur i narzędzi użytkownicy musieli się do nich dostosować lub zrezygnować z dostępu. Obecnie sytuacja jest inna: o wyborze serwisu decydują jego prostota, efektywność i przejrzystość działania. Cechy te dla użytkowników często bywają ważniejsze od „kontrolowanej” jakości, zapewnianej przez biblioteki.

Jednak wraz z upowszechnieniem nowych możliwości Internetu zmieniały się oczekiwania użytkowników. Obecnie schematy zachowań informacyjnych przedstawicieli „pokolenia sieci” (ang. *Net generation*) kształtują się na długo przedtem, zanim trafią oni do biblioteki uczelni, podczas korzystania z nowych źródeł informacji, często o wysokich walorach naukowych, udostępnianych w Open Access, a także – podczas ich tworzenia (Tapscott, 2010, s. 243). Bez względu na to, czy akceptuje się zasady rządzące Webem 2.0 (mądrość zbiorowa czy dyktat motłochu?), nie można nie zauważać różnorodności społeczności, indywidualnych osób i instytucji, wymieniających informacje w Internecie. Łatwo jest krytykować oczywiste błędy i przekłamania powstające podczas pracy narzędzi internetowych (np. w Google Books; por. Nunberg, 2009), ale w rzeczywistości nie zdarzają się one częściej niż w źródłach tradycyjnych. Często wynikają one zresztą z błędnej metodologii badań; narzędzia internetowe są po prostu inne (co nie znaczy gorsze) i nie należy ich badać za pomocą starych metod, dobrze funkcjonujących w środowisku analogowym.

W obliczu tych zmian część specjalistów, bibliotekarzy i bibliotekoznawców pozostaje wiernych dogmatom, które straciły aktualność. Zmyleni przez tłumy czytelników odwiedzających biblioteki i uspokojeni ostatnimi sukcesami (np. rozwojem budownictwa bibliotecznego) są kuszeni wizją swojej stałej, pewnej pozycji w procesie komunikacji naukowej. Statystyki wynikające z ksiąg odwiedzin wprowadzają jednak w błąd. Dokładniejsze analizy wskazują, że większość odwiedzających biblioteki nie używa ich zbiorów ani usług. Kupują oni kawę w kawiarenkach, czytają pocztę elektroniczną na terminalach bibliotecznych, spotykają się z przyjaciółmi i pracują nad wspólnymi projektami. Jeżeli korzystają ze zbiorów, to tylko dlatego, że nie mają cyfrowej alternatywy. Wraz z jej pojawieniem również ta sytuacja ulegnie zmianie. Biblioteka stanie się jednym z wielu budynków w kampusie uczelnianym (Sennyey i in., 2009, s. 253). Współczesne biblioteki pozostają konceptualnie i organizacyjnie instytucjami XIX-wiecznymi, których główna część zasobów ukształtowała się w latach sześćdziesiątych i osiemdziesiątych XX w.

## ZMIANA PARADYGMATU

Biblioteki stały się kosztownym i nieefektywnym sposobem udostępniania informacji. Jak wiadomo, wynalazek druku znacznie zmniejszył koszty powielania informacji, jednak jednocześnie przyczynił się do gwałtownego wzrostu jej liczby, co prowadziło do dalszego rozwoju bibliotek i ich pomyślnego funk-

cjonowania jako sposobu na rozpowszechnianie nadal dość rzadkiego dobra. W obliczu ciągłego rozrastania się zbiorów bibliotekarze obmyślali coraz sprawniejsze systemy klasyfikowania i katalogowania zgromadzonych zasobów wiedzy. W czasach pozytywizmu, gdy każdy postęp w nauce traktowany był i doceniany jako przejaw nowoczesności, biblioteki uważane były za laboratoria umysłu lub za centra uniwersytetów, a ich zasadniczą rolę widziano w archiwizacji wiedzy. Wiele bibliotek gromadziło informację nawet nieco na wyrost, z myślą o przyszłych potrzebach, w efekcie czego zbiory charakteryzowały się zjawiskiem nazywanym obecnie „długim ogonem” (ang. *long tail*, Anderson, 2004). W ten sposób biblioteki dotrwały do końca XX w.

Rozwój Internetu spowodował istotną zmianę w funkcjonowaniu otoczenia bibliotek, co doprowadziło do tego, że nasze wcześniejsze zapatrywania na powinności zawodu stały się równie egzotyczne, jak manuskrypty przypięte łańcuchami do pulpitów w średniowiecznych bibliotekach. Najbardziej ewidentnym znakiem przemian jest powstanie konkurencyjnego rynku na usługi informacyjne. Internet obniżył koszty wytworzenia i rozpowszechniania informacji do poziomu nieznaczącego (Gawrysiak, 2008, s. 62). Powoduje to spadek wartości zasobów i usług udostępnianych wyłącznie lokalnie. Biblioteki nie są już centrami informacji w informacyjnej pustce, lecz stały się jednym z wielu węzłów sieci, poprzez którą informacja dociera do użytkownika. Znaczne i stałe wysiłki, wydatkowane przez biblioteki na gromadzenie, organizację i udostępnianie informacji wiążą się przez to z zanikającą starą technologią, ulegającą destrukcji. Obecnie organizować podobne usługi jest coraz łatwiej, o czym świadczą powstające serwisy elektroniczne<sup>2</sup>. Nie ma ograniczeń technicznych uniemożliwiających dostarczanie zawartości czasopism, obsługę udostępniania, tworzenie odpowiednich interfejsów i prowadzenie wyszukiwania sfederowanego w internetowych zasobach czasopism. Funkcjonowanie bibliotek opiera się na błędnym założeniu o istotnej roli ich fizycznej lokalizacji w obrębie kampusu, wśród budynków uczelnianych, podczas gdy użytkownicy przyzwyczaili się do dostępu do zasobów informacyjnych bez względu na ich lokalizację. To, co stało się z czasopismami, które niemal w całości dostępne są w wersji elektronicznej, może być zapowiedzią dalszych zmian, dotyczących książek naukowych, przechodzących obecnie podobny rozwój, jaki był udziałem periodyków.

Jak twierdzi Jerry Campbell, obecnie podstawą usług biblioteki naukowej stały się drukowane monografie naukowe, które unikały dotąd cyfryzacji z powodu niechęci wydawców do wdrażania technologii cyfrowych i barier prawnych (Campbell, 2006, p. 17). Do niedawna można było liczyć na to, że książkę naukową ominie masowa cyfryzacja w przewidywalnej przyszłości; liczba nowych wydań analogowych ciągle rośnie. Należy jednak zwrócić uwagę, że książki naukowe funkcjonują w niestabilnym modelu finansowym; coraz większa liczba bibliotek kupuje monografie w wersji elektronicznej; coraz więcej prac naukowych jest raczej „skanowanych” niż czytanych „od deski do deski”. Pomimo tego, że dotychczas stosowane technologie, takie jak format PDF i czytniki e-booków nie zdołały zastąpić książek drukowanych, prace w tym kierunku, finansowane przez biznes, nadal trwają. Być może, jak

<sup>2</sup> Przykładami takich serwisów mogą być tzw. światowe katalogi książek, takie jak: [biblios.net](http://biblios.net), oferujący dostęp do ok. 30 mln rekordów bibliograficznych i KHW, pobranych z różnych źródeł (<http://biblios.net>) oraz [Librarything](http://pl.librarything.com/) (<http://pl.librarything.com/>), a także doskonalszy [Open Library](http://openlibrary.org/) (<http://openlibrary.org/>), tworzony przez Internet Archive. W Polsce przykładem jest repozytorium [YADDA](http://yadda.icm.edu.pl/) (<http://yadda.icm.edu.pl/>).

twierdzą niektórzy (zob. Gołębiewski, 2009, s. 60), rozwiązaniem jest nowy model ekonomiczny tych przedsięwzięć. W coraz większym stopniu, m.in. dzięki repozytoriom instytucjonalnym, dostępne są dysertacje, stanowiące podstawę wielu publikacji książkowych. Rozpowszechnienie się e-booków będzie miało bardzo duży wpływ na sposób funkcjonowania bibliotek.

Zmiany w kierunku środowiska elektronicznego powodują więc osłabienie dotychczasowego wizerunku bibliotekarza. Bibliotekarstwo budowane było dotychczas jako dział usług wspierających kulturę, naukę i dydaktykę, jednak usługi te nie mogą już być świadczone bez zaangażowania nowych technologii. Biblioteki muszą być obecne w Webie w sposób znacznie bardziej atrakcyjny dla użytkowników. Bibliotekarze muszą wykorzystywać swoje kompetencje komputerowe do świadczenia efektywnych usług, mogących stanowić konkurencję dla innych dostawców. Niewłaściwie rozumiany etos i misja zmuszają bibliotekarzy do produkcji usług niepotrzebnych już większości użytkowników bibliotek. Spadek popytu na usługi informacyjne świadczy o niewłaściwym ukierunkowaniu wysiłków bibliotekarzy. Problemy zgłaszane przez użytkowników świadczą o tym, że kłopoty sprawiają im głównie bariery strukturalne, np. źle zaprojektowane i niespójne interfejsy systemu, mylące struktury i niezny żargon fachowy (zob. Skórka, 2009). Lekcje biblioteczne najpierw próbowano zmechanizować lub skomputeryzować, a potem zostały zaniechane; obecnie znajdują odbiorców tylko tam, gdzie są obowiązkowe. Studenci nie mają kłopotów z przygotowaniem swoich prac bez potrzeby uczestniczenia w tego typu zajęciach. Wartość dodana rozbudowanego katalogu jest także wątpliwa. Bibliotekarze są dumni ze swoich rozbudowanych opisów katalogowych, badania wskazują jednak, że są one wykorzystywane głównie przez samych bibliotekarzy, a nawet ci używają tylko najbardziej podstawowych opcji wyszukiwawczych (zob. Wolniewicz, 2008).

W zakresie działalności informacyjnej w środowisku nauki panuje coraz większa konkurencja. Biblioteki i usługodawcy komercyjni konkurują o tych samych użytkowników, ale istnieje między nimi zasadnicza różnica. Stanowi ją stosunek do realizacji celu komercyjnego (osiągania zysku). Bibliotekarze nie są przygotowani do realizacji celów komercyjnych, ani się tego od nich nie oczekuje (zob. Wojciechowski, 2006, s. 16): wynagrodzenie bibliotekarzy nie jest bezpośrednio związane z ich pozycją na rynku informacji. Sukces rzadko powoduje wzrost wynagrodzenia, natomiast poważniejszy błąd może zaszkodzić w karierze. Natomiast w obszarze komercyjnych usług informacyjnych przedsiębiorcy zdają sobie sprawę, że każdy błędny krok może spowodować poważne, negatywne zmiany w poziomie ryzyka biznesowego. Po pojawieniu się Google, AltaVista bardzo szybko utraciła znaczną część rynku, co w przyszłości może zdarzyć się także Google, jeśli któryś z jego konkurentów stworzy lepszy algorytm indeksowania i wyszukiwania informacji.

Jak już wspominałem, przejście od stosowania głównie analogowej informacji do dominacji informacji cyfrowej ma bezpośredni wpływ na usługi biblioteczne. W środowisku cyfrowym wysiłek wydatkowany na transmisję informacji jest znacznie mniejszy niż w środowisku tradycyjnym. Fakt ten dwójako wpływa na usługi biblioteczne: usługi, które obniżają wysiłek niezbędny do wyszukania informacji w środowisku analogowym niekoniecznie mają ten sam wpływ na środowisko cyfrowe; Internet z założenia jest medium rozproszonym i powszechnie dostępnym, przez co centralizacja informacji traci sens (Ross i Sennyey, 2008, p. 147). Na przykład, pomoc pracowników informacji naukowej obniżała wysiłek użytkownika związany z dostępem

do złożonych indeksów drukowanych, ale obecnie komplikuje sposoby udostępniania elektronicznych baz danych. Lepszym rozwiązaniem niż dyżurujący bibliotekarz jest opracowanie efektywnych, standardowych interfejsów. Podobnie, zbiory biblioteczne powstawały dzięki temu, że oferowały użytkownikom stosunkowo przyjazny, efektywny kosztowo oraz obowiązkowo scentralizowany dostęp do informacji. W środowisku cyfrowym koszty informacji (zarówno w rozumieniu finansowym, jak i barier w dostępie) znacznie się obniżyły, dzięki czemu dostępne są „na każde kliknięcie”.

Proces przejścia do nowego środowiska informacyjnego będzie wymagał trudnych decyzji od organizatorów bibliotek. Konieczna będzie znaczna alokacja zasobów ludzkich. Znikać będą całe grupy nieprzydatnych dłużej usług, co przypomina sytuację średniowiecznych skryptoriów po upowszechnieniu wynalazku Gutenberga. Biblioteki już obecnie szerzej otwierają się na specjalistów spoza zawodu, również szkoły bibliotekarskie zmieniają treści kształcenia, uwzględniając wymogi nowego, konkurencyjnego środowiska. Potrzebne są nowe umiejętności w zakresie marketingu, rozwiązań systemowych, konkurencyjności, często obce obecnemu bibliotekarzowi. Bibliotekarze muszą porzucić wizję pełnych czytelni i laboratoriów komputerowych jako obrazu przyszłości. Dla budynków bibliotecznych, w które dopiero co zainwestowaliśmy wielkie środki, trzeba będzie znaleźć inne funkcje – dotąd pozwalają im funkcjonować książki tradycyjne; po ich masowej digitalizacji biblioteki jako instytucje zajmujące te gmachy tracą rację bytu.

Mozna wskazać także czynniki, które spowalniają zachodzące zmiany. Uczelnie wyższe są znane ze swojej inercji, a zarządzający nimi zwykle nie traktują potrzeb bibliotek priorytetowo. Dodatkowo trudno jest podejmować niepopularne decyzje w stosunku do wpisanych w akademicką tradycję bibliotek, za istnieniem których stoją regulacje prawne. Biblioteki, rozmiary ich zbiorów, personelu itp. brane są na przykład pod uwagę podczas akredytacji uczelni. Również środowisko wydawców dąży do uzyskania jak największych korzyści ze stanu posiadanego i zyskania czasu (i środków) na dokonywanie zmian w sposób niezagrażający biznesowi. W tym celu stosowane jest m.in. prawo autorskie (Willinsky, 2006, p. 47). Wszystkie te czynniki mogą jednak okazać się niewystarczające do powstrzymywania zmian, które odbywają się w błyskawicznym tempie.

## ZBIORY BIBLIOTECZNE I ICH OPIS

W XX w. przywykliśmy myśleć o bibliotekach w dwóch głównych kategoriach:

- jako zasobie (magazynie) zbiorów bibliotecznych oraz
- jako o centrum skupiającym ekspertów i narzędzia wspomagające użytkowników w wyborze i uzyskiwaniu dostępu do odpowiednich zbiorów (por. Calhoun, 2007, s. 177).

Współcześnie takie postrzeganie biblioteki niepotrzebnie zawęża ich rolę w obsługiwanych przez nie środowiskach. Główną rekomendacją ułatwiającą rozszerzenie zadań jest bliższe włączenie się bibliotekarzy w prace zespołów naukowych obsługiwanych instytucji. Z jednej więc strony bibliotekarz może stać się członkiem kolaboratorium funkcjonującego w infrastrukturze e-Nauki<sup>3</sup>,

<sup>3</sup> Infrastruktura e-Nauki (*e-Science, Cyberinfrastructure*) nazywana jest w Polsce Informatyczną Infrastrukturą Nauki (zob. MNiSW, 2007).

charakteryzującej się realizacją wielkich, kosztownych, zespołowych projektów, a z drugiej – może oferować serwisy mieszczące się w obszarze Nauki 2.0, stanowiące część Webu 2.0.

W środowisku analogowym misją biblioteki było gromadzenie zbiorów. Im zasób był większy, tym dawał większą szansę zaspokojenia zmiennych potrzeb użytkowników. W przypadku czasopism rozmiary kolekcji zależne były nie tylko od liczby tytułów, ale także liczby roczników, czyli kompletności ciągów chronologicznych. Biblioteki zakładały, że większość kupowanych przez nie materiałów ma wartość nieprzemijającą oraz że w przyszłości będą niedostępne lub przynajmniej dostęp do nich będzie utrudniony, a więc bardziej kosztowny. W efekcie bibliotekarze tworzyli „długie ogony” zasobów informacji, których długość stała się wyróżniającą cechą bibliotek oraz powodem ich dumy.

Co prawda żadna biblioteka nie dysponuje nieograniczonym budżetem na zakup nowości, w tym zakresie zdarzały się lepsze i gorsze lata, jednak w dłuższym okresie duże biblioteki stają się bibliotekami wielkimi, wymagającymi coraz większych gmachów i personelu. Przejście od informacji analogowej do cyfrowej zmieniło wiele w sposobie kompletowania zbiorów. Dominującym formatem książki naukowej wciąż pozostaje drukowany kodeks, natomiast znaczna większość czasopism została przeniesiona do formy elektronicznej. Rozmiary zasobów już obecnie funkcjonujących w formie cyfrowej są jednak wystarczające do oceny skutków cyfryzacji komunikacji naukowej. Przede wszystkim zaliczyć do nich należy faworyzowanie formy elektronicznej przez użytkowników informacji naukowej, czego potwierdzenie znaleźć można w publikacjach OCLC, porównujących wyniki badań przeprowadzanych w drugiej połowie 2005 r. i 18 miesięcy później (zob. Rosa, 2007). 90% użytkowników Internetu w USA, Kanadzie i Wlk. Brytanii do wyszukiwania informacji wykorzystuje wyszukiwarkę internetową (w 2005 r. – 71%), 97% z nich korzysta z poczty elektronicznej (2005 – 73%), 55% korzysta z internetowych księgarni (2005 – 50%) i 46% używa blogów (wzrost z 16% w 2005 r.). W tym samym czasie wykorzystanie stron Web bibliotek spadło z 30% do 20%. Jednocześnie w badaniach z 2005 r. o wyszukiwarkach jako źródle informacji pozytywnie wypowiadało się 92% studentów, a o bibliotekach tradycyjnych 85% studentów (zob. Rosa, 2005). Biblioteki pozostają ważnym zasobem informacji dla studentów, jednak plasują się daleko w tyle w stosunku do wyszukiwarek. Co więcej, zainteresowanie informacją online nie dotyczy bibliotek online. Najwidoczniej biblioteki nie spełniają oczekiwań użytkowników w tym zakresie. Najważniejsze znaczenie ma dostęp do aktualnie potrzebnej informacji. Pośpiech w poszukiwaniu informacji powoduje, że użytkownicy unikają długich dyskusji z bibliotekarzami na temat „dostęp czy własność”: dla użytkowników takie rozróżnienie nie istnieje.

Reakcją bibliotek na zapotrzebowanie użytkowników na dostęp do zasobów cyfrowych jest ich digitalizacja, czyli tworzenie nowych edycji starych dzieł oraz ich publikacja w Internecie, w ramach bibliotek cyfrowych. Jak się jednak okazało, paradoksalnie digitalizację na prawdziwie masową skalę zapewnia dopiero współpraca z Google, a więc instytucją, która przeciwstawiana jest bibliotekom (również w tym artykule) i która dla nich stanowi zagrożenie. Znamienne są w tym zakresie doświadczenia bibliotek francuskich, które po próbach samodzielnej digitalizacji zbiorów, wróciły do współpracy z Google (Witt, 2009). Przykład ten potwierdza znaczenie komercji w działalności informacyjnej, o czym była już mowa, wskazuje także sposób odnalezienia

nia się bibliotek w otoczeniu biznesowym. Zasobów cyfrowych nie dotyczą bariery geograficzne. Lokalizacja, organizacja i zarządzanie nie dotyczą nowego medium. Biblioteki nie potrzebują już równoważyć efektywności scentralizowanej, wszystko zawierającej kolekcji z wygodą rozproszonych bibliotek instytutowych lub wydziałowych. Teraz wszyscy użytkownicy posiadają identyczne możliwości dostępu do zbiorów wcześniej zarezerwowanych dla nielicznych. Podobnie zbiory drukowanych dokumentów urzędowych tracą sens w środowisku, w którym scentralizowane zbiory elektroniczne mogą bardziej efektywnie służyć użytkownikom rozproszonym w Sieci. Stąd tradycyjna misja bibliotek, wokół której zbudowanych zostało tak wiele usług i procesów, jest modyfikowana wraz z zastępowaniem zasobów fizycznych przez cyfrowe.

Efektom tych modyfikacji jest m.in. disintermediacja; większość użytkowników informacji polega głównie na źródłach informacji dostępnych online, więc mogą oni korzystać z nich w Sieci, bez odwiedzania bibliotek, w swoich domach czy miejscu pracy. Oznacza to brak popytu na mediacyjne usługi tych bibliotek – w Internecie użytkownicy próbują sami sobie dawać radę, z różnym efektem, często nie zdając sobie sprawy z możliwości uzyskania lepszych wyników (por. Lesk, 2005, p. 226). Bibliotekarze starają się zaradzić temu zjawisku, proponując wirtualne usługi informacyjne, tracą oni jednak naturalną pozycję eksperta w zakresie własnych zbiorów. Biblioteka staje się jednym z wielu zasobów w globalnej infosferze.

Ponieważ zbiory cyfrowe rzadko są kupowane, zamiast tego raczej kupowany jest licencjonowany dostęp, pojęcie tworzenia kolekcji staje się anachroniczne. W zakresie zbiorów cyfrowych biblioteki podpisują kolejne umowy o udostępnianie licencjonowanych zasobów, zaspokajających potrzeby użytkowników, które mogą być odnawiane lub zawieszane w zależności od wynegocjowanych warunków. Wiele z tych umów dotyczy dostępu do całych kolekcji, a nie do pojedynczych tytułów. W efekcie kolekcje mogą być udostępniane i usuwane prawie bez wysiłku, w każdym czasie i bez fizycznych ograniczeń. Dzięki temu obecnie nawet małe biblioteki mogą udostępniać tak duże zbiory, że nie różnią się pod tym względem od całkiem wielkich bibliotek. W środowisku cyfrowym wielkie biblioteki wyróżniają się raczej tym, że tworzą wirtualne środowisko dostosowujące się do potrzeb i możliwości użytkowników.

Te same tendencje są widoczne w zakresie publikowania naukowego, co również ma znaczny wpływ na biblioteki. Trwałym rysem współczesnej nauki jest wymiana informacji online (por. Castells, 2008, s. 127). Lawrence Lessig pisze o ekonomii darów, która może współistnieć z ekonomią komercyjną, a nawet obie mogą być komplementarne (zob. Lessig, 2009, s. 179). Obecnie w Webie można znaleźć wiele przykładów na potwierdzenie tej tezy, ale być może nigdzie indziej takie rozumowanie nie ma większego sensu, niż w zakresie informacji naukowej i publikowania Open Access. Jeżeli okaże się, że realizowane obecnie modele Open Access osiągną sukces, będzie to miało wielki wpływ na biblioteki. Model ten może przewyciężyć ciągnący się od dziesięcioleci kryzys czasopism, a komunikacja naukowa stanie się znacznie bardziej efektywna, jednak dalsze gromadzenie zbiorów bibliotecznych straci rację bytu (por. Nahotko, 2008). Użytkownicy będą mieli nieograniczony i bezpłatny dostęp do treści naukowych, a biblioteka wypadnie z łańcucha komunikacji naukowej.

Procesem bibliotecznym bezpośrednio związanym z gromadzeniem zbiorów, prawdopodobnie najczęściej realizowanym i jednocześnie kosztownym,

jest katalogowanie (tworzenie metadanych opisowych). Jest on kosztowny zarówno ze względu na stosowane technologie, jak i wykorzystywane kadry. Nic więc dziwnego, że biblioteki przeznaczają sporo czasu, energii i inwestycji na ograniczenie kosztów tworzenia i utrzymania katalogów. Już pod koniec XIX w. bibliotekarze zaczęli myśleć o sposobach ograniczenia kosztów katalogowania, głównie poprzez wymianę opisów katalogowych. Powszechna wymiana danych na nośnikach elektronicznych oraz zastosowanie w bibliotekach pierwszych systemów bibliotecznych pozwoliły na pełne wykorzystanie ujednoczonych zasad katalogowania. Systemy te doprowadziły do całkowitego wyparcia z bibliotek katalogów kartkowych na rzecz OPAC.

Przejście od katalogów tradycyjnych do OPAC ukazało konserwatyzm zasad katalogowania i wynikającej z nich struktury formatu MARC, stanowiących podstawę katalogów komputerowych. Zasady katalogowania powstałe w XIX w. zostały przeniesione do OPAC nieomal bez zmian. W trakcie komputeryzacji bibliotek opisy z szufladek katalogowych stały się rekordami OPAC w formacie MARC, w którym wiele miejsca poświęcono tworzeniu struktur danych w celu ich wyświetlania na ekranie, natomiast znacznie mniej uwagi zwrócono na zwiększenie możliwości wyszukiwawczych. Książki nadal traktowane były jako obiekty fizyczne, identyfikowane nie tylko przez tytuł, ale także format, paginację i adres wydawniczy. Nacisk na funkcje inwentarzowe spowodował stworzenie poprawnych możliwości wyszukiwawczych znanych (wyszukującemu) pozycji, ale utrudnia pracę użytkownikom, którzy chcą traktować OPAC jako narzędzie do badania zasobów. OPAC jest znacznie bardziej precyzyjny niż Google w wyliczaniu cech pozycji znanych użytkownikowi. Jednak próby potraktowania go jako narzędzia do badania zasobów kończą się niepowodzeniem. Jego zawartość ograniczona jest praktycznie do zasobów jednej instytucji. Dla studentów pierwszych lat studiów może to być wystarczające, ale już studenci przygotowujący magisterium oraz pracownicy naukowci muszą mieć dostęp do znacznie większej liczby zasobów, niż większość pojedynczych instytucji jest w stanie zakupić. Co więcej, użytkownicy mają obecnie dostęp do znacznie bogatszych baz danych. Część z nich, jak katalogi centralne, stosuje te same systemy, co lokalne OPAC, ale Amazon i Google, w tym Google Scholar, oferują środowisko wyszukiwawcze o znacznie bogatszych możliwościach. Są one nastawione na wyszukiwanie zasobów, gdyż od efektywności wyszukiwania zależy ich pomyślność biznesowa. W dodatku, badania dowodzą, że Google jest całkiem sprawnym narzędziem wyszukiwawczym, przynajmniej w niektórych dziedzinach, takich jak nauki techniczne (Sennyey i in., 2009, s. 254).

Jeszcze dla pierwszych użytkowników OPAC, przyzwyczajonych do używania katalogów kartkowych i nie mających doświadczeń z komputerowymi bazami danych, a w szczególności z Webem, którego jeszcze nie było, nowe katalogi wydawały się wielkim osiągnięciem. Od tego czasu, z różnych powodów, OPAC zatrzymał się w rozwoju, przez co dla dzisiejszego użytkownika, przyzwyczajonego do Google i serwisów Webu 2.0, OPAC jest synonimem przestarzałej technologii. Trudno się w nim wyszukuje, stosowane zasady są niezrozumiałe, a technologia przestarzała. Co prawda, OPAC również funkcjonuje w Webie, jednak jego idea wywodzi się wprost z lat siedemdziesiątych XX w. Takie, wydawałoby się podstawowe funkcje, jak na przykład kontrola pisowni, pomoc (ang. *help*) zależna od sytuacji (kontekstowa) oraz wspomaganie wyszukiwania, postulowane od dawna, wciąż są praktycznie niezrealizowane. OPAC zawierają głównie metadane opisowe, odpowiedniki opisów



katalogowych z katalogów kartkowych, podczas gdy środowisko cyfrowe wymaga stosowania wielu innych rodzajów metadanych: dotyczących praw autorskich i uprawnień użytkowników, technicznych, strukturalnych, administracyjnych, dla archiwizacji i opisu relacji. Metadane opisowe dotyczą tylko jednego poziomu opisu: dla książek – wydania (materializacji), dla czasopism – dzieła (opisywane są jako całości), podczas gdy w środowisku cyfrowym zmieniła się „jednostka komunikacji naukowej” (zob. Sompel i in., 2004). Niezbędne jest uwzględnianie tekstowych, jak i multimedialnych części składowych publikacji oraz możliwości ich kombinacji oraz „zoomowania”, swobodnego przechodzenia od pojedynczych zdań i części kodu XML dokumentu aż po ogół, uniwersum tekstów naukowych. Nowego znaczenia nabierają zasoby tradycyjnie niepublikowane, np. dane laboratoryjne z badań, które obecnie są swobodnie rozpowszechniane w Sieci.

Biblioteki starają się urozmaicić swoje katalogi, umieszczając w nich okładki książek, spisy treści, a także udostępniając opisy materiałów nietypowych, takich jak dokumenty audiowizualne czy artykuły z czasopism. Takie działania są przydatne, jednak zasłaniają sedno sprawy – modernizację zasadniczej struktury wyszukiwania informacji, w którym każdy odnaleziony obiekt powinien otwierać drogę do kolejnych obiektów. To właśnie jest podstawową ideą Google i indeksów cytowań, które stosują relacje pomiędzy obiektami do organizacji informacji i wyszukiwania. Jeżeli ten sam mechanizm zastosowalibyśmy w OPAC, to powinien on zawierać bibliografie opisywanych dokumentów, traktowane jako zbiory linków do zasobów zewnętrznych oraz udostępniać rankingi. Istnieją propozycje zastosowania bookmarków stworzonych przez użytkowników-wolontariuszy, powodzenie tych przedsięwzięć zależy od właściwej intensywności prac (konieczne jest przekroczenie masy krytycznej), o którą może być trudno.

Poważnym ograniczeniem jest zamknięty charakter metadanych w OPAC. Skończyły się czasy monopolu bibliotek na tworzenie i stosowanie metadanych. Są one obecnie tworzone w wielu różnych środowiskach. Ich członkowie przyzwyczajeni są do swobodnej wymiany danych i ich mieszania (ang. *mashup*) dla uzyskiwania wiedzy o funkcjonujących w nich zależnościach i tendencjach. Metadane muszą więc być obecnie tworzone z myślą o ich dalszym stosowaniu w dowolnym środowisku, całkowicie poza OPAC bibliotecznymi. Zamknięte struktury typu MARC bardzo utrudniają taką funkcjonalność. Są one przykładem zjawiska znanego w ekonomii jako „krótkowzroczność marketingowa”, polegającego na skupianiu się na wytwarzanym produkcie i związanych z nim usługach zamiast na potrzebach, które mają być zaspokajane przez te produkty i usługi. W efekcie powstają wspaniałe katalogi, używane głównie przez bibliotekarzy.

Biorąc pod uwagę ograniczenia współczesnych OPAC, dziwić może, że bibliotekarze nadal oferują je jako narzędzie eksploracji informacji. Wyobrażenie o nowych możliwościach może dać znowu Google Scholar. Bez względu na jego ograniczenia, ma on coś, czego nie mają biblioteki. Mianowicie, pozwala na łatwe przeszukiwanie informacji z wielu różnych źródeł, od PubMed i WorldCat po Science Direct, serwis Blackwell i innych wydawców komercyjnych oraz skierowuje do odpowiednich pełnych tekstów. Część z nich dostępnych jest bezpłatnie w Open Access, treści komercyjne użytkownik posiadający zarejestrowany IP i/lub hasło może przeglądać, nawet nie domyślając się roli biblioteki w ich udostępnianiu. Materiały mogą być udostępniane przez biblioteki, które ładują dane o zasobach i adresy serwera OpenURL do

Google, jednak wydawcy coraz częściej sami udostępniają wyszukiwarkom swoje zasoby dla indeksowania. Google Scholar skierowuje także do opisów w WorldCat, co pozwala znaleźć najbliższą bibliotekę posiadającą egzemplarz drukowany. Ten sposób funkcjonowania wyszukiwarki z jednej strony stanowi przykład właściwego zaspokajania potrzeb użytkowników, a z drugiej daje obraz zacofania OPAC i tradycyjnych systemów indeksowych. Poza tym Google wciąż się rozwija wraz z ewolucją Internetu, a twórcy OPAC jakby mniej rozumieją konsekwencje braku rozwoju. Można przewidywać, że współczesne OPAC mogą trwać jeszcze tak długo, jak długo w powszechnym użyciu istnieją dokumenty produkowane w formie drukowanej. Obecnie są to jeszcze tylko książki. Po upowszechnieniu się e-książki w stopniu, w jakim upowszechniły się czasopisma elektroniczne, katalogi biblioteczne mogą stać się w dużej mierze nieaktualnym źródłem informacji.

Innym procesem ulegającym dużym zmianom pod wpływem środowiska elektronicznego sieci rozległych jest działalność informacyjna. W latach dwudziestych XX w., gdy technologia Internetu zaczynała dopiero wpływać na wyszukiwanie informacji, powstawały pomysły o *outsourcingu* działalności informacyjnej lub tworzeniu wspólnych sieci, dostępnych dla użytkowników w trybie 24/7. Zamiast tego działalność informacyjna zaczęła szybko podupadać. Można wskazywać na kilka przyczyn tego zjawiska, na przykład na zmiany w sposobie nauczania, wymagającym od studentów mniej samodzielnych prac, do których trzeba zdobywać literaturę. W tych, coraz radszych, przypadkach, gdy badania literaturowe są niezbędne, studenci mogą pominąć bibliotekę, gdyż Web zawiera obecnie wiele konkurencyjnych źródeł, zapewniających bogatszą literaturę. Krytykowana Wikipedia zawiera wiele pożytecznych informacji i skierowuje do przydatnych źródeł poprzez bibliografie i linki zewnętrzne. Istnieje także wiele bibliograficznych i pełnotekstowych baz danych, w których wyszukiwanie co prawda nie jest tak łatwe, jak w Google, lecz jednak ułatwiają one wyszukiwanie i dostęp do informacji. Czasopisma elektroniczne oferują użytkownikom wiele ułatwień i nowych rozwiązań w stosunku do swoich drukowanych i mikrofilmowanych poprzedników, a zasoby Open Access, choć wciąż niewielkie, rozwijają się w dużym tempie. Biblioteczne strony Web obniżają bariery dostępu do informacji, zmniejszając zapotrzebowanie na usługi informacyjne realizowane fizycznie w bibliotece.

Mając na uwadze spadek zainteresowania usługami bibliotecznymi, należałoby zastanowić się nad możliwością nowych usług bibliotecznych i ról, usprawiedliwiających istniejący poziom zatrudnienia. Jedną z takich alternatyw są działania w zakresie *information literacy*. Można postawić pytanie: jeżeli zmniejsza się liczba zapytań informacyjnych kierowanych do OPAC, a badania prowadzi się łatwiej samodzielnie, to dlaczego ktoś miałby szukać szkoleń? Okazuje się jednak, że sama znajomość ICT nie musi iść w parze z kompetencjami informacyjnymi i współczesny użytkownik poszukujący informacji często bezradnie wpatruje się w ekran komputera, chociaż z jego obsługą nie ma kłopotów (zob. Selwyn, 2009, p. 374). Jak do tej pory biblioteki odnosiły wyraźne sukcesy w dziedzinie mediacji, w krótkim okresie wydaje się, że tego typu działalność może przynosić profity, chociaż paradoksalnie dalsze doskonalenie zawartości stron Web bibliotek może ograniczyć potrzeby w tym zakresie.

W każdym przypadku tego typu usługi są kontynuacją tego, co realizowane było w środowisku analogowym, a stare pomysły mogą nie wystarczyć na długo. O ile wcześniej katalogowanie i informowanie stanowiło wartościowe

usługi, w środowisku elektronicznym są one źródłem nieporozumień, wzmacnianych anachronicznymi praktykami, racjonalnymi w mijającym świecie analogowej informacji.

## WNIOSKI

Przyjmując twórczą destrukcję jako model rozwoju technologii w przedsiębiorstwach komercyjnych, zauważyć można, że sukces i szczyt powodzenia wielu, o ile nie większości, przedsięwzięć nie jest ustabilizowany na zawsze. Postęp technologiczny dokonywany jest na drodze dyskretnego rozwoju, któremu towarzyszą trudne do uniknięcia tarcia pomiędzy poszczególnymi przedsiębiorstwami, spowodowane ich przechodzeniem przez etapy od sukcesu związanego z korzystaniem z nowych technologii do stagnacji, a potem strat w wyniku rozwoju przez konkurencję nowych, lepszych technologii. Analizy tych zjawisk pozwalają stwierdzić, że firmy przegrywają na konkurującym rynku głównie z powodu rozleniwiającego poczucia komfortu i samozadowolenia, jakie dają fortuny zarabiane na opanowanej technologii, przez co zagrożenie ze strony firm pracujących w nowej technologii nie jest doceniane, tak długo, że w końcu jest za późno na zmiany.

Zauważywszy nowe, konkurencyjne otoczenie, w którym biblioteki obecnie funkcjonują, wiele z nich już od jakiegoś czasu eksperymentuje z innowacyjnymi modelami usług, w tym digitalizacją, nowymi standardami postępowania i zmianą funkcji budynków, dbając przy tym o zdobywanie przez bibliotekarzy nowych umiejętności (Brindley, 2006, p. 490). Tu warto wspomnieć o wielu usługach informacji cyfrowej organizowanej z użyciem technologii Gridu, realizowanych przez biblioteki (Castelli, 2006, p. 502) oraz zastosowaniu nowych modeli gromadzenia i opracowania, w tym opartych na *outsourcingu*, takich jak dostarczanie materiałów gotowych do postawienia na półkę (ang. *shelf-ready books/serials*), które zwiększają efektywność przetwarzania. Podobnie podzlecanie rutynowych prac związanych z ICT (np. obsługa serwerów i sieci komputerowych) może pozwolić na skupienie się na zaspokajaniu indywidualnych potrzeb użytkowników, na przykład w zakresie funkcjonalności interfejsów. Stałą tendencją jest przerzucenie ciężaru prac „wewnętrznych”, takich jak tworzenie metadanych, na procesy zautomatyzowane, wykonywane przez narzędzia indeksujące (Bojar, 2009, s. 20). Domeną bibliotekarzy pozostaje mediacja, ale przybierająca nowe formy. Z jednej strony jest to ścisła współpraca z członkami stosunkowo zamkniętych zespołów badawczych, z drugiej – świadczenie usług wirtualnych dla masowego użytkownika Internetu. Jednak jak stwierdza Richard Foster, ustabilizowane instytucje, zauważając niebezpieczeństwo konkurencji w swoim otoczeniu, stosują możliwie łatwe modyfikacje modelu sprawdzonego wcześniej, bez względu na jego przestarzałość, nie bacząc na to, że rynek dokonał przejścia do nowego modelu bez kontynuacji starego. Powstaje więc pytanie, czy zmiany te są wystarczające do przeniesienia biblioteki naukowej do nowej fazy po twórczej destrukcji – do paradygmatu informacji cyfrowej.

To pytanie, jak również wyzwania przedstawione w artykule są szczególnie istotne, ponieważ biblioteki straciły już część szans w nowym, konkurencyjnym środowisku: biblioteki oferują lepsze treści dla realizacji zadań, ale użytkownicy korzystają z innych usług. Koszt finansowy nie jest dla użytkowników istotny, gdyż zarówno Google, jak serwisy komercyjne dostępne po-

przez biblioteki naukowe wykupujące licencjonowany dostęp, są dla nich równie bezpłatne. Bibliotekarstwo naukowe musi zasadniczo zmienić swoje zasady postępowania, jeśli ma być konkurencyjne w środowisku cyfrowym.

Trudno przewidywać, czy biblioteki, w obecnym stanie będące instytucjami z przełomu XIX i XX w., przetrwają. Szansę na przetrwanie mają natomiast bibliotekarze, pod warunkiem, że znajdą potrzeby informacyjne, które będą zaspokajać swoimi usługami lepiej, niż inni uczestnicy rynku informacji. Usługi te opierają się na różnych zasobach metadanych, głównie tworzonych automatycznie (metadane opisowe). Być może nadal istnieć będzie także zapotrzebowanie na ustrukturyzowane, ręcznie tworzone metadane innego rodzaju niż opisowe (np. strukturalne lub o prawach), stanowiące podstawę wyspecjalizowanych usług.

## BIBLIOGRAFIA

- Anderson, Chris (2004). The long tail. *Wired Magazine* [online], vol. 10, nr 12 [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.wired.com/wired/archive/12.10/tail.html>>.
- Bojar, Bożenna (2009). Języki informacyjno-wyszukiawcze wczoraj, dziś... czy jutro? *ZIN*, nr 1, s. 3-24.
- Borgman, Christine (2007). *Scholarship in the digital age: information, infrastructure and Internet*. Cambridge, Mass., London: MIT Press.
- Brindley, Lynne (2006). Re-defining the library. *Library Hi Tech*, vol. 24, no. 4, pp. 484-495.
- Calhoun, Karen (2007). Being a librarian: metadata and metadata specialists in the twenty-first century. *Library Hi Tech*, vol. 25, no. 2, pp. 174-187.
- Campbell, Jerry (2006). Changing a cultural icon: the academic library as virtual destination. *Educase*, vol. 41, no. 1, pp. 16-31.
- Castelli, Donatella (2006). Digital libraries of the future – and the role of libraries. *Library Hi Tech*, vol. 24, no. 4, pp. 496-503.
- Castells, Manuel (2008). *Społeczeństwo sieci*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN.
- Foster, Richard; Kaplan, Sarah (2003). *Twórcza destrukcja: dlaczego firmy nastawione na stopniowe ulepszanie swej działalności nie mają szansy przetrwać i jak je skutecznie przekształcać*. Łódź: Galaktyka.
- Gawrysiak, Piotr (2008). *Cyfrowa rewolucja: rozwój cywilizacji informacyjnej*. Warszawa: Wydawn. Nauk. PWN.
- Gołębiewski, Łukasz (2009). *E-książka: szerokopasmowa kultura*. Warszawa: Biblioteka Analiz.
- Landow, George (2006). *Hypertext 3.0: critical theory and new media in era of globalization*. Baltimore: The Johns Hopkins Univ. Press.
- Lesk, Michael (2005). *Understanding digital libraries*. Amsterdam: Elsevier.
- Lessig, Lawrence (2009). *Remiks: aby sztuka i biznes rozkwitły w hybrydowej gospodarce*. Warszawa: Wydaw. Akad. i Profesjonalne.
- Nahotko, Marek (2008). Open Access – zagrożenia i szanse dla bibliotekarza. *Biuletyn EBIB* [online], nr 6(97) [dostęp: 22.02.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2008/97/a.php?nahotko>>.
- Nunberg, Geoffrey (2009). Google's Book search: a disaster for scholars. *The Chronicle of Higher Education* [online], August 31 [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://chronicle.com/article/Google-Book-Search-A-Dis/48245/>>.
- Owen, John Stuart Mackenzie (2007). *The scientific article in the age of digitization*. Berlin: Springer Verl.
- MNiSW (2007). Program rozwoju informatycznej infrastruktury nauki na lata 2007-2013 [online]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user\\_upload/29/41/29410/SN\\_2007\\_06\\_07\\_Program\\_rozwoju\\_infrastruktury\\_informatycznej\\_nauki\\_na\\_lata\\_2007\\_-\\_2013.pdf](http://www.nauka.gov.pl/fileadmin/user_upload/29/41/29410/SN_2007_06_07_Program_rozwoju_infrastruktury_informatycznej_nauki_na_lata_2007_-_2013.pdf)>.
- Rosa, Cathy De [et al.] (2007). *Sharing, privacy and trust in our networked world: a report to the OCLC membership* [online]. OCLC [dostęp 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.oclc.org/ca/fr/reports/pdfs/sharing.pdf>>.

- Rosa, Cathy De [et al.] (2005). *Perceptions of libraries and information resources: a report to the OCLC membership* [online]. OCLC [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.oclc.org/reports/2005perceptions.htm>>.
- Ross, Lyman; Sennyey, Pongracz (2008). Library is dead, long live the library! The practice of academic librarianship and the digital revolution. *Journal of Acad. Librarianship*, vol. 34, no. 2, pp. 145-152.
- Selwyn, Neil (2009). The digital native – myth and reality. *ASLIB Proceedings*, vol. 61, nr 4, s. 364-379.
- Sennyey, Pongracz; Ross, Lyman; Mills, Caroline (2009). Exploring the future of academic libraries. A definitional approach. *Journal of Acad. Librarianship*, vol. 35, no. 3, pp. 252-259.
- Skórka, Stanisław (2009). *Projektowanie architektury informacji katalogu biblioteki w oparciu o badania użytkowników: analiza przypadku* [online]. Europeana [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.europeana.pl/download/document/1261064856.pdf>>.
- Sompel Van de, Herbert [et al.] (2004). Rethinking scholarly communication: building the system that scholars deserve. *D-Lib Magazine* [online], vol. 10, no. 9 [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dlib.org/dlib/september04/vandesompel/09vandesompel.html>>.
- Tapscott, Don (2010). *Cyfrowa dorosłość: jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*. Warszawa: Wydaw. Akadem. i Profesjonalne.
- Willinsky, John (2006). *The access principle: the case for Open Access to research and scholarship*. Cambridge, London: The MIT Press.
- Witt, Piotr (2009). Google wkracza do bibliotek francuskich [online]. *Biuletyn EBIB* [online], nr 9(109); [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ebib.info/2009/109/a.php?witt>>.
- Wojciechowski, Jacek (2006). *Biblioteczna wartość naddana*. Kraków: Wydaw. UJ.
- Wolniewicz, Tomasz (2008). Katalogi wirtualne na przykładzie polskiej wyszukiwarki KaRo. W: *Rola katalogu centralnego NUKAT w kształtowaniu społeczeństwa wiedzy w Polsce: międzynarodowa konferencja z okazji 5-lecia istnienia katalogu centralnego NUKAT*, Warszawa 23-25 stycznia 2008 r. [online]; [dostęp: 10.03.2010]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.nukat.edu.pl/konf2008/mater/54\\_wolniewicz.pdf](http://www.nukat.edu.pl/konf2008/mater/54_wolniewicz.pdf)>.

MAREK NAHOTKO

The Institute of Library and Information Studies  
Jagiellonian University  
e-mail: [marek.nahotko@uj.edu.pl](mailto:marek.nahotko@uj.edu.pl)

## LIBRARY METADATA IN TWENTY-FIRST CENTURY

**KEYWORDS:** Digital revolution. OPAC. Descriptive metadata. Library functions. Librarians' tasks.

**ABSTRACT:** Digitization of scholarly communication results in revolutionary changes in library activities. Digitization influences acquisitions, cataloging and information delivery, altering the paradigm of library activity. Libraries become a part of technology undergoing „creative destruction” – without deep transformation of their functions they may be replaced by competitive institutions and organizations using new technologies. The adjustment to occurring changes causes advanced transformations of libraries and librarians' tasks.

*Artykuł wpłynął do Redakcji 11 marca 2010 r.*

REMIGIUSZ SAPA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński  
e-mail: sapa@inib.uj.edu.pl

## DOSTĘP ONLINE DO INFORMACJI O DOKTORATACH I DO PEŁNYCH TEKSTÓW ROZPRAW BRONIONYCH W POLSKICH UCZELNIACH



Remigiusz Sapa jest adiunktem w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prowadzi badania na temat różnych aspektów współczesnej komunikacji naukowej oraz funkcjonowania bibliotek akademickich i środowiska informacyjnego Internetu. Podejmuje także problematykę metodologii badań w obszarze informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, interesuje się wybranymi zagadnieniami naukoznawstwa oraz poszukiwaniem sposobów usprawniania systemów informacyjnych dla nauki. Najważniejsze spośród najnowszych publikacji: *Metodologia badań obszaru pośredniczenia w komunikacji naukowej z perspektywy nauki o informacji* (Kraków, 2009); *Access to Scholarly Output of Academic Staff: Bibliographic Databases and Institutional Repositories in Polish*

*Academic Libraries. Libri*, 2010, nr 1, s. 78-91; *Potencjał bibliotecznych katalogów online w zakresie sprzyjania zjawisku przypadkowego pozyskiwania informacji o literaturze naukowej. Przegląd Biblioteczny* 2008, z. 1, s. 87-110; *International Contribution to Library and Information Science in Poland: a Bibliometric Analysis. Scientometrics* 2007, no. 3, pp. 473-493.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Bazy bibliograficzne. Biblioteki cyfrowe. Dostęp online. Rozprawy doktorskie. Serwisy WWW polskich instytucji akademickich.

**ABSTRAKT:** W artykule poddano analizie problem dostępności informacji na temat doktoratów i pełnych tekstów rozpraw broniomych w polskich uniwersytetach oraz udziału rodzimego środowiska akademickiego w ich gromadzeniu i udostępnianiu w postaci elektronicznej. Przedstawiono dokonane na drodze badań empirycznych ustalenia na temat zaangażowania różnych instytucji akademickich w te procesy, zasobów, w ramach których informacja bibliograficzna i pełne teksty doktoratów są udostępniane użytkownikom oraz charakterystykę podstawowych trudności, jakie może napotkać osoba zainteresowana ich pozyskaniem. Badania, przeprowadzone jesienią 2009 r., objęły przede wszystkim serwisy WWW dwudziestu polskich uczelni, ich bibliotek głównych, archiwów oraz oferowanych w ich ramach baz danych i katalogów, a także zasoby związanych z tymi uczelniami bibliotek cyfrowych. Artykuł zawiera też sugestie rozwiązań, które mogłyby pozwolić na przełamanie barier zidentyfikowanych w toku badań.

## WPROWADZENIE

Rozprawy doktorskie należą do tych specyficznych zasobów naukowych, które mimo swoich dużych walorów były i są marginalizowane w procesach komunikacji naukowej (Larivière i in., 2008). Taki stan rzeczy może wynikać z utrudnionego dostępu do nich. Z jednej strony dlatego, że nie zostały formalnie opublikowane i nie „pasują” do typowych systemów informacyjnych nastawionych przede wszystkim na gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji o publikacjach. Z drugiej strony, nie wszyscy i nie zawsze zaliczali je do tak zwanej szarej literatury, co prowadziło do nieuwzględniania ich w systemach informacyjnych obejmujących tego typu zasoby (por. Firlej-Buzon, 2005, s. 34-42). Chociaż procesy ich przedstawiania, weryfikowania, oceny, przechowywania i udostępniania (np. przed obroną doktorską) są w dużym stopniu sformalizowane, określone przepisami prawa i lokalnymi regulacjami, to trudno je bez żadnych wątpliwości zaliczyć do komunikacji formalnej na równi z artykułami w czasopismach naukowych czy książkami dostępnymi w ramach rynku wydawniczo-księgarskiego. Jednocześnie jednak traktowanie rozpraw doktorskich tak samo jak na przykład dyskusji między naukowcami czy niepublikowanych, wstępnych i cząstkowych raportów z badań też nie jest do końca uprawnione.

Ze względu na wartość merytoryczną prace doktorskie z pewnością zasługują na szersze włączenie do systemu komunikacji naukowej. Można przytoczyć wiele argumentów za ich powszechnym i nieodpłatnym udostępnianiem (np. Suber, 2006). Są to przecież zasoby przygotowane ze szczególną starannością, sprawdzane i kontrolowane przez wiele osób (promotor, recenzenci), wielokrotnie weryfikowane przed przyjęciem ostatecznej wersji. Choć oczywiście żaden taki system nie jest absolutnie szczelny, to nie wydaje się on ustępować rozwiązaniom stosowanym przy decydowaniu o przyjęciu tekstu do druku (czyli *de facto* włączeniu do obiegu naukowego) w redakcjach wydawnictw i czasopism naukowych. W czasach, kiedy do komunikacji naukowej wkraczają blogi czy serwisy spod znaku Web 2.0 (Cisek, 2008a, 2008b), pozostawianie rozpraw na marginesie tej komunikacji jest olbrzymim marnotrawstwem. Co więcej, prace doktorskie mogą stanowić doskonałe źródło do badań naukowych, jednak takie ich wykorzystanie wymaga nie tylko dobrej organizacji dostępu (w skali ponaduczelnianej), ale także kompletności oferowanych baz bibliograficznych i kolekcji tekstów oraz wyczerpującej i wiarygodnej informacji na temat zakresu przedmiotowego i chronologicznego tego typu zasobów.

Poszukiwanie sposobów poszerzenia dostępu do rozpraw doktorskich, szczególnie w warunkach sieciowego, cyfrowego środowiska informacyjnego współczesnego naukowca, należy dzisiaj do jednego z ważniejszych nurtów rozważań zmierzających do zreformowania całego systemu komunikacji naukowej. Świadczą o tym zarówno liczne publikacje (Bailey, 2009), jak i konkretne, międzynarodowe inicjatywy w rodzaju The Networked Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD) [<http://www.ndltd.org/>] lub DART-Europe [<http://www.dart-europe.eu/About/info.php>]. Są państwa, gdzie już od wielu lat gromadzi się rozprawy doktorskie w postaci elektronicznej, np. w Niemczech od 1997 r. (Januszko-Szakiel, 2006; Wollschlaegern, 2006); są takie, w których już realizuje się konkretny model ich udostępniania w postaci cyfrowej przez Internet (np. w Wielkiej Brytanii – [<http://ethos.bl.uk/>]), ale są też i takie, które dopiero poszukują całościowych, ogólno-

krajowych koncepcji organizacji dostępu do dysertacji w środowisku cyfrowym, np. Indie (Ghosh, 2009). Przegląd piśmiennictwa sugeruje, że dzisiaj raczej nie rozważa się już kwestii, czy udostępniać elektroniczne rozprawy doktorskie w Sieci, lecz w jaki sposób to robić, by zapewnić szeroki, trwały i wygodny do nich dostęp. Rozwiązanie polegające na odrębnej rejestracji bibliograficznej bez bezpośredniego dostępu do pełnych tekstów wydaje się należeć do przeszłości, a nowych rozwiązań poszukuje się przede wszystkim w rozwijaniu różnych form otwartych repozytoriów zasobów cyfrowych i narzędzi pozwalających na integrowanie dostępu do zasobów pochodzących z różnych uczelni i z różnych krajów.

W polskim piśmiennictwie problematyka organizacji dostępu do rozpraw doktorskich jest dzisiaj raczej nieobecna lub traktowana marginalnie. Brakuje badań pozwalających na określenie stanu prac i kierunków działań podejmowanych w tym zakresie przez środowisko akademickie oraz rozważań i dyskusji nad optymalnym modelem gromadzenia, przechowywania, wyszukiwania i udostępniania rozpraw doktorskich w postaci elektronicznej. Przyjmując jednak, że rozwiązanie tych problemów jest ważne dla podniesienia efektywności uprawiania nauki w Polsce, temat wart jest badań i refleksji.

## CEL BADAŃ, METODA I ZAKRES

Celem przeprowadzonych badań było rozpoznanie sposobów, form i skali udostępniania rozpraw doktorskich przez najlepsze ośrodki akademickie w Polsce. Badania zaprojektowano w taki sposób, by można było:

- wskazać instytucje, funkcjonujące w polskim środowisku akademickim, które bezpośrednio podejmują się udostępniania rozpraw doktorskich w Sieci;
- określić zasoby, w których obecnie polskie uczelnie gromadzą, przetwarzają i upubliczniają informacje na temat doktoratów i w ramach których oferowany jest dostęp do pełnych tekstów rozpraw;
- zidentyfikować problemy, na jakie napotyka poszukujący zarówno samej informacji o doktoratach (na przykład badacz zajmujący się problematyką naukoznawczą), jak i osoba zainteresowana pozyskaniem pełnych tekstów rozpraw.

Badania miały służyć nie tylko samemu poznaniu tematu, ale także pozwolić na zasugerowanie kierunków działań zmierzających do poprawy dostępności rozpraw doktorskich w Polsce, a tym samym do ich szerszego włączenia do bieżącej komunikacji naukowej i wykorzystania jako źródeł i materiału do badań naukoznawczych w przyszłości.

Badania przeprowadzono w październiku i listopadzie 2009 r. Analizie poddano zasoby cyfrowe oferowane w Internecie przez dwadzieścia najlepszych – według rankingu „Rzeczpospolitej” i portalu „Perspektywy” za rok 2009 (Perspektywy.pl, 2009) – polskich uczelni, w tym:

- serwisy WWW całych uczelni z wyłączeniem serwisów poszczególnych wydziałów, instytutów, katedr itd. (aczkolwiek, jeśli z poziomu centralnego serwisu uczelni, jej biblioteki lub archiwum prowadziłyby jakikolwiek link do zasobów serwisów jednostek podległych, który sugerowałby obecność w nich informacji o doktoratach lub pełnych tekstów rozpraw, badania byłyby o takie zasoby rozszerzone);
- serwisy WWW głównych bibliotek poszczególnych uczelni;
- serwisy WWW archiwów uczelnianych;



– szczegółowo serwisy WWW bibliotek cyfrowych współtworzonych przez uczelnie lub ich biblioteki, do których prowadziły jednoznaczne odniesienia z wcześniej wymienionych serwisów oraz zasoby wszystkich bibliotek cyfrowych notowanych przez serwis Federacji Bibliotek Cyfrowych [<http://fbc.pionier.net.pl>] w celu stwierdzenia, czy występują w nich wyodrębnione kolekcje zawierające rozprawy doktorskie.

Niezależnie od poszukiwania zasobów informacji o doktoratach i zbiorów samych tekstów rozpraw, które byłyby wydzielone i nazwane w sposób jednoznacznie wskazujący właśnie na taką zawartość, ponadto badaniami objęto katalogi online i własne bazy bibliograficzne oferowane przez poszczególne biblioteki lub uczelnie, w tym szczególnie występujące pod różnymi nazwami bazy dorobku naukowego pracowników.

Ponieważ już w trakcie badań okazało się, że jeśli pełne teksty rozpraw są w ogóle udostępniane, to najczęściej dzieje się to w ramach bibliotek cyfrowych, postanowiono także przetestować przydatność wyszukiwarki dostępnej w serwisie Federacji Bibliotek Cyfrowych do wyszukiwania doktoratów rozproszonych we wszystkich uczestniczących w tym projekcie polskich bibliotekach cyfrowych, które zresztą w przeważającej części związane są ze środowiskami akademickimi (Federacja, 2009). Dodatkowo, dla dopełnienia obrazu, przyjrano się możliwościom wyszukiwania i zakresowi informacji o rozprawach, jaki jest oferowany przez portal Nauka Polska [<http://nauka-polska.pl/>] Ośrodka Przetwarzania Informacji. Lista uczelni, bibliotek, archiwów i bibliotek cyfrowych, w których poszukiwano baz, wykazów i kolekcji, zawierających pełne teksty rozpraw doktorskich lub przynajmniej ich opisy bibliograficzne, znajduje się w Aneksie.

Analizie poddano informacje na temat zawartości konkretnych zasobów, publikowane w badanych serwisach WWW i „wewnątrz” poszczególnych baz czy katalogów, możliwości formułowania instrukcji wyszukiwawczej, a także strukturę opisu rekordu. Ze względu na brak, niekompletność lub czasami oczywistą niewiarygodność prezentowanych informacji, konieczne okazało się wykonanie dodatkowych eksperymentów wyszukiwawczych w celu stwierdzenia stanu faktycznego. Tego typu eksperymenty polegały bądź na wyszukiwaniu terminów i fraz „doktorat”, „rozprawa doktorska”, „praca doktorska” w wybranych indeksach (polach opisu bibliograficznego) lub w całych opisach oraz na poszukiwaniu konkretnych opisów, znalezionych w jednej bazie, w pozostałych zasobach oferowanych przez daną uczelnię.

## DOSTĘPNOŚĆ INFORMACJI O DOKTORATACH ORAZ PEŁNYCH TEKSTÓW ROZPRAW

W polskim środowisku akademickim to przede wszystkim biblioteki uczelniane są instytucjami, które zajmują się organizacją dostępu do informacji bibliograficznej i pełnych tekstów rozpraw doktorskich broniących w poszczególnych uczelniach, nie licząc oczywiście centralnego systemu SYNABA oferowanego w ramach wspomnianego wcześniej portalu Nauka Polska. Jedynie w kilku przypadkach, ze względu na całkowity brak lub nieprecyzyjną informację na ten temat (o czym w dalszej części artykułu), nie można z perspektywy użytkownika z pełnym przekonaniem stwierdzić, czy zasoby oferowane przez dane biblioteki obejmują informacje o doktoratach broniących w ich macierzystych uczelniach. Tak jest w przypadku katalogów online Bi-

blioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, chociaż wrywkowe porównanie opisów wyszukanych w tym ostatnim z zawartością bazy *Bibliografia Uniwersytetu Warszawskiego* pozwala przypuszczać, że zawiera on także opisy niepublikowanych rozpraw.

Nawet w tych trzech przypadkach, gdzie informacje i linki do tego typu własnych zasobów udało się znaleźć w serwisach WWW całych uczelni (baza *Doktoraty* w Politechnice Warszawskiej, wykaz *Stopnie Naukowe Doktora nadane przez Uniwersytet Gdański* i *Baza Stopni Naukowych* w Politechnice Łódzkiej), biblioteki główne i tak oferowały równolegle swoje zasoby w ramach innych baz, katalogów czy bibliotek cyfrowych, z reguły bez związku z tymi wcześniejszymi i, co niestety bardzo charakterystyczne, bez informacji o relacjach między tymi zasobami.

Z kolei archiwa uczelniane – strony lub niewielkie podserwisy poświęcone ich działalności znalazłoby jedynie w połowie badanych uczelni – informują krótko o lokalizacji lub o zasadach udostępniania przechowywanych w siebie rozpraw (Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Archiwum Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego), proponują w Sieci wykaz doktoratów przed obroną, ale bez dostępu do pełnych tekstów (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego) lub przygotowują drukowane bibliografie rozpraw, broniących na wybranych wydziałach (Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika). Ciekawym wyjątkiem jest wspomniane Archiwum UJ, które planuje uruchomienie Cyfrowego Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ma ono m.in. zawierać wykaz wszystkich posiadanych przez Archiwum rozpraw doktorskich z pełnym dostępem do tych tekstów, których autorzy wyrazili lub wyrażą na to zgodę (Archiwum, 2009). W porównaniu jednak z ofertą bibliotek, udział archiwów uczelnianych w organizacji dostępu do prac doktorskich jest marginalny. Podobnie jak w przypadku zasobów dostępnych w serwisach WWW uczelni, nic nie wskazuje na koordynację działań podejmowanych przez archiwa z działaniami bibliotek należących do tych samych uczelni.

Kolejnym celem badań było zidentyfikowanie zasobów, w ramach których są gromadzone i udostępniane informacje bibliograficzne na temat rozpraw doktorskich i ich pełne teksty. Okazuje się, że w badanych instytucjach nie ma jednej i przez to oczywistej koncepcji w tym względzie – opisy rozpraw znaleźć można w bardzo różnych zasobach. Aż w siedemnastu uczelniach (na dwadzieścia wziętych pod uwagę) informacje bibliograficzne o doktoratach pojawiają się w więcej niż w jednym źródle. Bywa, że odmienne bazy oferowane są w serwisie całej uczelni i serwisie jej biblioteki głównej (np. w przypadku Politechniki Warszawskiej), ale zdarza się też i tak, że informacje bibliograficzne o doktoratach dublują się lub uzupełniają (czasem, co gorsze, jedno i drugie jednocześnie) w ramach różnych zasobów oferowanych przez jedną bibliotekę: w katalogu, w wydzielonych bazach obejmujących prace dyplomowe lub prace na stopnie naukowe w bazach dorobku naukowego pracowników danej uczelni czy wreszcie w bibliotekach cyfrowych, a być może jeszcze w innych zasobach nieobjętych tutaj badaniami.

Niektóre ośrodki gromadzą informacje o doktoratach w odrębnych bazach obejmujących czasem także podobne materiały, np. prace dyplomowe czy niepublikowane rozprawy habilitacyjne. Tego typu wyodrębnione bazy lub choćby proste wykazy można znaleźć w serwisach Politechniki Łódzkiej (*Baza Stopni Naukowych Politechniki Łódzkiej*), Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu (*Dysertacje – Rozprawy Doktorskie i Habilitacyjne UM w Poznaniu*), Politechniki Warszawskiej (*Doktoraty*),

Biblioteki Głównej AGH (*Doktor* – niedostępna przez Internet), Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego (*Baza Prac Habilitacyjnych i Doktorskich Pracowników GUM*), Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego (*Doktoraty i Habilitacje UŁ*), Bibliotece Medycznej UJ (*Baza Rozpraw Doktorskich UJ* – eksperyment z lat 2004-2005). Dodatkowo niektóre biblioteki gromadzą i udostępniają informacje o rozprawach w wydzielonych bazach (katalogach) w ramach systemu bibliotecznego (Biblioteka SGH, Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej, Biblioteka Główna SGGW) jako podkolekcje w katalogu głównym (Biblioteka Główna AGH) oraz jako skan odrębnego katalogu (Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu). Ponadto w nielicznych przypadkach można znaleźć krótkie listy prac doktorskich przed obroną, a w jednym (Uniwersytet Gdański) – zorganizowany chronologicznie i podzielony według wydziałów wykaz *Stopnie Naukowe Doktora – nadane przed UG*.

W zdecydowanej większości badanych bibliotek opisy rozpraw doktorskich wprowadzane są do katalogów głównych. Z dużą dozą prawdopodobieństwa (informacji na temat zawartości katalogów albo nie ma, albo jest enigmatyczna, albo wręcz wprowadza w błąd) można przyjąć, że tak jest w piętnastu przypadkach na dwadzieścia, a w dalszych trzech (wspomnianych wcześniej) opisy doktoratów znajdują się w bazach wprawdzie wydzielonych, ale budowanych w tym samym systemie co katalog.

Z kolei prawie w połowie (dziewięciu) badanych bibliotek opisy rozpraw doktorskich można znaleźć w występujących pod różnymi nazwami bazach dorobku naukowego pracowników uczelni macierzystych. Problem polega jednak na tym, że ze względu na chroniczny brak lub niejasność informacji, często trudno z całą pewnością stwierdzić, czy są to rozprawy niepublikowane, czy tylko te, które zostały już wydane drukiem (np. w *Bibliografii Publikacji Pracowników UM w Lublinie*). Przy czym nie chodzi tutaj tylko o zasadę, ale także o ryzyko wprowadzenia w błąd użytkownika, który może uznać, że skoro w nazwie bazy posłużono się terminem „publikacje”, to nie zawiera doktoratów niepublikowanych. Tymczasem, na przykład *Bibliografia Publikacji Pracowników UMK* obejmuje na pewno (sprawdzone na 5 tytułach prac doktorskich z różnych lat) opisy rozpraw, które nie są jednocześnie notowane w katalogu głównym (co sugeruje, że nie zostały opublikowane), ale z drugiej strony, informacja o zawartości tej bazy jednoznacznie wskazuje, że zawiera ona tylko opisy publikacji, a w opisie bibliograficznym wypełnione jest pole wydawcy: „Uniwersytet Mikołaja Kopernika”. Podobnie jest w przypadku *Bibliografii Publikacji Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu*, która ewidentnie zawiera opisy niepublikowanych doktoratów – skany niektórych z nich można zobaczyć w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej. Z drugiej strony zdarzają się bazy, w których tytułe zastosowano szerszy termin „dorobek” (np. *Dorobek Naukowy Pracowników Politechniki Śląskiej*) i które faktycznie zawierają opisy prac doktorskich (w tym, jak należy sądzić po ich opisach w katalogu tej biblioteki, niepublikowanych), ale i takie, które jak *Bibliografia Dorobku Naukowego Pracowników UŁ*, raczej ich nie zawierają (a przynajmniej tak sądzić można po informacji na temat jej zawartości i wrywkowym porównaniu z zasobami bazy *Doktoraty i Habilitacje UŁ*).

Jeśli informację bibliograficzną o doktoratach można znaleźć w różnych zasobach, to ich pełne teksty odwrotnie: albo w ogóle (najczęściej), albo w bibliotekach cyfrowych budowanych lub współtworzonych przez poszczególne biblioteki. Wyjątek stanowi niekontynuowana już *Baza Rozpraw Doktor-*

skich UJ oraz Baza Prac Habilitacyjnych i Doktorskich Pracowników Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Przy czym, co koniecznie trzeba od razu zaznaczyć, jeśli nawet jakaś biblioteka oferuje zbiory pełnych tekstów rozpraw, to są one z reguły bardzo skromne (np. Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej – tylko 3 pozycje, w tym dostęp do jednej wymaga znajomości hasła), czasem niedostępne spoza Sieci danej uczelni (Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej – podkolekcja *Rozprawy Doktorskie PŁ*) lub ograniczają się jedynie do drobnych fragmentów prac (np. spisów treści). Pełne teksty udostępnianie są w bibliotekach cyfrowych ramach wydzielonych podkolekcji właśnie jako zbiory samych doktoratów lub rozpraw doktorskich i habilitacyjnych (Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa – odesłania z 3 badanych bibliotek, Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, ABC-Kraków, Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej). Tylko w kilku przypadkach bezpośredni link do tekstu oferowanego w ramach biblioteki cyfrowej znaleźć można w opisach bibliograficznych w katalogach (np. w bibliotekach Politechniki Wrocławskiej, Uniwersytetu Ekonomicznego i Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, AGH) i w bazach danych (np. *Dorobek Naukowy Pracowników Politechniki Wrocławskiej i Bibliografia Publikacji Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu*). W przypadku regionalnych bibliotek cyfrowych tworzona jest albo jedna podkolekcja dla wszystkich tego typu zasobów (jak w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej), albo oddzielne dla poszczególnych uczelni (Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa).

Oddzielne wyszukiwania wykonane za pomocą wyszukiwarki Federacji Bibliotek Cyfrowych (przy poważnych zastrzeżeniach do jej możliwości – o czym w dalszej części artykułu) pokazują, że większe zbiory tego typu proponują jedynie nieliczne z nich: ABC– Kraków, Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa, Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej oraz nieobjęte tutaj bezpośrednimi badaniami Biblioteka Cyfrowa Politechniki Krakowskiej i Śląska Biblioteka Cyfrowa. W trzech kolejnych jest jeszcze po kilkadziesiąt doktoratów, a w dalszych ośmiu po kilka egzemplarzy. W pozostałych dwudziestu czterech bibliotekach cyfrowych nie wyszukano żadnych doktoratów. Nie powinna też mylić duża liczba rozpraw znalezionych w ABC-Kraków (ponad 700) – w dużej części to nie są pełne teksty, ale jedynie spisy treści lub strony tytułowe (procent trudny do ustalenia ze względu na słabość narzędzia wyszukiwawczego, niepozwalającego na odfiltrowanie tylko rzeczywistych pełnych tekstów)!

Generalnie, polityka gromadzenia polskich bibliotek cyfrowych tworzonych lub współtworzonych przez polskie środowisko akademickie jest obecnie wyraźnie nastawiona na materiały historyczne (Narodowy Zasób Biblioteczny), regionalne i może dydaktyczne, i ma niewiele wspólnego z coraz popularniejszą na świecie ideą otwartych repozytoriów uczelnianych, nastawionych na gromadzenie i udostępnianie w postaci cyfrowej bieżącego dorobku pracowników poszczególnych uczelni (por. Rychlik i Karwasińska, 2007; Westrienen i Lynch, 2005).

## BARIERY I UTRUDNIENIA

Podstawową barierą na drodze do szerszego włączenia polskich rozpraw doktorskich do komunikacji naukowej jest bardzo ograniczony dostęp do ich pełnych tekstów w Internecie. Nawet w tych instytucjach akademickich,

gdzie dostrzega się taką potrzebę i budowane są odpowiednie kolekcje, to albo przedsięwzięcia tego typu dopiero „raczkują”, albo też prowadzone są niekonsekwentnie, często w oderwaniu od zbiorów informacji bibliograficznej i bez należytej informacji dla użytkowników. Problem dobrze ilustruje opis kolekcji *Rozprawy Doktorskie* w Bibliotece Cyfrowej Politechniki Śląskiej: „Kolekcja zawiera teksty rozpraw doktorskich dostarczonych do Biblioteki Głównej przez ich autorów”. Zamiast spójnej i zrozumiałej dla użytkownika polityki gromadzenia pełnych tekstów mamy do czynienia z przypadkowością i nieprzewidywalnością, pogłębianą przez uzależnienie możliwości dostępu do tych zasobów od zgody ich autorów. Przy czym, jeśli w niektórych zbiorach znaleźć można jednoznaczny informację o takiej przyczynie braku pełnego tekstu (np. w *Bazie Prac Habilitacyjnych i Doktorskich Pracowników GUM*), to w innych użytkownik musi opierać się na własnych domysłach (np. w ABC-Kraków). Generalnie, nie tylko na razie dostęp *online* do cyfrowych pełnych tekstów doktoratów broniących w badanych uczelniach ma charakter marginalny, to jeszcze nie widać konsekwentnych, systematycznych programów budowania w miarę kompletnych kolekcji tego typu.

Drugim poważnym utrudnieniem jest częsty brak integracji dostępu do informacji gromadzonych i udostępnianych w różnych zasobach. Jak wspomniano wcześniej, bywa, że ta sama uczelnia oferuje różne, i co najważniejsze, różniące się pod względem zawartości zasoby informacyjne obejmujące rozprawy doktorskie. Na przykład Politechnika Łódzka udostępnia w swoim głównym serwisie (w dziale „Nauka”) *Bazę Stopni Naukowych*, w której można wyszukiwać między innymi opisy rozpraw doktorskich. Z drugiej strony, biblioteka główna tej uczelni w ramach biblioteki cyfrowej proponuje kolekcję *Rozprawy Doktorskie*, zawierającą 124 pozycje bez jakiegokolwiek informacji na temat zakresu i zasięgu tego zbioru, a następnie jeszcze podkolekcję *Rozprawy Doktorskie PŁ*, zawierającą jedynie 17 pozycji. W żadnym z wymienionych zasobów nie ma informacji na temat jego relacji z pozostałymi! Z kolei w kolekcji *Rozprawy Doktorskie i Habilitacyjne* Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej znaleźć można doktoraty broniące na Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu (dawniej Akademii), których nie ma w serwisie biblioteki cyfrowej uniwersytetu. Chociaż jednocześnie trzeba przyznać, że serwis jednoznacznie informuje użytkownika, gdzie może znaleźć informacje o rozprawach broniących na uczelni (w katalogu), a znajdujące się tam opisy są zaopatrzone w link do pełnego tekstu (oczywiście tylko wtedy, gdy jest dostępny). W kilku jednak przypadkach zdarza się, że w jednej bazie opis danej rozprawy zawiera przekierowanie do jej cyfrowej wersji, a w innej, stworzonej w tej samej bibliotece, już nie. Przykładem jest wspomniana *Baza Stopni Naukowych* w Politechnice Łódzkiej (bez linków do pełnych tekstów), a także katalog Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, gdzie opisy rozpraw są całkowicie pozbawione informacji o dostępnym pełnym tekście (co gorsza informują, że jedyny egzemplarz jest dostępny wyłącznie w czytelni), podczas gdy bez żadnego problemu można wejść do pełnego tekstu, korzystając z oferowanej przez tę samą bibliotekę *Bazy Prac Habilitacyjnych i Doktorskich Pracowników GUM*. Podobny problem jest w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, gdzie opisy rozpraw w *Bibliografii Publikacji UM w Poznaniu* zaopatrzone są w link do pełnego tekstu i na przykład abstraktu, a te same opisy rozpraw w bazie *Rozprawy Doktorskie i Habilitacyjne Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu* już nie. Przykłady można by mnożyć – precyzyjne, jednoznaczne określenie relacji

między różnymi zasobami oferującymi informację bibliograficzną lub dostęp do tekstów rozpraw należy do wielkiej rzadkości, a osiągnięcie jakiegoś przybliżonego obrazu zakresu poszczególnych kolekcji czy konkretnych baz wymaga prowadzenia bardzo wnikliwego „śledztwa” i musi bazować na domysłach.

Kolejnym utrudnieniem jest powszechny brak lub skrajna lakoniczność informacji na temat zawartości poszczególnych baz, katalogów i kolekcji. Jeśli, jak się okazuje, same biblioteki mają problem z przyporządkowaniem informacji o doktoratach do któregoś ze standardowo oferowanych przez siebie produktów, to tym bardziej użytkownik może nie wiedzieć, gdzie ich szukać. Dlatego informacja na ten temat powinna być jednoznaczna i bardzo konkretna. Tymczasem nie tylko często jej brakuje, ale zdarza się też, że użytkownik jest wprowadzany w błąd. Czasem oznacza to, jak wspomniano wcześniej, umieszczanie informacji o niepublikowanych doktoratach w bazach, których nazwy lub opisy jednoznacznie wskazują na gromadzenie wyłącznie publikacji, a czasem niepełne lub nieprawdziwe dane o zawartości. Tak jest na przykład w informacji o katalogu Biblioteki Politechniki Łódzkiej [<http://bg.p.lodz.pl/katalog1.htm#kk>], w której wymienione zostały materiały, które ten katalog zawiera, ale pominięto niepublikowane doktoraty, choć ich opisy (pobrane z Biblioteki Cyfrowej Politechniki Łódzkiej) można w tym katalogu odszukać. Zdarza się też, że w informacji błędnie podawane są daty zakresu chronologicznego (np. w *Bazie Prac Habilitacyjnych i Doktorskich Pracowników GUM*), ale bywa też, że dwie różne informacje na temat zawartości danej bazy różnią się istotnie od siebie, na przykład w *Bibliografii Publikacji Pracowników WUM*: jedna informacja wskazuje na obecność opisów prac doktorskich w tej bazie [<http://www.bibl.amwaw.edu.pl/dn/dnex.htm>], a druga, wewnątrz systemu Expertus, już nie. Nie ma tutaj miejsca, by wymieniać wszystkie braki i nieprawidłowości w informowaniu użytkownika o zawartości oferowanych kolekcji i baz, nie tylko zresztą w odniesieniu do rozpraw doktorskich. Trzeba stwierdzić, że mimo iż zdecydowana większość badanych uczelni w jakiś sposób udostępnia informacje o doktoratach, a czasem nawet dostęp do ich tekstów lub spisów treści czy abstraktów, to ze względu na fatalny poziom informacji na ten temat użytkownik albo rozpraw w ogóle nie znajdzie, albo znajdzie tylko część oferowanych zasobów i nawet nie będzie wiedzieć (lub nie będzie mieć pewności), że to nie są wszystkie.

Następną barierą w dostępie do rozpraw doktorskich i informacji bibliograficznej na ich temat są często ograniczone możliwości i niska jakość oferowanych aparatów wyszukiwawczych, która nie tylko może bardzo utrudniać znalezienie doktoratów (konkretnych lub wszystkich), ale także prowadzić do sytuacji, w której użytkownik nie będzie wiedział, co tak naprawdę wyszukał. Przykładem niejasności wyników może być efekt wyszukiwania prowadzonego za pomocą narzędzia oferowanego przez Federację Bibliotek Cyfrowych. Wpisanie terminu „rozprawa doktorska” w polu „typ zasobu” daje 1032 wyniki, ale wpisanie tego samego terminu i wyszukiwanie w całym opisie daje już wynik znacznie większy – 1414. Co ciekawe, ten sam zabieg wykonany w wyszukiwaniu prostym, z zupełnie niejasnych przyczyn, czasami daje taki sam wynik, a czasem „zero”. Na tym jednak nie koniec niejasności. Wpisanie w tych samych polach frazy „praca doktorska” prowadzi do wyszukania odpowiednio 55 pozycji (typ zasobu) i aż 905 przy szukaniu w całym opisie. Żeby było jeszcze trudniej, podanie terminu „doktorat” prowadzi do wyszukiwania 16 pozycji (szukanie w całym opisie) lub zero (szukanie w typie zasobu). Które zatem wyszukiwanie jest kompletne i co tak naprawdę jest wyszukiwane?

Wygląda na to, że szanse wyszukania wszystkich notowanych przez te biblioteki cyfrowe doktoratów ma tylko taki użytkownik, który ma bardzo niskie mniemanie o jakości narzędzia wyszukiwawczego i mimo uzyskania pewnej liczby odpowiedzi po wpisaniu racjonalnie założonego terminu (np. „prace doktorskie” jako typ zasobu), przy braku jakichkolwiek podpowiedzi, instrukcji, wykazu typów, które można podać, próbuje szukać wszystkich terminów, jakie kojarzą mu się z doktoratami. Podobnie, choć może już nie aż tak źle, wygląda możliwość wyszukania wszystkich doktoratów w innych zasobach oferowanych przez biblioteki. Ich aparaty wyszukiwawcze albo nie stwarzają w ogóle możliwości odrębnego wyszukania wszystkich doktoratów (np. w katalogu Biblioteki Głównej SGGW, który notuje przynajmniej niektóre doktoraty<sup>1</sup>), albo wymuszają poszukiwanie i wprowadzanie odpowiednich kodów (np. w *Bibliografii Publikacji Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu* – choć, nawiasem mówiąc, wbrew tytułowi nie jest to baza publikacji tego Uniwersytetu, ale jego pracowników w roli autorów i promotorów, i nie tylko publikacji, ale też niepublikowanych doktoratów), albo stosowanie metody prób i błędów (np. w katalogu Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego). Spotkać można się też z ograniczeniem liczby wyświetlanych dokumentów (np. do tysiąca w bazie *Dorobek Naukowy Pracowników Politechniki Wrocławskiej* czy w bazie *Prace Badawcze* w portalu Nauka Polska) lub z brakiem możliwości wyszukania wszystkich opisów jednocześnie (np. w bazie *Prace Doktorskie Politechniki Warszawskiej*), co bardzo utrudnia wykorzystanie zasobów takich baz do szerszych badań naukometrycznych.

## SUGEROWANE KIERUNKI DZIAŁAŃ

Pierwszym krokiem do usprawnienia udostępniania doktoratów powinno być zerwanie z charakterystycznym dla świata druku oddzielaniem metainformacji od samej informacji i w konsekwencji odejście od zwyczaju tworzenia całkowicie rozdzielnych zbiorów informacji bibliograficznej i kolekcji dokumentów. Należałoby zatem umożliwić nie tylko bezpośrednie przechodzenie z wyszukanych rekordów do samych tekstów, ale także wyszukiwanie pełnotekstowe w zgromadzonych rozprawach. Biorąc pod uwagę realną sytuację, widać dwie możliwości: uzupełnianie istniejących baz bibliograficznych o odnośniki do pełnych tekstów (ale wtedy nie będzie wyszukiwania pełnotekstowego) albo budowanie rzeczywistych repozytoriów uczelnianych na bazie już istniejących i rozwijających się w Polsce bibliotek cyfrowych. Drugie rozwiązanie wydaje się zdecydowanie lepsze (szczególnie, że podejmowane są już konkretne działania w różnych ośrodkach), ponieważ nie tylko umożliwia dostęp do pełnych tekstów rozpraw, ale jednocześnie pozwala na elektroniczne archiwizowanie szerzej rozumianego, bieżącego dorobku naukowego poszczególnych uczelni i stwarza szanse na włączenie polskich rozpraw do międzynarodowego obiegu. Rozproszony charakter takiej koncepcji też nie stanowi problemu: stosowane już dzisiaj standardowe protokoły archiwizowania otwartego (np. *Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting*) pozwalają na prowadzenie wyszukiwania w tysiącach takich repozyto-

<sup>1</sup> Występowanie opisów rozpraw doktorskich potwierdzono, wyszukując pozycje występujące jednocześnie jako prace doktorskie w odrębnym *Katalogu prac dyplomowych i doktorskich* prowadzonym przez tę bibliotekę, np. rozprawa pod tytułem *Cechy morfometryczne koni pełnej krwi angielskiej...*

riów z poziomu jednego interfejsu i za pomocą raz wprowadzonej instrukcji wyszukiwawczej. Choć pewne elementy wymagają poprawy, choćby w celu zapewnienia pełnej wyszukiwalności w globalnych narzędziach (por. Pulikowski, 2009), umieszczenie rozpraw w ramach szerszych repozytoriów cyfrowego dorobku poszczególnych uczelni pozwoliłoby na sprawniejsze zarządzanie procesami ich gromadzenia, opracowania, wyszukiwania i udostępnienia. Realizacja takiego rozwiązania wymaga jednak odejścia od myślenia o bibliotekach cyfrowych w kategoriach wyłącznie ochrony i udostępniania zbiorów historycznych i zabytkowych.

Wypracowanie konkretnej strategii działania wymaga dalszych rozważań, dobrej współpracy w skali kraju i precyzyjnej analizy tego, co dzieje się współcześnie w globalnym środowisku informacyjnym nauki. Niemniej, przyjęcie sugerowanego tutaj kierunku myślenia pozwoliłoby na ukonkretnienie poszukiwań. Ustalenie takiej strategii, wraz ze świadomym przyjęciem jednoznacznie zdefiniowanej polityki gromadzenia i udostępniania informacji o rozprawach i pełnych ich tekstów, powinno być punktem wyjścia do wyeliminowania zaobserwowanych mankamentów: powszechnej praktyki powielania pracy i wielokrotnego kwalifikowania informacji o doktoratach do różnych zbiorów w ramach tej samej uczelni i w skali całego kraju (nie tylko jako nieefektywnej, ale także jako potencjalnego źródła zagubienia użytkownika) oraz braku bądź niskiej jakości informacji na temat sposobu wyszukiwania i udostępniania rozpraw. Warto też, już nawet nie czekając na wypracowanie takiej strategii, przejrzeć i poprawić jakość informacji o zawartości poszczególnych zasobów oferowanych przez biblioteki i ich macierzyste uczelnie.

Jednak same rozwiązania na poziomie bibliotek nie wystarczą, by szerzej włączyć rozprawy do komunikacji naukowej. Niezbędne jest zapewnienie ich „dopływu” do systemu tej komunikacji, a to wymaga bądź zmian w prawie – konieczność uzyskania zgody autora na udostępnienie pracy w postaci cyfrowej w Internecie stanowi niewątpliwie istotną barierę, bądź stworzenia systemu bodźców i promocji (w skali kraju i poszczególnych uczelni), który doprowadziłby do znacznego wzrostu zainteresowania autorów upublicznianiem ich rozpraw właśnie w takiej postaci.

## BIBLIOGRAFIA

- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. (2009). *Cyfrowe Archiwum UJ* [online]; [dostęp: 21.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.archiwum.uj.edu.pl/?cyfrowe-auj,4>>.
- Bailey, Charles W. Jr. (2009). *Electronic theses and dissertations bibliography* [online]; [dostęp: 26.11.2009]. Version 4. Houston: Digital Scholarship. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.digital-scholarship.com/etdb/etdb.htm>>.
- Cisek, Sabina (2008a). *Nauka 2.0: nowe narzędzia komunikacji naukowej* [online]; [dostęp: 28.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <[http://eprints.rclis.org/archive/00012894/01/nauka\\_2.0.pdf](http://eprints.rclis.org/archive/00012894/01/nauka_2.0.pdf)>.
- Cisek, Sabina (2008b). Weblogi – nowe narzędzie komunikacji w nauce. W: *Zarządzanie informacją w nauce*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, s. 170-177.
- Federacja Bibliotek Cyfrowych. *Zestawienie polskich bibliotek cyfrowych* [online]; [dostęp: 26.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/listlibs>>.
- Firlej-Buzon, Aneta (2005). Szara literatura w publikacjach naukowych, fachowych i informacyjnych. W: *Oblicza kultury książki. Prace i studia z bibliologii i informacji naukowej*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 29-52.
- Ghosh, Maitrayee (2009). E-theses and Indian academia: a case study of nine ETD digital libraries and formulation of policies for a national service. *The International Information & Library Review*, vol. 41, issue 1, pp. 21-33.



- Januszko-Szakiel, Aneta (2006). Dysertacje via Internet. Projekt elektronicznej archiwizacji rozpraw naukowych w Niemieckiej Bibliotece Narodowej. *Przegląd Biblioteczny*, nr 2, s. 141-152.
- Larivière, Vincent; Zuccala, Alesia; Archambault, Éric (2008). The declining scientific impact of theses: implications for electronic thesis and dissertation repositories and graduate studies. *Scientometrics* [online], vol. 74, no. 1, pp. 109-121; [dostęp: 21.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.ost.uqam.ca/Portals/0/docs/articles/2008/Thesis\\_Scientometrics.pdf](http://www.ost.uqam.ca/Portals/0/docs/articles/2008/Thesis_Scientometrics.pdf)>.
- Perspektywy.pl. (2009). *Dziewięćdziesiąt najlepszych uczelni akademickich w Polsce* [online]; [dostęp: 25.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.perspektywy.pl/pdfy/rankingi/2009/wyzsze/90najlepszych\\_uczelnia\\_akademickich\\_glowna.pdf](http://www.perspektywy.pl/pdfy/rankingi/2009/wyzsze/90najlepszych_uczelnia_akademickich_glowna.pdf)>.
- Pulikowski, Arkadiusz (2009). *Wyszukiwanie pełnotekstowe w zasobach bibliotek cyfrowych* [online]. X Krajowe Forum Informatyki Naukowej i Technicznej, Zakopane 22-24.10.2009 r; [dostęp: 23.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ptin.org.pl/konferencje/10forum/repozytorium/Pulikowski.pdf>>.
- Rychlik, Małgorzata; Karwasińska, Emilia (2007). Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka*, nr 11, s. 153-167; [dostęp: 11.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://eprints.rclis.org/archive/00012620/>>.
- Suber, Peter (2006). Open access to electronic theses and dissertations (ETDs), *SPARC Open Access Newsletter* [online], July 2; [dostęp: 28.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/07-02-06.htm#etds>>.
- Westrienen, Gerard van; Lynch, Clifford A. (2005). Academic institutional repositories: deployment status in 13 nations as of mid 2005. *D-Lib Magazine* [online], vol. 11, no. 9; [dostęp: 23.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.dlib.org/dlib/september05/westrienen/09westrienen.html>>.
- Wollschlaeger, Thomas (2006). *ETD's as pilot materials for long-term preservation efforts in Kopal* [online], 9th International Symposium on Electronic Theses and Dissertations, Quebec City, June 7 - 10, 2006; [dostęp: 28.11.2009]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www6.bibl.ulaval.ca:8080/etd2006/pages/papers/SP10\\_Thomas\\_Wollschlaeger.pdf](http://www6.bibl.ulaval.ca:8080/etd2006/pages/papers/SP10_Thomas_Wollschlaeger.pdf)>.

Aneks

Wykaz uczelni, bibliotek, archiwów i bibliotek cyfrowych, w których poszukiwano baz, wykazów i kolekcji zawierających pełne teksty rozpraw doktorskich lub ich opisy bibliograficzne

Uczelnia (alfabetycznie)	Zasoby
1	2
Akademia Górniczo-Hutnicza: <a href="http://www.agh.edu.pl/">http://www.agh.edu.pl/</a>	Biblioteka Główna AGH: <a href="http://www.bg.agh.edu.pl">http://www.bg.agh.edu.pl</a> Akademicka Biblioteka Cyfrowa - Kraków: <a href="http://abc.krakow.pl/">http://abc.krakow.pl/</a> Archiwum: nie odnaleziono
Akademia Medyczna im. Piastów Śląskich we Wrocławiu: <a href="http://www.am.wroc.pl/">http://www.am.wroc.pl/</a>	Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu: <a href="http://www.bg.am.wroc.pl/">http://www.bg.am.wroc.pl/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum zakładowe: <a href="http://www.am.wroc.pl/content/view/4703/630/">http://www.am.wroc.pl/content/view/4703/630/</a>
Gdański Uniwersytet Medyczny: <a href="http://www.gumed.edu.pl/">http://www.gumed.edu.pl/</a>	Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego: <a href="http://www.biblioteka.gumed.edu.pl/">http://www.biblioteka.gumed.edu.pl/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum: nie odnaleziono
Politechnika Łódzka: <a href="http://www.p.lodz.pl">http://www.p.lodz.pl</a>	Biblioteka Politechniki Łódzkiej: <a href="http://bg.p.lodz.pl/">http://bg.p.lodz.pl/</a> Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej „eBiPoL”: <a href="http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra">http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra</a> Archiwum: nie odnaleziono
Politechnika Śląska w Gliwicach: <a href="http://www.polsl.pl">http://www.polsl.pl</a>	Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej: <a href="http://www.bg.polsl.pl/">http://www.bg.polsl.pl/</a> Biblioteka Cyfrowa Politechniki Śląskiej: <a href="http://delibra.bg.polsl.pl/dlibra">http://delibra.bg.polsl.pl/dlibra</a> Archiwum: nie odnaleziono
Politechnika Warszawska: <a href="http://www.pw.edu.pl/">http://www.pw.edu.pl/</a>	Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej: <a href="http://www.bg.pw.edu.pl/">http://www.bg.pw.edu.pl/</a> Biblioteka Cyfrowa Politechniki Warszawskiej: <a href="http://bcpw.bg.pw.edu.pl/">http://bcpw.bg.pw.edu.pl/</a> Archiwum: nie odnaleziono

1	2
Politechnika Wrocławska: <a href="http://www.pwr.wroc.pl">http://www.pwr.wroc.pl</a>	Biblioteka Główna i OIN-T Politechniki Wrocławskiej: <a href="http://www.bg.pwr.wroc.pl/">http://www.bg.pwr.wroc.pl/</a> Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa: <a href="http://www.dbc.wroc.pl">http://www.dbc.wroc.pl</a> Archiwum: nie odnaleziono
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie: <a href="http://www.sggw.pl/">http://www.sggw.pl/</a>	Biblioteka Główna Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego: <a href="http://www.bg.sggw.waw.pl/">http://www.bg.sggw.waw.pl/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum: nie odnaleziono
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie: <a href="http://www.sgh.edu.pl/">http://www.sgh.edu.pl/</a>	Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie: <a href="http://www.sgh.waw.pl/ogolnouczelniane/biblioteka/informacje_ogolne/">http://www.sgh.waw.pl/ogolnouczelniane/biblioteka/informacje_ogolne/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum SGH: <a href="http://www.sgh.waw.pl/ogolnouczelniane/archiwum/Informacje">http://www.sgh.waw.pl/ogolnouczelniane/archiwum/Informacje</a>
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu: <a href="http://www.ue.poznan.pl/">http://www.ue.poznan.pl/</a>	Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu: <a href="http://www.biblioteka.ue.poznan.pl/">http://www.biblioteka.ue.poznan.pl/</a> Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu: <a href="http://www.biblioteka.ue.poznan.pl/index.php?go=biblioteka_cyfrowa">http://www.biblioteka.ue.poznan.pl/index.php?go=biblioteka_cyfrowa</a> (w ramach Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej) Archiwum: nie odnaleziono
Uniwersytet Gdański: <a href="http://www.univ.gda.pl/">http://www.univ.gda.pl/</a>	Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego: <a href="http://www.bg.univ.gda.pl/">http://www.bg.univ.gda.pl/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum UG: <a href="http://www.ug.gda.pl/pl/strukturaug/pokaz_jedn.php?id_jedn=28">http://www.ug.gda.pl/pl/strukturaug/pokaz_jedn.php?id_jedn=28</a>
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: <a href="http://amu.edu.pl/">http://amu.edu.pl/</a>	Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu <a href="http://lib.amu.edu.pl/">http://lib.amu.edu.pl/</a> Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa: <a href="http://www.wbc.poznan.pl/dlibra">http://www.wbc.poznan.pl/dlibra</a> oraz Akademicka Biblioteka Internetowe: <a href="http://abi.amu.edu.pl/">http://abi.amu.edu.pl/</a> Archiwum UAM: <a href="http://archiwum.amu.edu.pl/">http://archiwum.amu.edu.pl/</a>
Uniwersytet Jagielloński: <a href="http://www.uj.edu.pl">http://www.uj.edu.pl</a>	Biblioteka Jagiellońska: <a href="http://www.bj.uj.edu.pl/">http://www.bj.uj.edu.pl/</a> ; Biblioteka Medyczna UJ – Collegium Medicum: <a href="http://www.bm.cm-uj.krakow.pl/">http://www.bm.cm-uj.krakow.pl/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: <a href="http://www.archiwum.uj.edu.pl/">http://www.archiwum.uj.edu.pl/</a>
Uniwersytet Łódzki: <a href="http://www.uni.lodz.pl/">http://www.uni.lodz.pl/</a>	Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego: <a href="http://www.lib.uni.lodz.pl/">http://www.lib.uni.lodz.pl/</a> Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Łódzkiego: <a href="http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra">http://bcul.lib.uni.lodz.pl/dlibra</a> Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego: <a href="http://www.archiwum.uni.lodz.pl/">http://www.archiwum.uni.lodz.pl/</a>
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu: <a href="http://www.ump.edu.pl">http://www.ump.edu.pl</a>	Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu: <a href="http://www2.bg.am.poznan.pl/">http://www2.bg.am.poznan.pl/</a> Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa: <a href="http://www.wbc.poznan.pl/dlibra">http://www.wbc.poznan.pl/dlibra</a> Archiwum: nie odnaleziono
Uniwersytet Medyczny w Lublinie: <a href="http://www.umlub.pl/">http://www.umlub.pl/</a>	Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Lublinie: <a href="http://www.bg.umlub.pl/">http://www.bg.umlub.pl/</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum Uniwersytetu Medycznego: <a href="http://www.umlub.pl/index.php?d=1&amp;i=274">http://www.umlub.pl/index.php?d=1&amp;i=274</a>
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu: <a href="http://www.umk.pl/">http://www.umk.pl/</a>	Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu: <a href="http://www.bu.umk.pl/">http://www.bu.umk.pl/</a> Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa: <a href="http://kpbc.umk.pl/dlibra">http://kpbc.umk.pl/dlibra</a> Archiwum UMK: <a href="http://www.archiwum.umk.pl/">http://www.archiwum.umk.pl/</a>
Uniwersytet Warszawski: <a href="http://www.uw.edu.pl/">http://www.uw.edu.pl/</a>	Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie: <a href="http://www.buw.uw.edu.pl/">http://www.buw.uw.edu.pl/</a> E-biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego „e-BUW”: <a href="http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra">http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra</a> Archiwum: nie odnaleziono
Uniwersytet Wrocławski: <a href="http://www.uni.wroc.pl/">http://www.uni.wroc.pl/</a>	Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu: <a href="http://www.bu.uni.wroc.pl/">http://www.bu.uni.wroc.pl/</a> Biblioteka Cyfrowa Uniwersytetu Wrocławskiego: <a href="http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra">http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra</a> Archiwum: <a href="http://www.uni.wroc.pl/struktura-uczelnij=0902">http://www.uni.wroc.pl/struktura-uczelnij=0902</a>
Warszawski Uniwersytet Medyczny: <a href="http://www.wum.edu.pl">http://www.wum.edu.pl</a>	Biblioteka Główna Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego: <a href="http://www.bibl.amwaw.edu.pl/glowna.htm">http://www.bibl.amwaw.edu.pl/glowna.htm</a> Biblioteka cyfrowa: nie odnaleziono Archiwum WUM: <a href="http://archiwum.wum.edu.pl/">http://archiwum.wum.edu.pl/</a>

REMIGIUSZ SAPA

The Institute of Library and Information Studies  
Jagiellonian University  
e-mail: sapa@inib.uj.edu.pl

ONLINE ACCESS TO INFORMATION ON DOCTORAL THESES AND FULL  
TEXTS OF DISSERTATIONS DEFENDED  
AT POLISH UNIVERSITIES

**KEYWORDS:** Bibliographic databases. Digital libraries. Online access. Doctoral theses. Websites of Polish universities.

**ABSTRACT:** The author analyzes access to information on doctoral theses and full texts of dissertations defended at Polish universities and the participation of Polish scholarly community in collecting and making those texts available online. He discusses involvement of various academic institutions in offering bibliographic information and full texts of theses to the public and most common obstacles in accessing those resources. Research on the topic was conducted in autumn 2009 and involved websites of twenty best Polish universities, their libraries, archives, databases and catalogs they offer and resources they collect in their digital libraries. The author offers some solutions which may prove helpful in overcoming obstacles and barriers identified during the research.

*Tekst wpłynął do Redakcji 4 stycznia 2010 r.*

PAWEŁ MIELCZAREK

Biblioteka Kolegium Europejskiego w Natolinie, Warszawa

e-mail: pawel.mielczarek@coleurope.eu

## WYKORZYSTANIE MODUŁU GROMADZENIA SYSTEMU HORIZON W PROCESIE GROMADZENIA DRUKÓW ZWARTYCH W BIBLIOTECE KOLEGIUM EUROPEJSKIEGO W NATOLINIE



Paweł Mielczarek ukończył studia magisterskie w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego ze specjalnością archiwalno-edytorską oraz podyplomowe studia w zakresie prawa autorskiego, wydawniczego i prasowego w Instytucie Wynalazczości i Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 2007 r. pracował w Bibliotece Europejskiego Banku Centralnego we Frankfurcie nad Menem. Od 1997 r. jest związany zawodowo z Biblioteką Kolegium Europejskiego w Natolinie, gdzie obecnie jest bibliotekarzem systemowym, a także odpowiada za politykę gromadzenia. Od początku 2009 r. współpracuje z Ośrodkiem „KARTA” przy tworzeniu historycznych serwisów internetowych. Jego zainteresowania naukowe dotyczą bibliotecznych systemów zintegrowanych, rynku książki, procesów digitalizacji dziedzictwa kulturowego, a także historii najnowszej.

**SŁOWA KLUCZOWE:** Automatyizacja. Biblioteczne systemy zintegrowane. Horizon. Biblioteka Kolegium Europejskiego w Natolinie Gromadzenie zbiorów. Rejestracja zamówień. Kontrola zamówień. Kontrola wydatków. Zarządzanie budżetem.

**ABSTRAKT:** W artykule przedstawiono wybrane zagadnienia wykorzystania systemu Horizon w wersji 7.3 w procesie gromadzenia zbiorów bibliotecznych na przykładzie Biblioteki Kolegium Europejskiego w Natolinie. Opisane zostały funkcjonalności modułu pozwalające na zarządzanie takimi elementami procesu gromadzenia, jak: rejestracja i kontrola zamówień, kontrola wydatków i zarządzanie budżetami, zarządzanie bazą dostawców czy realizacja dezyderatów czytelniczych, a także sposób wykorzystania tych funkcjonalności, pozwalający na zautomatyzowanie procesu gromadzenia i zintegrowanie go z pozostałymi modułami systemu Horizon, w szczególności z modułem katalogowania. Wskazano też na zakres wykorzystania modułu gromadzenia przez kilka innych polskich bibliotek akademickich i naukowych, w których stosowany jest system Horizon.

### WSTĘP

Gromadzenie zbiorów jest jedną z podstawowych funkcji bibliotek, obok opracowywania, przechowywania, udostępniania oraz informowania. Coraz

powszechniejsza informatyzacja procesów i funkcji bibliotecznych pozwoliła na zautomatyzowanie i zintegrowanie z innymi obszarami działalności bibliotek również procesów gromadzenia. W polskiej literaturze przedmiotu omawiane były zagadnienia realizowania polityki gromadzenia na przykładzie konkretnych bibliotek (por. np. Zwierzyńska, 2002; Wojtasik, 2005; Ciesielska, 2003; Szpakowska, 2002). Rozważane były również kwestie gromadzenia w perspektywie planowania finansowego i modeli budżetowych (Paul, 1995) czy też problematyki aktywizowania użytkowników w procesie wzbogacania księgozbioru (Dudziak, 2000). Śledzone są też nowe trendy i tendencje w problematyce gromadzenia i budowy kolekcji bibliotecznych (Poźniak, 2009). Niewiele natomiast miejsca poświęcono dotychczas praktycznym zagadnieniom warsztatowym, związanym z wykorzystaniem narzędzi informatycznych, w tym szczególnie zintegrowanego oprogramowania bibliotecznego w zarządzaniu procesem gromadzenia. W specjalnym numerze biuletynu EBIB poświęconym gromadzeniu zbiorów Urszula Wojtasik opisała podstawowe funkcje modułu Gromadzenia Zintegrowanego Systemu Bibliotecznego APIN w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej, na przykładzie wprowadzenia do zbiorów książki zagranicznej, zakupionej na wystawie towarzyszącej seminarium (Wojtasik, 2000). Ostatnio, na trudności związane z wykorzystaniem oprogramowania bibliotecznego, w tym przypadku modułu gromadzenia systemu Virtua (VTLS), na łamach „Przeglądu Bibliotecznego” zwróciła uwagę Monika Sączewska-Trawicka z Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego (Sączewska-Trawicka, 2009). Autorka opisała kłopoty z funkcjonowaniem modułu gromadzenia w systemie Virtua, związane np. z rejestracją egzemplarza obowiązkowego czy prowadzeniem kartoteki dostawców, a następnie przedstawiła sposoby rozwiązania tych problemów za pomocą narzędzi wspomagających pracę działów gromadzenia stworzonych w powszechnie dostępnych aplikacjach MS Office bądź w specjalnie przygotowanych narzędziach dedykowanych<sup>1</sup>. Niniejszy artykuł przedstawia odmienną sytuację, w której moduł gromadzenia systemu bibliotecznego, w tym przypadku Horizon w wersji 7.3, został w pełni i z powodzeniem wykorzystany do zarządzania procesem gromadzenia.

## AUTOMATYZACJA PROCESU GROMADZENIA W BIBLIOTECE KOLEGIUM EUROPEJSKIEGO

Biblioteka Kolegium Europejskiego w Natolinie funkcjonuje od 1993 r. Jej podstawową rolą jest wspieranie programu akademickiego macierzystej uczelni w zakresie gromadzenia, opracowywania i udostępniania materiałów naukowych. Działające w Warszawie Kolegium jest drugim kampusem College of Europe/Collège d'Europe, założonego w Brugii (Belgia) w 1948 r., które prowadzi podyplomowe studia akademickie w zakresie integracji europejskiej (Poźniak, 2000; Centra Dokumentacji Europejskiej, 2009).

Przygotowania do automatyzacji Biblioteki Kolegium rozpoczęto w końcu lat dziewięćdziesiątych XX w. Zintegrowanie procesu gromadzenia zbiorów z katalogiem bibliotecznym i wprowadzenie zautomatyzowanej kontroli nad tworzeniem i realizacją zamówień było jednym z priorytetów podczas prac

<sup>1</sup> Zob. też komentarz do cytowanego artykułu: List dra Henryka Hollendra, *Przegląd Biblioteczny* 2009, z. 4, s. 493-494 [red.].

przygotowawczych. Stosowane ówczesznie w procesie gromadzenia rozwiązania, polegające na archiwizowaniu plików WORD, zawierających poszczególne zamówienia w wewnętrznym repozytorium dokumentów, oraz prowadzeniu kartoteki tych zamówień w postaci alfabetycznej listy wszystkich pozycji zamówionych w postaci pliku HTML zamieszczonego i edytowanego w bibliotecznym intranecie, były wysoce niezadowolające. Nie pozwalały one ani na integrację z katalogiem bibliotecznym, prowadzonym wówczas w programie MAK, ani na efektywną kontrolę stanu realizacji poszczególnych zamówień, ani tym bardziej na kontrolę wydatków. Również dla użytkowników Biblioteki przeglądanie stale rozrastającej się strony intranetowej, zawierającej kilkaset pozycji zamówień o różnym statusie i stanie realizacji było rozwiązaniem niezadowolającym. Podejmując prace nad projektem założeń do automatyzacji procesów bibliecznych oraz przygotowania do zakupu i wdrożenia systemu bibliotecznego, przyjęto, że będzie on musiał spełniać wymogi związane z wszechstronną obsługą procesu gromadzenia. W szczególności zwrócono uwagę na konieczność wprowadzenia rozwiązań pozwalających na:

- rejestrację wszystkich zamówień u poszczególnych dostawców,
- rejestrację wszystkich zamawianych druków zwartych,
- udostępnienie rekordów bibliograficznych zamawianych druków zwartych w katalogu bibliotecznym,
- monitoring poszczególnych etapów realizacji zamówień i generowanie monitów,
- rejestrację dokumentów proweniencyjnych (faktur, listów przewozowych czy zestawień darów),
- kontrolę wydatków (środków zaangażowanych i wydanych w poszczególnych liniach budżetowych) i stanu wartości księgozbioru,
- prowadzenie bazy dostawców,
- rejestrację darów,
- wymianę podstawowych danych bibliograficznych między modulem katalogowania i modulem gromadzenia,
- generowanie inwentarza księgozbioru.

Zakupiony i wdrożony w 2004 r. system Horizon w wersji 7.3. dysponował rozbudowanym modulem gromadzenia (*Acquisition Module*)<sup>2</sup>, który wymagał drobnych prac dostosowawczych, aby mógł spełniać wymienione powyżej funkcje. Poszczególne moduły systemu były wprowadzane stopniowo. W pierwszej kolejności uruchomiono biblieczny katalog, który sukcesywnie zapełniano rekordami bibliograficznymi w procesie retrokonwersji danych z dotychczasowego katalogu prowadzonego w programie MAK. Następnie uruchomiono moduł obsługi i rejestracji wydawnictw ciągłych oraz moduł kontroli wypożyczeń. W 2005 r., po wykonaniu kilku dostosowań w zakresie funkcjonalności na poziomie administracji systemu i po wykonaniu wszechstronnych testów uruchomiono moduł gromadzenia, który z powodzeniem funkcjonuje do chwili obecnej.

## REJESTRACJA ZAMÓWIEŃ

Każde zamówienie druków zwartych jest rejestrowane w systemie bibliotecznym w postaci odrębnego rekordu zamówienia (ang. *Purchase Order*,

<sup>2</sup> W Bibliotece Kolegium Europejskiego jest wykorzystywana wersja angielskojęzyczna systemu. W celu ułatwienia lektury nazwy modułów i funkcjonalności zostały spolszczone, w nawiasie kursywą zostały podane nazwy angielskie.

w skrócie PO), który otrzymuje własną nazwę, pokrywającą się z numerem dokumentu zamieszczonego w rejestrze korespondencji wychodzącej Biblioteki. Rekord taki zawiera podstawowe dane dotyczące zamówienia umieszczone w nagłówku (ang. *Header*), przede wszystkim nazwę dostawcy, walutę zamówienia i informacje o przeznaczeniu zamawianych publikacji (np. książki do konkretnych kursów akademickich lub przewidziane do jakiejś konkretnej kolekcji, np. nauka języka). Do zamówienia przypisuje się następnie rekordy poszczególnych linii zamówienia (ang. *PO Lines*), które odpowiadają pojedynczym tytułom zamawianych druków zwartych.

Wypełnianie danych w linii zamówienia (autor, tytuł, ISBN, data wydania etc.) może się odbywać dwojako: przez wprowadzenie ich bezpośrednio do poszczególnych pól rekordu linii zamówienia lub poprzez import danych z rekordów bibliograficznych znajdujących się w katalogu bibliotecznym. W pierwszym przypadku bibliotekarz systemowo może zaprogramować funkcjonalność polegającą na automatycznym tworzeniu szczytkowych rekordów bibliograficznych na podstawie danych z rekordów linii zamówienia, następującym w momencie zatwierdzenia danego zamówienia. Od polityki danej biblioteki zależy wówczas, czy takie „kadłubkowe” rekordy będą uwidaczniane w bibliotecznym katalogu, czy tylko w module przeznaczonym dla personelu lub wybranych działów biblioteki.

Jak widać w podsumowaniu wyników ankiety przeprowadzonej w 8 bibliotekach korzystających z systemu Horizon w Polsce, drugie rozwiązanie – tj. możliwość wymiany rekordów bibliograficznych pomiędzy katalogiem a modulem gromadzenia – stosuje ponad połowa ankietowanych bibliotek (por. tab. 1). W Bibliotece Kolegium Europejskiego również stosowane jest to drugie rozwiązanie, z uwagi na fakt, że większość rekordów bibliograficznych pozyskiwana jest ze źródeł zewnętrznych, takich jak Library of Congress, KaRo lub system Collection Manager firmy Blackwell, która jest głównym dostawcą książek angielskojęzycznych dla Kolegium.

Oprócz podstawowych danych bibliograficznych, w każdej linii zamówienia umieszczane są takie dane, jak: liczba zamawianych egzemplarzy, przewidywany koszt zakupu, kolekcja, do której będzie wprowadzony dany egzemplarz, sposób jego udostępniania (np. regularne wypożyczenie, krótkie wypożyczenie, udostępniany wyłącznie prezencyjnie etc.) oraz budżet, z którego sfinansowany będzie jego zakup. Z punktu widzenia polityki aktywizacji użytkowników w procesie gromadzenia i budowania kolekcji bardzo istotnym polem rekordu linii zamówienia jest pole uwag wewnętrznych (ang. *Internal Note*). Wpisywane są w nim informacje dotyczące autorów dezyderatów czytelniczych oraz sugestii zakupów przekazywanych przez wykładowców i personel akademicki Kolegium Europejskiego. Dane te umożliwiają natychmiastową identyfikację autora dezyderatu czy przeznaczenia zamawianej publikacji od razu na etapie rejestracji nowych nabytków i w efekcie efektywną cyrkulację materiałów oraz szybszą aktualizację list lektur. Możliwość ekstrakcji tych danych pozwala też Bibliotece na ocenę stopnia zaangażowania użytkowników w proces gromadzenia.

Po wypełnieniu wszystkich linii zamówienia jest ono zatwierdzane (ang. *Approve*). Przyjęto, że moment zatwierdzenia danego zamówienia w systemie jest równoznaczny z wysłaniem go do dostawcy i uzyskaniem potwierdzenia przyjęcia do realizacji. Jednocześnie w momencie zatwierdzenia zamówienia system tworzy rekordy egzemplarzy (ang. *Item Records*) połączone z odpowiednimi rekordami bibliograficznymi w module katalogowania, po-

wiązаныmi z odpowiadającymi im liniami zamówienia w module gromadzenia. Rekordy te otrzymują status „w zamówieniu” (ang. *On order*) i są uwidocznione w katalogu bibliotecznym<sup>3</sup>. Rozwiązanie takie nierzadko wzbudza kontrowersje wśród bibliotekarzy, którzy zwracają szczególną uwagę na poprawność danych bibliograficznych w katalogach i są przeciwni uwidocznianiu danych niepełnych i rekordów „kadłubkowych”. Stanowisko to znajduje potwierdzenie w danych zebranych w cytowanej już ankiecie przeprowadzonej w 8 polskich bibliotekach korzystających z systemu Horizon, które pokazują, że istotnie w ich katalogach dość niechętnie uwidoczniane są niepełne rekordy bibliograficzne pochodzące z modułu gromadzenia (por. tab. 1.)

W Bibliotece Kolegium Europejskiego zdecydowano się jednak na to rozwiązanie głównie z uwagi na potrzeby czytelników. Dzięki integracji modułu gromadzenia z bibliotecznym katalogiem, użytkownicy Biblioteki mają bowiem pełną informację na temat tego, jakie pozycje zostały zamówione przez Bibliotekę, a także kiedy zamówienie zostało złożone i jaki jest stan jego realizacji. Ułatwia im to odpowiednie uwzględnianie tych pozycji we własnych planach lekturowych czy kwerendach badawczych, a także efektywne formułowanie dezyderatów czytelniczych i wyeliminowanie sytuacji, w której sugerowany jest zakup publikacji, która już została przez Bibliotekę zamówiona bądź znajduje się w opracowaniu.

## KONTROLA STANU REALIZACJI ZAMÓWIEŃ

Wszystkie dane dotyczące zamówień oraz poszczególnych linii zamówień są zatem dostępne w module gromadzenia i mogą być w każdej chwili przeszukiwane i przeglądane przez bibliotekarzy odpowiadających za gromadzenie za pomocą wewnętrznych indeksów modułu gromadzenia. Można wyszukiwać całe zamówienia w porządku chronologicznym, według daty ich utworzenia, dostawcy, opisu albo wyszukiwać poszczególne linie zamówienia według tytułu, autora, kolekcji etc. System zapewnia także dowolne sortowanie wyników oraz ich eksport w formacie umożliwiającym dalsze przetwarzanie w powszechnie dostępnych edytorach tekstu czy arkuszach kalkulacyjnych (np. MS WORD czy MS Excel).

Do kontroli stanu realizacji poszczególnych zamówień służy funkcjonalność nazwana „przeglądem monitów” (ang. *Claims Review*). Jest to automatycznie generowany raport, zawierający listę linii zamówień, które nie zostały zrealizowane w czasie standardowo przewidywanym jako czas realizacji zamówień dla danego dostawcy, zdefiniowanym w bazie dostawców. W praktyce wewnętrznej przyjęto, że taki przegląd odbywa się raz na dwa miesiące. Na jego podstawie do dostawców wysyłane są zapytania, a uzyskane informacje na temat stanu realizacji zamówienia są umieszczane w polu informacji o zamówieniu rekordu linii zamówienia (ang. *Order Note*). Warto dodać, że informacje takie są też zazwyczaj przysyłane przez dostawców, gdyż z reguły prowadzą oni również dokładny monitoring realizowanych przez siebie zamówień i w przypadku opóźnień czy zmian w planach wydawniczych, informują o tym swych klientów. W przypadku definitywnej niedostępności danego tytułu w obrocie handlowym i braku widoków na jego nabycie na rynku antykwarycznym, stosowana jest procedura anulowania (ang. *Cancel*) danej linii

<sup>3</sup> OPAC w systemie Horizon w wersji 7.3. nosi nazwę Horizon Information Portal (w skrócie HiP). W Bibliotece Kolegium Europejskiego funkcjonuje HiP w wersji 3.06A.



zamówienia. W takim przypadku rekord linii zamówienia otrzymuje status „anulowany” (ang. *Canceled*) i odpowiednią notatkę informacyjną, natomiast rekord bibliograficzny jest automatycznie usuwany z katalogu.

W momencie realizacji zamówienia, gdy publikacje docierają do Biblioteki, fakt ten jest odnotowywany w systemie. Poszczególne rekordy linii zamówienia otrzymują status „przyjęte” (ang. *Received*). Znajduje to automatycznie odzwierciedlenie w bibliotecznym katalogu, gdzie rekordy egzemplarzy zamówionych pozycji otrzymują status „nowo nabyte” (ang. *Newly Acquired*). Po tym etapie rejestracji w module gromadzenia, przyjęte druki zwarte są przekazywane do opracowania formalnego i rzeczowego. Po zakończeniu procesu opracowywania dany egzemplarz jest aktywizowany w module udostępniania (ang. *Circulation*) za pomocą standardowej funkcji „przyjęcia” (ang. *Check In*), co automatycznie powoduje zmianę jego statusu na „dostępny” (ang. *Available*) w katalogu.

## REJESTRACJA DOKUMENTÓW FINANSOWO-KSIĘGOWYCH

Z opisanym wyżej procesem rejestracji nabytków związany jest proces rejestracji dokumentów finansowo-księgowych (faktury, proformy, inne dokumenty proweniencyjne), zdefiniowany w module systemu Horizon za pomocą funkcjonalności „wyciągi” (ang. *Statements*).

W module tworzony jest rekord każdego dokumentu finansowo-księgowego, potwierdzającego zakup lub pozyskanie zamawianych publikacji, nazwany „fakturą” (ang. *Invoice*). Wprowadzane są do niego kluczowe dane z tego dokumentu, takie jak: nazwa dostawcy, data wystawienia dokumentu, numer, kwota do zapłaty, koszty transportu oraz dane dotyczące poszczególnych opłaconych pozycji (linii zamówienia). Te ostatnie są powiązane na poziomie modułu gromadzenia z rekordami linii zamówienia. Przyjęto, że zatwierdzenie (ang. *Approve*) danej „faktury elektronicznej” w systemie Horizon jest równoznaczne z przekazaniem odpowiedniego dokumentu finansowo-księgowego do księgowości Kolegium. Przy okazji warto zauważyć, że podobnie jak inne dane z modułu gromadzenia, także informacje o poszczególnych płatnościach mogą być eksportowane w formacie umożliwiającym ich dalsze przetwarzanie w aplikacjach takich jak MS WORD czy MS Excel. Ułatwia to tworzenie zestawień i podsumowań na potrzeby rozliczeń konkretnych budżetów lub projektów.

## KONTROLA WYDATKÓW I OPERACJE BUDŻETOWE

Kontrola wydatków jest możliwa dzięki funkcjonalności „budżety” (ang. *Budgets*). Pozwala ona na stworzenie dowolnej liczby budżetów, tj. wirtualnych sum środków finansowych przeznaczonych do wykorzystania na zakupy materiałów do kolekcji bibliotecznych. Sumy te odpowiadają w naturalny sposób strukturze budżetu Biblioteki i jego poszczególnym liniom wydatkowania (druki zwarte, czasopisma, serwisy elektroniczne etc.).

Jak już wspomniano wcześniej, każda linia zamówienia w momencie jej tworzenia w module gromadzenia jest przypisana do jednego, konkretnego budżetu. Oczekiwana kwota zakupu (ang. *Price*), wpisana w odpowiednim polu rekordu linii zamówienia, w momencie zatwierdzenia danego zamówie-

nia jest automatycznie przenoszona z pozycji „środki do wykorzystania” (ang. *Amount*) w budżecie, do którego jest przypisana dana linia, na pozycję „środki zaangażowane” (ang. *On order*). Analogicznie, w momencie zrealizowania danego zamówienia i przyjmowania (ang. *Receive*) danej linii zamówienia w systemie po zatwierdzeniu dokumentu proweniencyjnego do płatności (ang. *Approve*), kwota właściwa odpowiadająca kosztowi danej linii zamówienia jest przenoszona na pozycję „środki wydatkowane” (ang. *Spent*) w budżecie, do którego jest przypisana dana linia. Jednocześnie system automatycznie dokonuje korekt w wysokościach kwot „środków do wykorzystania” oraz „środków zaangażowanych” w danym budżecie, z uwagi na to, że kwota zakupu szacowana w chwili rejestracji zamówienia z reguły nie pokrywa się z realną kwotą zakupu. Dzięki funkcjonalności „budżety” mamy zatem w każdej chwili możliwość sprawdzenia, ile środków już wydaliśmy, ile przeznaczylimyśmy do wydania i ile możemy jeszcze wydać.

## REJESTRACJA DARÓW

Ponieważ przypisanie każdej linii zamówienia do jakiegoś budżetu jest wymagane przez system, powstaje pytanie, co zrobić z darami, których pozyskanie nie wiąże się z żadnymi operacjami finansowymi angażującymi środki budżetowe. Odpowiedź na to pytanie może się okazać ciekawa w perspektywie wskazanych przez Monikę Sączewską-Trawicką niedogodności związanych z rejestracją egzemplarza obowiązkowego w dużych bibliotekach w Polsce, będącego przecież właśnie formą daru (zob. Sączewska-Trawicka, 2009).

W Bibliotece Kolegium w celu rejestracji darów w module gromadzenia stworzono wirtualny budżet „dary”, który nie odpowiada żadnej realnej kwocie środków finansowych przeznaczonych do zaangażowania i wydatkowania, a jest jedynie podstawą umożliwiającą tworzenie i zatwierdzanie poszczególnych linii zamówienia. Dane poszczególnych darów są zatem umieszczane w liniach zamówienia jednego zbiorczego rekordu zamówienia tworzonego dla danego roku kalendarzowego i oznaczonego właśnie jako „dary”. Wszystkie dane w rekordach linii zamówienia w przypadku darów są wpisywane w analogiczny sposób, co pozostałe pozycje zamawiane, poza polem „sposób pozyskania”, które jest wykorzystywane w tworzeniu inwentarza księgozbioru.

Rejestrowanie darów w module gromadzenia ma również tę zaletę, że pozwala szybko ocenić wartość tej części księgozbioru, która pozyskana została w danym roku w ramach darów.

## DYNAMICZNE TWORZENIE INWENTARZA BIBLIOTECZNEGO

Prawo biblioteczne w Polsce nakłada na biblioteki obowiązek tworzenia inwentarza księgozbioru. Dawniej wypełniany odręcznie, jest obecnie coraz częściej zastępowany inwentarzem elektronicznym, generowanym przez systemy biblioteczne. Również w systemie Horizon w Bibliotece Kolegium Europejskiego uruchomiono funkcjonalność umożliwiającą dynamiczne tworzenie inwentarza księgozbioru rejestrującego wszystkie nabytki, łącznie z darami, na podstawie danych uzyskiwanych z modułu gromadzenia. Ma on formę specjalnie zaprojektowanego raportu, mającego wszystkie wymagane przepi-

Tabela 1

Wykorzystanie funkcjonalności modułu gromadzenia przez 8 polskich bibliotek stosujących system Horizon

FUNKCJONALNOŚĆ	Liczba bibliotek wykorzystujących funkcjonalność	Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu	Połączone Biblioteki Wydziału Filozofii i Socjologii UW, Inst. Filozofii i Socjologii PAN i Polskiego Tow. Filozoficznego	Biblioteka Uniwersytecka w Łodzi	Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu	Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk	Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi	Biblioteka Politechniki Łódzkiej	Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy
Rejestracja zamówień	7	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak	tak
Budżety	7	nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Faktury i płatności	3	nie	tak	nie	nie	nie	tak	tak	nie
Raporty	6	tak	tak	nie	tak	nie	tak	tak	tak
Monity	1	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie	nie
Rejestracja darów i/lub egzemplarza obowiązkowego	7	tak	nie	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Korzystanie z rekordów z modułu katalogowania	5	nie	nie	tak	nie	tak	tak	tak	tak
Uwidocznianie rekordów książek o statusie „w zamówieniu”	1	nie	nie	nie	nie	nie	nie	tak	nie

sami prawa cechy książki inwentarzowej. Poszczególne nabytki są w nim rejestrowane automatycznie w momencie przyjęcia (ang. *Receive*) linii zamówienia i następnie, po uzupełnieniu ich o odpowiednie dane na etapie opracowania formalnego i rejestracji finansowo-księgowej (numer dokumentu proweniencyjnego, numer inwentarza, sygnatura), uwidaczniane są w raporcie. Tak wygenerowany inwentarz księgozbioru jest drukowany w celach archiwizacyjnych raz do roku. Formularz pozwalający na jego przeglądanie w wersji elektronicznej, z opcjami sortowania według wszystkich kategorii danych, na potrzeby wewnętrzne został stworzony za pomocą narzędzi PHP i HTML. Jest on dostępny w intranecie na potrzeby personelu Biblioteki.

## MODUŁ GROMADZENIA SYSTEMU HORIZON W INNYCH BIBLIOTEKACH

W listopadzie 2009 r. zostało przeprowadzone sondażowe badanie wykorzystania modułu gromadzenia i jego funkcjonalności w procesie gromadzenia zbiorów w 8 wybranych losowo bibliotekach posługujących się systemem

Horizon w Polsce. Do bibliotekarzy systemowych została rozesłana ankieta zawierająca pytania dotyczące systemu oraz wykorzystywanych funkcjonalności modułu gromadzenia.

Wyniki ankiety pokazują znaczny zakres wykorzystania modułu gromadzenia i jego funkcjonalności w procesie gromadzenia zbiorów (por. tab. 1). Widać jednak wyraźnie, że poza wspomnianą już niechęcią do uwidoczniania w katalogach bibliotecznych niepełnych rekordów bibliograficznych o statusie „w zamówieniu”, objęte badaniem biblioteki rzadko wykorzystują moduł gromadzenia do zarządzania fakturami i płatnościami. Może to wynikać ze złożonej struktury wydatków i sposobów finansowania bibliotek zwłaszcza w większych ośrodkach akademickich, do której mogą nie przystawać zaprojektowane jednak z myślą głównie o realiach anglosaskich rozwiązania dostępne w systemie.

## WNIOSKI KOŃCOWE

Doświadczenia Biblioteki Kolegium Europejskiego w Natolinie pokazują, że zintegrowany system biblioteczny Horizon może efektywnie spełniać swe zadanie jako wszechstronne narzędzie wspomagające proces gromadzenia. Jego zastosowanie pozwala znacznie zwiększyć wydajność pracy, a zautomatyzowanie licznych czynności administracyjno-biurowych związanych z gromadzeniem pozwala bibliotekarzom skupić się na pracy merytorycznej, dotyczącej selekcji materiałów i budowy kolekcji. Zintegrowanie modułu gromadzenia z innymi częściami systemu, zwłaszcza z modulem katalogowania, umożliwia z jednej strony pozyskiwanie, przejmowanie i wymianę danych, a z drugiej – dokładne monitorowanie zamówień. Możliwość generowania różnego rodzaju raportów i statystyk zapewni lepszą kontrolę procesu gromadzenia, a także automatyczne tworzenie inwentarza księgozbioru. Wreszcie, zastosowanie funkcjonalności „budżety” ułatwia zarządzanie środkami finansowymi oraz efektywniejsze planowanie wydatków.

Podkreślić trzeba, że kluczowe dla powodzenia automatyzacji procesu gromadzenia jest bardzo dokładne zdefiniowanie potrzeb biblioteki w tym zakresie najpierw na etapie wyboru, a później także na etapie dostosowywania systemu zintegrowanego.

## BIBLIOGRAFIA

- Centra Dokumentacji Europejskiej w Polsce: Vademecum* (2009). Luksemburg: Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, s. 48-49 [online]; [dostęp: 08.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.library.coleurop.pl/documents/cde\\_w\\_polsce\\_vademecum.pdf](http://www.library.coleurop.pl/documents/cde_w_polsce_vademecum.pdf)>.
- Ciesielska, Mirosława (2003). Gromadzenie zbiorów w bibliotekach pedagogicznych – wyniki ankiety, *Bibliotekarz*, nr 7/8, s. 27-30.
- Dudziak, Danuta (2000). Bibliotekarz dziedzinowy czy bibliotekarz zintegrowany? Model współpracy z uczelnią, czyli ze wszystkimi chętnymi do uczestniczenia w niełatwym dziele wzbogacania księgozbioru. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 1 (specjalny) [dostęp: 08.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/arc/es01-08.html>>.
- Paul, Peter (1995). Kierunki gromadzenia i modele budżetowe jako podstawa planowania wydatków finansowych w bibliotekach uniwersytetów i szkół wyższych. W: *Biblioteka naukowa. Automatyzacja, organizacja, zarządzanie*, Warszawa; Poznań: Wydaw. SBP: we współpr. z Biblioteką Uniwersytecką, s. 174-180.

- Poźniak, Wiktor T. (2009). *Polityka gromadzenia w dobie zasobów elektronicznych i specyficznych potrzeb użytkownika* [online]. Wykład z cyklu „Dokąd zmierzają biblioteki?” zorganizowanego przez Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy i Zarząd Okręgu Mazowieckiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich [dostęp 04.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: <<http://biblioteka-w-natolinie.blogspot.com/2009/10/polityka-gromadzenia.html>>.
- Poźniak, Wiktor. T. (2000). Biblioteka College of Europe Natolin. *Studia Europejskie* nr 2 (14), s. 1-11.
- Sączewska-Trawicka, Monika (2009). Moduł gromadzenia zbiorów w bibliotekach używających systemu komputerowego VTLs. *Przegląd Biblioteczny* z. 3, s. 371-375.
- Wojtasik, Urszula (2000). Z wystawy do katalogu. Prezentacja podstawowych funkcji modułu „Gromadzenie” na przykładzie wprowadzenia o zbiorów książki zakupionej na wystawie towarzyszącej seminarium. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 1 (specjalny) [dostęp: 08.12.2009]. Dostępny w World Wide Web: < <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib-sp1/wojtasik.html>>.
- Wojtasik, Urszula (2005). Tradycja i nowoczesność w gromadzeniu książek zagranicznych na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej. W: *Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich*. Oprac. materiałów Ewa Bieniasz, Krystyna Serwato, Bożena Jaskowska. Rzeszów: Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 138-145.
- Zwierzyńska, Renata (2002). Gromadzenie zbiorów w bibliotece pedagogicznej, teoria i praktyka. *Bibliotekarz*, nr 2, s. 15-16.

PAWEŁ MIELCZAREK

The College of Europe Library in Natolin, Warsaw  
e-mail: [pawel.mielczarek@coleurope.eu](mailto:pawel.mielczarek@coleurope.eu)

ACQUISITIONS MODULE OF HORIZON INTEGRATED LIBRARY SYSTEM  
IN THE PROCESS OF ACQUIRING MONOGRAPHS  
BY THE COLLEGE OF EUROPE LIBRARY IN NATOLIN

**KEYWORDS:** Library automation. Integrated library systems. Horizon. The College of Europe Library in Natolin. Acquisitions. Recording orders. Controlling orders. Controlling expenses. Budget management.

**ABSTRACT:** The author discusses the application of Horizon system (Release 7.3) in library acquisitions on the example of the College of Europe Library in Natolin. He describes options of the acquisitions module enabling librarians to manage a number of acquisitions processes: recording and controlling orders, controlling expenses, managing the budget, managing vendors, answering library users' requests and shows how those options allow librarians to automate acquisitions and integrate them with other library processes, for instance cataloging. The author discusses implementation of Horizon acquisitions module in other Polish research and academic libraries.

*Tekst wpłynął do Redakcji 11 grudnia 2009 r.*

**„KRAKÓW – LWÓW. KSIĄŻKI, CZASOPISMA,  
BIBLIOTEKI XIX I XX WIEKU”**  
**X Jubileuszowa Międzynarodowa Konferencja Naukowa**  
(Lwów, 20-22 października 2009 r.)

W maju 1986 r. odbyła się w Krakowie pierwsza konferencja naukowa poświęcona lwowskim i krakowskim zbiorom bibliotecznym, czasopiśmiennictwu i dziejom wydawniczym. Od tej pory, systematycznie co 2-3 lata, na zaproszenie Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Akademii Pedagogicznej im. KEN (obecnie Uniwersytetu Pedagogicznego) spotykali się w Krakowie badacze z wielu ośrodków naukowych z kraju i z zagranicy. W 2009 r. przypadł podwójny jubileusz: dziesięciolecie spotkań konferencyjnych z cyklu „Kraków – Lwów” i dziesięciolecie powstania Katedry Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. I. Franki – współorganizatora konferencji, po raz pierwszy odbywającej się we Lwowie.

Polsko-ukraińskie spotkanie naukowe rozpoczęły obchody jubileuszu Katedry, które zostało uświetnione obecnością władz rektorskich i dziekańskich Lwowskiego Uniwersytetu. Na ręce kierownika Katedry, doc. Olhi Kołosowskiej, przedstawiciele polskich uczelni złożyli listy gratulacyjne. Warto w tym miejscu powiedzieć, że Katedra powstała w 1999 r. na Wydziale Filologicznym, a od 2004 r. wchodzi w skład Wydziału Kultury i Sztuki<sup>1</sup>, obok Katedr: Reżyserii, Teatrolologii i Sztuki Aktorskiej. Kadra pedagogiczna Katedry Bibliotekoznawstwa i Bibliografii składa się z 11 pracowników, w tym: 1 profesora, 5 docentów i 5 asystentów. Wszyscy są pracownikami lwowskich bibliotek naukowych i archiwów. Podejmowana przez nich działalność naukowa jest ukierunkowana na zagadnienia związane z księgoznawstwem, bibliotekoznawstwem i bibliografią, ze szczególnym uwzględnieniem historiografii książki ukraińskiej. Przedmiotem zainteresowania są zwłaszcza mało znane, ale niezwykle cenne kolekcje prywatne. Wśród kierunków podejmowanych badań istotne miejsce zajmuje też szeroko pojęta bibliografia. Poza działalnością naukową pracownicy Katedry opracowują programy nauczania, biorą udział w konferencjach i spotkaniach naukowych, prowadzą kursy kwalifikacyjne. Katedra przygotowuje specjalistów w dziedzinie księgoznawstwa, bibliotekoznawstwa i bibliografii zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej, opierając się na szeroko zakrojonej współpracy z Biblioteką Naukową im. W. Stefanyka i innymi bibliotekami naukowymi Lwowa<sup>2</sup>.

<sup>1</sup> Nauka trwa cztery lata i kończy się uzyskaniem stopnia bakaławr, co odpowiada używanej w Polsce nazwie licencjata. Po kolejnym roku nauki można uzyskać tytuł specjalisty. Absolwenci mogą być zatrudnieni w instytutach i organizacjach naukowo-badawczych, instytucjach związanych z działalnością kulturalną, w centrach informacyjno-dokumentacyjnych, bibliotekach, muzeach, archiwach, redakcjach i wydawnictwach oraz w radiu i telewizji.

<sup>2</sup> Więcej na temat działalności Katedry pod adresem: <http://www.lnu.edu.ua/Department/index.htm>.

W konferencji uczestniczyło ponad 80 osób, reprezentujących uniwersytety w Kielcach, Krakowie, Łodzi, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu, wyższe szkoły pedagogiczne i akademie teologiczne, wyższe szkoły zawodowe, Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, muzea i towarzystwa naukowe. Ze strony ukraińskiej udział wzięli przedstawiciele Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki i Biblioteki Uniwersyteckiej, Lwowskiej Biblioteki Naukowej im. W. Stefanyka, Ukraińskiej Akademii Drukarstwa we Lwowie, Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego we Lwowie, Narodowego Uniwersytetu „Politechnika Lwowska”, Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego w Drohobyczu, Technicznego Uniwersytetu Narodowego w Iwano-Frankowsku, Wołyńskiego Państwowego Uniwersytetu im. Łesi Ukrainki w Łucku, Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego w Równem, Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. W. Hnatiuka w Tarnopolu, Uniwersytetu Państwowego im. I. Franki w Zytomierzu. Pracom Komitetu Naukowego przewodniczyła prof. UP dr hab. Halina Kosętko, a ze strony ukraińskiej – doc. Olha Kotosows'ka. Na czele Komitetu Organizacyjnego stała prof. UP w Krakowie dr hab. Grażyna Wrona.

Obrady toczyły się w ramach dwóch sesji plenarnych i trzech sekcji: „Książki i wydawnictwa XIX i XX wieku”, „Prasa XIX i XX wieku”, „Biblioteki XIX i XX wieku”. W rozpoczynających obrady referatach zawarte zostały ważne postulaty badawcze. Maria Pidlypczak-Majerowicz (UP w Krakowie) przypomniała, że badania proveniencyjne prowadzone są w Polsce od lat dwudziestych ubiegłego wieku i dotyczą głównie historycznych zbiorów rękopisów i starych druków. Funkcjonujące do 1939 r. na wschodnich terenach Rzeczypospolitej biblioteki kościelne, zakonne, instytucjonalne i prywatne, rozproszone po rozbiorach i wojnach światowych, są dziś odnajdywane w różnych zespołach bibliotecznych w Polsce, na Ukrainie, ale też na Litwie, na Białorusi, w Rosji czy nawet na zachodzie Europy i w Ameryce. Zespolecie badań prowadzonych przez badaczy polskich i ukraińskich oraz zrealizowanie postulatu dotyczącego powołania do życia czasopisma (tradycyjnego lub elektronicznego) poświęconego problemom proveniencji zbiorów uznano za sprawę bardzo ważną. Myśl tę kontynuowała Iryna Kaczur (Biblioteka im. W. Stefanyka), przedstawiając prywatne kolekcje wywodzące się z lwowskiego środowiska uniwersyteckiego z okresu od ostatniej ćwierci XVIII do pierwszej połowy XX wieku. Szczególnie mocno podkreśliła znaczenie znajdujących się w nich znaków proveniencyjnych i własnościowych, stanowiących unikatowy materiał do badań nad historią bibliotek i ich losów, historią czytelnictwa, zwłaszcza recepcji dzieł naukowych. Znaki własnościowe dają doskonałą możliwość scalania rozproszonych kolekcji. Do niezwykle istotnych należy zaliczyć wystąpienie Grażyny Gzelli (UMK w Toruniu), mówiące o konieczności poznawania i wykorzystywania w badaniach prasoznawczych, zasobów czasopiśmienniczych Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. W. Stefanyka. Zbiory te w znacznym stopniu uzupełniają kolekcje polskie lub zawierają egzemplarze wręcz niedostępne w polskich bibliotekach, są pierwszorzędym źródłem do badań nad historią prasy polskiej wydawanej na ziemiach polskich pod panowaniem pruskim w latach 1806-1914. Referat Łarysy Kruszelnickiej (Uniwersytet Lwowski) dotyczył oddanych w depozyt, wyżej wspomnianej Bibliotece, listów uczonego ukraińskiego, Jarosława Pasternaka. Autorka podkreślała ich źródłoznawcze znaczenie. Zainteresowała się zwłaszcza korespondencją Pasternaka z przyjaciółmi, Katarzyną i Markiem Antonowiczami z przełomu lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w., w których można odnaleźć sporo informacji związanych z powstawaniem jego monumentalnej pracy *Archeologia Ukrainy*, opublikowanej w 1961 r. w Toronto.

W pracach sekcji pierwszej („Książki i wydawnictwa XIX i XX wieku”), wśród 20 wygłoszonych referatów można wyróżnić kilka nurtów problemowych o charakterze ogólnym i szczegółowym. Roman Jaskuła (UP w Krakowie) w wystąpieniu *Cenzura wydawnicza we Lwowie w latach 1772-1866* stwierdził, że stan badań nad jej dziejami jest nadal niewystarczający. Zaproponował sche-

mat periodyzacji okresu działalności lwowskiej cenzury i wskazał obszary możliwych, nowych prac w tym zakresie. Halina Rusińska-Giertych (UWr.) charakteryzowała działalność wydawniczą księgarzy przybyłych do Lwowa na przełomie XVIII i XIX w. (m.in.: rodziny Pillerów, K. B. Pfaff, K. Wild, braci Iglów, B. Jabłońskich), którzy przekształcili prowincjonalne bibliopolie w prężnie działające placówki, wpływające na rozwój rynku książki w mieście. Księgarzy lwowskich dotyczył także referat Lilii Kokwiel (UP w Krakowie) zatytułowany *Kontakty księgarzy lwowskich z wileńską firmą Zawadzkich w świetle korespondencji ze zbiorów Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego* oraz Marty Pękalskiej (Biblioteka ZNiO) *Michał Bokajto – księgarz i antykwariusz Lwowa i Wrocławia (1909-1982)*. Lwów jako ośrodek wydawniczy przedstawił również Stanisław Cieślak (Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum” w Krakowie), który mówił o działalności jezuitów galicyjskich w XIX wieku, Marek Miławicki (Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie) zaprezentował wydawnictwo oo. Dominikanów w okresie międzywojennym. Rozpatrywano też wiele problemów szczegółowych. Działalność arcybiskupa Józefa Bilczewskiego w archidiecezji lwowskiej (1900-1923) w zakresie tworzenia i rozbudowy sieci parafialnych i publicznych bibliotek, czytelnicy; tworzenie czasopism katolickich, organizowanie szkół publicznych i ochronek dla dzieci omówił w swym wystąpieniu Stanisław Dziedzic<sup>3</sup> (UJ). Andrzej Drózdź (UP w Krakowie) przeanalizował *Funkcje społeczne książki wg koncepcji Ludwika Flecka*. W niektórych wystąpieniach pojawiły się akcenty literackie, jak np. w referacie Krzysztofa Woźniakowskiego (UP w Krakowie) *Marginalia i manowce konspiracji literackiej i antologii lwowskiej grupy „Zagiew”* (1944) oraz w wystąpieniu Jolanty Chwastyk-Kowalczyk (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach), mówiącej o sprawach związanych z losami emigracyjnych pamiętników lwowian, opublikowanych po II wojnie światowej.

Przedstawiciele strony ukraińskiej wystąpili z następującymi tematami: Ołeksandr Sedliar (Biblioteka Uniwersytetu Lwowskiego) odniósł się do oczekiwań środowiska ukraińskiego wobec „Halicko-ruskiej macierzy”, towarzystwa zajmującego się oświatą ludu, w tym także działalnością wydawniczą. W kręgu zbliżonej problematyki pozostawała Liubow Puhacz (Uniwersytet Lwowski), przybliżając słuchaczom wydawniczą działalność, powstałą w 1874 r. w Kolo-myży Towarzystwa im. Michała Kaczkowskiego, które od 1875 r. zainicjowało ukazywanie się serii *Narodna Biblioteka*. Halyna Biłowus przedstawiła okoliczności wydania w Warszawie w latach 1932-1939 utworów Tarasa Szewczenki, a Natalija Demczuk scharakteryzowała prace związane z przygotowaniem wydawnictw informacyjnych na przykładzie *Encyklopedii ukrainoznawstwa*. Ihor Mikłuszka (Akademia Drukarstwa we Lwowie) przedstawił ukraiński rynek dokumentów elektronicznych w kontekście marketingowym, przewidując ekspansję tych wydawnictw w niedalekiej przyszłości.

Nieco mniej uwagi poświęcono na konferencji ośrodkowi krakowskiemu, choć i w tej grupie zaprezentowano interesująco *Osobliwości wydawnicze Krakowa doby autonomicznej* (Anna Gruca, UJ). Autorka wzięła pod uwagę treść, oryginalną formę zewnętrzzną lub nietypowe dzieje wydawnicze. Mówiono również o książkach żeglarskich w XX wieku (Adam Ruta, UP w Krakowie), polskich edycjach przewodników po Krakowie w latach 1945-1989 (Michał Rogoź, UP w Krakowie), serii *Radź sobie sam – Biblioteczka Życia Praktycznego (1940-1951)* (Dorota Degen, UMK w Toruniu); o inicjatywach wydawniczych Kaspra Wojnara (Aleksandra Lubczyńska, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach), zwłaszcza o jego kalendarzach dla ludu: „Gospodarzu”, „Polaku”, „Polskim Kalendarzu Mariańskim” i „Wielkim Ilustrowanym Kalendarzu Powszechnym”.

<sup>3</sup> Referat przygotowany wspólnie z Małgorzatą Dziedzic.



W sekcji drugiej („Prasa XIX i XX wieku”) przedstawiono 14 referatów, podejmujących problematykę roli prasy jako zwierciadła aktualnych wydarzeń – najczęściej na podstawie konkretnego tytułu prasowego – oraz zagadnienia szersze, syntetyzujące. Andrzej Kaleta (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach) omówił *Katolicką prasę Lwowa jako świadka wydarzeń społecznych i religijnych na przykładzie „Gazety Kościelnej” 1893-1939*, Ewa Fogelzang-Adler (UP w Krakowie) przedstawiła *Obraz okupowanego Lwowa w „Biuletynie Ziemi Czerwińskiej” z lat 1941-1944*. Polskojęzyczne *Lwowskie jednodniówki jubileuszowe z lat 1901-1939* wydawane przez organizacje wojskowe, szkolne, akademickie, harcerskie, żydowskie i przez różne grupy zawodowe zaprezentowała Małgorzata Korczyńska-Derkacz (UWr.). Na czasopiśmiennicze powiązania lwowsko-krakowskich zwróciła uwagę Wanda Matras-Mastalerz (UP w Krakowie), przedstawiając *Lwowskie wątki w tygodniku „Przekrój” Mariana Eilego (1945-1969)*; Grażyna Wrona (UP w Krakowie) dokonała analizy *Lwowsko-krakowskiego „Kuriera Powszechnego” (1934-1935) w systemie lokalnego nadzoru prasowego*; Adam Bańdo zarysował *Związki „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” ze Lwowem*. Z rynkiem prasowym Krakowa związane były wystąpienia Eveliny Kristanovej (UŁ), przedstawiającej *Książkę na łamach krakowskiego „Tygodnika Powszechnego” w latach 1945-1948* oraz Bożeny Pietrzyk (UP w Krakowie), która zajęła się czasopiśmiem dla dziewcząt „Dziś i jutro” (1925-1936). Syntetyczny charakter miało wystąpienie Oskara Czarnika (BN) na temat wzajemnych relacji *Dzienników lwowskich a literatury pięknej pod koniec lat trzydziestych XX w.* Barbara Gierszewska (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach) zapoznała słuchaczy z zagadnieniem *Fotografii w lwowskiej prasie okresu międzywojennego*, a Adam Redzik (UW) z *Lwowskimi czasopismami prawniczymi*.

Interesujące były referaty dotyczące problemów prasoznawczych przygotowane przez stronę ukraińską. Witalij Tel'wak (Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu) i Wasyl Pedycz (Uniwersytet Techniczny w Iwano-Frankowsku) na podstawie prasy galicyjskiej z lat 1934-1935 przeanalizowali echa śmierci Michaiła Gruszewskiego – historyka, działacza samotralno-oświatowego, walczącego o odrodzenie narodu ukraińskiego. Renata Samotyj (Uniwersytet „Politechnika Lwowska”) poświęciła swój referat inżynierom ukraińskim. Ślady ich działalności oraz informacje o stosunkach w ukraińskim środowisku naukowo-technicznym odnalazła w „Technicznych Wistiach” (1925-1939) – organie Ukraińskiego Technicznego Towarzystwa. Wołodymyr i Serhij Wytkalów (Uniwersytet Humanistyczny w Równem) zastanawiali się nad rolą wydawnictw periodycznych w kreowaniu życia kulturalnego regionu na przykładzie pism rówieńskich: „Prorist” i „Pohoryna”.

W sekcji trzeciej („Biblioteki XIX i XX wieku”) w 21 referatach omówiono działalność wielu ważnych instytucji kultury Lwowa i Krakowa – właśnie w tych pracach najsilniej ujawniły się związki obu miast. Zarówno w wystąpieniach badaczy polskich, jak i ukraińskich najwięcej zagadnień dotyczyło konkretnych kolekcji lub ludzi książki. *Krakowskie i lwowskie lata młodości Stanisława Tarnowskiego. Literackie fascynacje i lektury w świetle korespondencji i jego relacji pamiętnikarskich (autorzy, dzieła, księgozbiory)*, należy dodać – w większości do tej pory niepublikowanych – przedstawił Grzegorz Nieć (Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu). Iwona Pietrkiewicz omówiła postać krakowskiego i lwowskiego bibliopoli, edytora, jednego z pionierów polskiej i słowiańskiej etnografii – Żegotę Pauli, a Ewa Danowska (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Kielcach) zajęła się spuścizną książkową i rękopiśmienną uczonego krakowskiego, ks. prof. Jana Fijałka (1864-1936). Około 6 tys. listów od przedstawicieli ówczesnego środowiska naukowego, wykłady, homilie, klepsydry, nekrologi, fotografie, wycinki prasowe dotyczące spraw kościoła, wydarzeń kulturalnych, społecznych, politycznych, autografy, papiery osobiste

właściciela kolekcji znajduje się w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie. W zbiorach graficznych tej biblioteki są też ekslibrisy rodziny Mękických, które omówiła Agnieszka Fluda-Krokos (Biblioteka PAU i PAN w Krakowie). Śladami lwowskich proveniencji w bibliofilskim księgozbiórze Heleny Dąbczyńskiej zajęła się Irena Gruchała (UJ), a Waldemar Wiglusz (TPN w Przemyśle) przedstawił *Bibliotekę Pawlikowskich w Ossolineum we Lwowie (komunikat)*. Na bardzo cenną i wartą uwagi historyków książki kolekcję biblioteki oo. Dominikanów w Krakowie zwrócił uwagę Dariusz Kuźmina<sup>4</sup> (UW). Genezę powstania dwóch specjalistycznych bibliotek prawniczych założonych przez izby adwokackie na początku XX w. w Krakowie i we Lwowie oraz ich działalność wydawniczą przedstawił Tomasz Kotliński (PWSZ w Jarosławiu).

Także w kręgu zainteresowań badaczy ukraińskich znaleźli się konkretni ludzie i wyselekcjonowane kolekcje. Wasyl Kmiet' (Biblioteka Uniwersytetu Lwowskiego) podkreślił, że zachowane księgozbiory jezuitów lwowskich z XVII wieku wskazują na historyczne zainteresowania ich właścicieli i przewagę nauk historycznych w procesie kształcenia. Zbiory te pozwalają na rekonstrukcję poglądów i kultury czytelniczej jezuitów. Iryna Cwirkun z tej samej biblioteki – zwróciła uwagę słuchaczy na źródłowy potencjał działu *Ukrainica*. Wira Frys (Uniwersytet Katolicki we Lwowie) mówiła o kolekcji cyrylickich rękopisów w Uniwersytecie Lwowskim, jej twórcach i mecenasach. Serhij Miszczuk (Zytomierski Uniwersytet Państwowy) zaprezentował działalność J. Jaworskiego w zakresie rejestrowania słowiańskiej książki rękopiśmiennej. Dzięki Iwanowi Zuliakowi (Uniwersytet Pedagogiczny w Tarnopolu) uczestnicy konferencji poznali bliżej zasługi towarzystwa „Proswita” w zakresie tworzenia bibliotek i czytelnictwa ludowych.

W pracach sekcji „Biblioteki XIX i XX wieku” brali aktywny udział pracownicy lwowskiej Katedry Bibliotekoznawstwa i Bibliografii. Na podstawie nieznanych materiałów archiwalnych Olha Kołosows'ka przedstawiła działalność Antona Hensiors'koho (1890-1970) – językoznawcy, leksykografa, dyrektora biblioteki Domu Ludowego (Narodnyj Dom). Bibliograficzną działalność Michała Pawlika – wybitnego ukraińskiego historyka, publicysty, redaktora, wydawcy, autora *Katalogu księgozbioru, rękopisów, dyplomów, rycin, map, atlasów, fotografii, jakoteż osobistych dyplomów, adresów itp. pozostałych po śp. Józefie Ignacym Kraszewskim* zreferowała Jewanhelina Czyruk, a księgoznawcze kontakty Ilariona Swencic'koho, ujawnione na podstawie autografów z jego prywatnej kolekcji, przedstawił Wołodymyr Trusz. Bibliotekarz, bibliograf i księgoznawca Roman Łucyk (1900-1974) stał się obiektem badań Oksany Zin'ko (Biblioteka im. W. Stefanyka), a Natalija Rybczyns'ka z tej samej placówki na podstawie dokumentów znajdujących się w archiwach biblioteki, zajęła się śladami pobytu we Lwowie Juliana Przybosia. Ogólniejszy charakter miało wystąpienie Alfreda Toczka (UP w Krakowie) *Historycy dla bibliotek, biblioteki dla historyków. Kulturotwórcze sprzężenie zwrotne w świetle paradygmatu lwowskiego środowiska historycznego (1886-1918)*. Ważne postulaty dalszej współpracy naukowej na podstawie zdigitalizowanych zbiorów bibliotek Krakowa i Lwowa pojawiły się w wystąpieniu Barbary Kamińskiej-Czubały i Doroty Witczak (UP w Krakowie).

Obrady sesji plenarnej, zamykającej konferencję, skupiły się wokół środowiska księgarzy lwowskich w wystąpieniach Marii Konopki (*Zbiorowy portret księgarzy Lwowa czasów autonomii*) i Ewy Wójcik (*Środowisko księgarskie Lwowa w dwudziestolecu międzywojennym*). Na podstawie zachowanych materiałów archiwalnych i istniejących opracowań przeprowadzona została analiza struktury demograficznej tej wielonarodowościowej grupy zawodowej. O bibliotekach towarzystw naukowych Lwowa z lat 1848-1821 mówiła Natalija Kunanec' (Uniwersytet „Politechnika Lwowska”), zaś Orest Chamuła (Akademia

<sup>4</sup> Referat przygotowany wspólnie z Małgorzatą Habudą.

Drukarstwa we Lwowie) w interesujący sposób zaprezentował sztukę graficzną ukraińskiej czcionki narodowej. Wielkim nieobecny konferencji był jej wieloletni organizator i pomysłodawca profesor Jerzy Jarowiecki.

Wygłoszone referaty poszerzyły dotychczasowe informacje o kierunkach prowadzonych prac, ale także – co bardzo ważne – pokazały bogactwo materiałów źródłowych – dotyczących kultury książki, druku, działalności wydawniczej – znajdujących się w bibliotekach Lwowa. Niewątpliwie autorzy polscy zwracali uwagę na zjawiska związane z kulturą polską w historii Lwowa, natomiast autorzy ukraińscy skupiali się na ważnych dla nich elementach kultury książki ukraińskiej. Można przypuszczać, że przygotowywany tom materiałów pokonferencyjnych z obszernymi tłumaczeniami streszczeń referatów w języku polskim i ukraińskim spotka się z dużym zainteresowaniem.

Uroczystościom jubileuszowym i obradom towarzyszyły dwie wystawy „Orest Maciuk (1932-1999) – archiwista i profesor Uniwersytetu Lwowskiego” oraz „Lwów-Kraków: kulturowy dialog”. W ostatnim dniu konferencji zorganizowana została wycieczka „Szlakiem Złotej Lwowskiej Podkowy”. Uczestnicy zwiedzili zamki w Żłoczowie, Podhorcach i Olesku.

*Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Halina Rusińska-Giertych*  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Wrocławski

*Tekst wpłynął do Redakcji 19 listopada 2009 r.*

**„TRANSPARENCY IN SCIENCE, OPEN ACCESS  
AND SCHOLARLY PUBLISHING”  
Międzynarodowa Konferencja Naukowa  
(Warszawa, 7 maja 2010 r.)**

Rozwój nowych technologii informacyjnych zmienia współczesną naukę i komunikację naukową. Dzięki nim zyskują one nieznaną do tej pory jakość. Fakt ten wydaje się niezaprzeczalny, implikuje jednak wiele pytań o istotę owej transformacji. Odpowiedzi na nie próbowano udzielić podczas międzynarodowej konferencji naukowej „Transparency in Science, Open Access, and Scholarly Publishing” zorganizowanej 7 maja 2010 r. przez Polską Akademię Nauk w Warszawie. Nie była to pierwsza tego typu inicjatywa jednej z najważniejszych placówek naukowych i badawczych w kraju. W roku ubiegłym odbyły się: konferencja „Public Trust in Science and Industry – Supported Research and Education: Benefits and Pitfalls” (8.05.2009) oraz seminarium „Otwartość w nauce – Open Access i inne modele” (15.10.2009).

Tegoroczne spotkanie zgromadziło przedstawicieli świata nauki z Polski i z zagranicy. Spośród tych ostatnich należy wymienić Jeana-François Bacha z Uniwersytetu René Descartesa w Paryżu – członka Francuskiej Akademii Nauk i autorytetu w patogenezie chorób autoimmunizacyjnych<sup>1</sup> oraz Virginie Barbour reprezentującą Uniwersytet w Cambridge.

<sup>1</sup> A. Górski: *Sprawozdanie z Konferencji: Transparency in Science, Open Access, and Scholarly Publishing* (7.05.2010) [online], [dostęp: 6.06.2010]. Dostępny w World Wide Web: [http://www.aktualnosci.pan.pl/index.php?option=com\\_content&view=article&id=381:sprawozdanie-z-konferencji-transparency-in-science-open-access-and-scholarly-publishing-7052010-r&catid=33:biecie&Itemid=40](http://www.aktualnosci.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=381:sprawozdanie-z-konferencji-transparency-in-science-open-access-and-scholarly-publishing-7052010-r&catid=33:biecie&Itemid=40).

Konferencję zainaugurował prof. hab. Andrzej Górski (wiceprzewodniczący Polskiej Akademii Nauk), wprowadzając w jej wiodącą – choć jak się później okazało nie jedyną – tematykę: otwartość oraz transparentność nauki i wiedzy. Za istotne uznał poinformowanie przy tej okazji o Zaleceniu Ministra Zdrowia z 24 lutego 2010 r. w sprawie publikacji przez jednostki organizacyjne podległe lub nadzorowane przez ministra zdrowia informacji w zakresie prowadzonych przez nie badań klinicznych na stronie internetowej jednostki organizacyjnej<sup>2</sup>.

Dalej konferencja toczyła się w trzech następujących po sobie sesjach. Pierwszą prowadził prof. dr hab. Jan Strelau (Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie), a prelegentami byli wspomniani wyżej goście zagraniczni – J. F. Bach i V. Barbour oraz Mieczysław Muraszkiewicz (Politechnika Warszawska, Uniwersytet Warszawski). Drugiej sesji przewodniczył prof. dr hab. Marek Niezgódka z Uniwersytetu Warszawskiego, a referaty przedstawili: Jonathan Kimmelman (McGill University, Montreal, Kanada), Włodzimierz Bolecki (Polska Akademia Nauk, Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej) oraz prowadzący sesję. Moderatorem sesji trzeciej był prof. dr hab. Andrzej Górski, a wystąpili w niej: Yao-Long Chen (Uniwersytet w Lanzhou, Chiny) i Włodzimierz Klonowski (Polska Akademia Nauk, członek BioMed Central, Londyn).

Wygłoszono 8 referatów, etyki informacyjnych tematycznie wokół publikowania na wolnych licencjach, etyki informacji z zakresu medycyny upowszechnianej w wolnym dostępie oraz działań służących promowaniu idei otwartej nauki.

J. F. Bach w referacie *The French action in Open Access* przedstawił francuskie doświadczenia we wdrażaniu Open Access, odwołał się do przykładu interdyscyplinarnego archiwum Hyper Articles en Lingne (HAL)<sup>3</sup> z artykułami naukowymi i rozprawami doktorskimi. Zwrócił uwagę na wzrost zainteresowania publikowaniem w wolnym dostępie ze strony autorów, obecnie w HAL znajduje się ponad 140 tys. dokumentów pełnotekstowych. W podobnym, entuzjastycznym tonie o Open Access wypowiadała się V. Barbour (*Open Access: key to transparency in science*), redaktor naczelna „PLoS Medicine”, medycznego czasopisma naukowego, wydawanego przez Public Library of Science (PloS)<sup>4</sup>, wydawcy odpowiedzialnego także za takie tytuły, jak: „PloS Genetics”, „PloS Pathogens” czy „PloS Clinical Trials”. Wszystkie one ukazują się na licencji Creative Commons Attribution License – CCAL (Creative Commons Uznanie Autorstwa), zgodnie z którą autorzy zgadzają się na swobodne korzystanie z ich artykułów pod warunkiem wskazania źródła<sup>5</sup>. V. Barbour jest członkiem World Association of Medical Editors (WAME)<sup>6</sup> oraz sekretarzem Committee on Publication Ethics (COPE)<sup>7</sup>, stowarzyszeń na rzecz przestrzegania etyki w czasopiśmie medycznych. Jej wystąpienie traktowało zatem nie tylko o sposobach publikowania w wolnym dostępie, ale i o aspektach etycznych wynikających z dzielenia się wiedzą, np.: o wiarygodności i weryfikacji otwartych danych czy o uwzględnieniu faktu, iż te często dotyczą stanu zdrowia pacjentów. Podobny problem zasygnalizował Jonathan Kimmelman w referacie *Clinical trials, ethics, and information technologies: emerging capabilities for autonomy, risk assessment, and reporting*. O znaczeniu otwartych zasobów sieciowych z dziedziny medycyny mówił Yao-Long Chen. Podkreślał, że dają one chińskim lekarzom możliwość uzupełniania posiadanej wiedzy (*Open Access and evidence-based*

<sup>2</sup> Pełny tekst zalecenia dostępny pod adresem internetowym: [http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma\\_struktura/docs/zalecenia\\_kliniczne\\_24022010.pdf](http://www.mz.gov.pl/wwwfiles/ma_struktura/docs/zalecenia_kliniczne_24022010.pdf). Warto tu nadmienić, iż w USA Narodowe Instytuty Zdrowia są zobligowane ustawą z 2007 r. podpisaną przez George’a Busha do publikowania w domenie publicznej wyników badań naukowych; por. np. *Przewodnik po otwartej nauce*. Oprac.: Justyna Hofmoki, Alek Tarkowski, Bożena Bednarek-Michalska, Krzysztof Siewicz, Jakub Szprot. Wydaw. ICM UW 2010.

<sup>3</sup> Adres internetowy archiwum: <http://hal.archives-ouvertes.fr/>.

<sup>4</sup> Więcej na temat PLoS pod adresem internetowym: <http://www.plos.org/>.

<sup>5</sup> *Przewodnik po otwartej...*, op. cit., s. 23.

<sup>6</sup> Oficjalna strona stowarzyszenia pod adresem internetowym: <http://www.wame.org/>.

<sup>7</sup> Oficjalna strona organizacji pod adresem internetowym: <http://publicationethics.org/>.

*medicine: a Chinese perspective*). W kontekst jego słów wpisał się Włodzimierz Klonowski, przedstawiając periodyk „Nonlinear Biomedical Physics”<sup>8</sup> dostępny online na prawach Open Acces (*Running an open access journal: an editor's perspective*).

Jakkolwiek medycyna i nauki ścisłe dominują w publikowaniu otwartym, to jednak i inne dziedziny nauki starają się sprostać wyzwaniom digitalnego świata. Włodzimierz Bolecki dokonał charakterystyki portalu internetowego „Monografie FNP”<sup>9</sup>, informującego o ukazującej się od 1994 r. serii „Monografie FNP” Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego (*Humanities Monograph Series of the Foundation for Polish Science*). W jej ramach publikowane są prace z humanistyki i nauk społecznych. Obecnie strona zawiera dane o autorach i poszczególnych tytułach. W niedługim czasie serwis zostanie wzbogacony o multimedia i wersje online wybranych pozycji, zgodnie zresztą z deklaracją jego twórców twierdzących że: „chcą [oni] pokazać nowe możliwości, z jakich może skorzystać polska humanistyka, łącząc tradycyjną metodologię z nowatorskimi rozwiązaniami, jakie niosą ze sobą współczesne media”<sup>10</sup>.

Ważnymi głosami w tej jednodniowej debacie nad otwartością nauki okazały się być wystąpienia M. Niezgódki (*A pathway towards Open Science in Poland*) i M. Muraszkieвича (*Open Access to address research and academia in Poland*). M. Niezgódka dokonał porównania tradycyjnego i cyfrowego modelu komunikacji naukowej, zwrócił uwagę na konieczność redefiniowania własności intelektualnej. Zasugerował przyjęcie spójnej polityki tworzenia polskiej e-infrastruktury (środowisko naukowe i szczebel rządowy). M. Muraszkievicz przedstawił projekt przygotowany przez Komisję ds. Nauki i Innowacji oraz Komisję ds. Infrastruktury Informacyjnej, działające przy Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP), dotyczący otwartego dostępu i zmian dokonujących pod wpływem nowych mediów w sferze nauczania i nauki<sup>11</sup>. KRASP zamierza być organem doradczym Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego i wspierać wszelkie działania na rzecz otwartych zasobów naukowych.

Konferencję „Transparency in Science...” zakończyła dyskusja, w której wzięli udział prelegenci i uczestnicy. Komentowano wystąpienia referentów, wymieniano się opiniami na temat otwartej nauki, dzielono się wątpliwościami; skonstatowano, że organizowanie spotkań, prezentujących stan i kierunki rozwoju współczesnej nauki, to jak najbardziej słuszna inicjatywa.

Ewa Chuchro

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski

*Tekst wpłynął do Redakcji 12 czerwca 2010 r.*

<sup>8</sup> Adres internetowy tytułu: <http://www.nonlinearbiomedphys.com/>.

<sup>9</sup> Portal funkcjonuje pod adresem internetowym: <http://www.fnp.org.pl/monografie/pl/monografie,seria.php>.

<sup>10</sup> *Aktualności – nowy serwis o książkach* [online]. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, [dostęp: 12.06.2010]. Dostępny w World Wide Web: [http://www.fnp.org.pl/aktualnosci/aktualnosci/nowy\\_serwis\\_www\\_o\\_ksiazkach](http://www.fnp.org.pl/aktualnosci/aktualnosci/nowy_serwis_www_o_ksiazkach).

<sup>11</sup> Autorami projektu są Mieczysław Muraszkievicz i Jolanta Stępnik (Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej). Jego założenia przedstawiono uczestnikom seminarium „Otwarty dostęp”, które odbyło się 15 kwietnia 2010 r. na Politechnice Warszawskiej. Dokument jest dostępny pod adresami internetowymi: [http://www.krasp.org.pl/pl/komisje\\_krasp/kom\\_ds\\_nau](http://www.krasp.org.pl/pl/komisje_krasp/kom_ds_nau) i [http://www.krasp.org.pl/pl/komisje\\_krasp/kom\\_ds\\_inf](http://www.krasp.org.pl/pl/komisje_krasp/kom_ds_inf).

Marek Nahotko: *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym. Globalna biblioteka cyfrowa w informatycznej infrastrukturze nauki*. Warszawa: Wydaw. SBP 2010, 284 s. ISBN 978-83-61464-29-7

Jednym z głównych obszarów zainteresowania badań nauki o informacji, wywodzącej się z dokumentacji i informacji naukowej, są procesy komunikacji w nauce oraz wykorzystywane w niej narzędzia. W tym też obszarze, jako jednym z pierwszych, od długiego już czasu dokonuje się coraz szersza i coraz głębsza asymilacja nowoczesnej technologii teleinformatycznej, implikując daleko idące przeobrażenia zarówno powszechnie wykorzystywanych narzędzi informacyjnych, jak i organizacji procesów komunikacyjnych oraz postaw i oczekiwań uczestników tych procesów. Szczególnie silny wpływ na te zmiany miało upowszechnienie się komunikacji środowiska naukowego w globalnej sieci informacyjnej. W ciągu ostatnich kilkunastu lat Internet stał się integralną częścią naukowego i akademickiego życia. To właśnie w nim lokuje się obecnie główny nurt nieformalnej, a także w coraz większym zakresie formalnej komunikacji naukowej. Zarówno naukowcy, jak i studenci za pośrednictwem usług internetowych nawiązują i utrzymują kontakty interpersonalne, których mapa geograficzna uległa ogromnemu poszerzeniu. Z roku na rok rosną kolekcje wysokiej jakości sieciowych publikacji naukowych, a w konsekwencji internetowe zasoby informacyjne stają się coraz ważniejszym źródłem danych, informacji i wiedzy dla celów badań i edukacji akademickiej. Nawyk wykorzystywania kanału komunikacji i cyfrowych zasobów Internetu w pracy naukowej pogłębia wszechobecność tego medium w codziennej aktywności: w korzystaniu z informacji zarządczej uczelni i instytucji naukowo-badawczych, poszukiwaniu danych adresowych, korzystaniu ze słowników i encyklopedii, organizacji odpoczynku i spotkań towarzyskich, poszukiwaniu informacji potrzebnej w życiu codziennym. Jak stwierdza Christine Borgman w jednej z najważniejszych w nauce o informacji i bibliotekoznawstwie książek ostatnich lat – *Scholarship in the Digital Age: Information, Infrastructure, and the Internet* (MIT Press, 2007) – w krótkim czasie dla naukowców i studentów Internet ze środowiska komunikacji, w którym należało się co pewien czas zalogować, stał się środowiskiem komunikacji, w którym się stale jest.

Rozwojowi technologii teleinformatycznej i jej coraz szerszemu upowszechnieniu w skali globalnej towarzyszy gwałtowny wzrost i różnorodność treści cyfrowych. Ich struktura jest bardzo zróżnicowana i z pewnością zarówno obecnie, jak i w przyszłości, jeśli Internet będzie nadal medium swobodnej publikacji dowolnych treści, weryfikowalność większości tych ogromnych zasobów pozostanie mała. Jednak coraz większą ich część stanowią informacje, do których szybki i łatwy dostęp ma istotny wpływ na rozwój nauki i edukacji. Coraz większa liczba czasopism naukowych kolejne zeszyty publikuje w formie elektronicznej zanim wydany zostanie ich ekwiwalent drukowany na papierze – jeśli w ogóle taki ekwiwalent jest jeszcze wydawany. Ponad 90% czasopism naukowych publikowanych w krajach wysokorozwiniętych posiada swoje wersje elektroniczne (M. Nahotko: *Naukowe czasopisma elektroniczne*. Warszawa: Wydaw. SBP 2007, s. 43). Większość międzynarodowych gazet, zapewniających szybki dostęp do

informacji o bieżących wydarzeniach na świecie, ukazuje się w Sieci w formacie elektronicznym. Coraz większą część kolekcji bibliotek naukowych stanowią materiały elektroniczne tworzone częściowo przez zakup e-publikacji, a częściowo przez digitalizację własnych zbiorów analogowych, które zgodnie z obowiązującym prawem mogą być temu procesowi poddane i udostępniane przez Internet – to jest też odpowiedź na oczekiwania środowiska naukowego. Sami naukowcy przyspieszają dostęp do wyników swoich badań, publikując surowe dane badawcze oraz preprinty artykułów w repozytoriach elektronicznych, zakładanych przez instytucje czy też organizacje naukowe lub umieszczając je na stronach prywatnych prowadzonych przez coraz większą liczbę badaczy. Środowisko naukowe tworzy własne biblioteki cyfrowe, zapewniające dostęp do materiałów niezbędnych w badaniach – dobrym przykładem jest tu Public Library of Science (PLoS), a w naszej dyscyplinie – repozytorium e-LIS. Rośnie liczba naukowych weblogów (blogów), służących dzieleniu się informacjami i konsultowaniu pomysłów w środowisku specjalistów. Raporty wielu instytucji badawczych i agencji rządowych nauki publikuje się już wyłącznie w formie elektronicznej i dystrybuje wyłącznie w Internecie. Dla celów akademickiej edukacji tworzone są repozytoria otwartych materiałów dydaktycznych, takie jak MIT Open Courseware. Badania pokazują, że spośród naukowców i studentów rekrutują się najbardziej aktywni współtwórcy społecznościowych serwisów tagowania i bookmarkingu, służących organizacji dostępu do treści cyfrowych, a także współtwórcy zawartości największej społecznościowej encyklopedii – Wikipedii. Wszystkie te zjawiska dowodzą, że kształtuje się nowy sposób uprawiania nauki i służący jej nowy model komunikacji naukowej.

Rozwojowi zasobów naukowych treści cyfrowych towarzyszy ciągły rozwój technologii informacyjnej, której zadaniem jest wspieranie działalności naukowej i edukacji akademickiej: dostępne w Sieci narzędzia badawcze, laboratoria i gridy – platformy zdalnej współpracy badaczy oraz współdzielenia danych i publikacji, platformy e-learningowe etc. Według Christine Borgman, inwestowanie wielkich środków finansowych w rozwój tych technologii przez rządy państw, agencje finansujące naukę oraz prywatny biznes dowodzi, iż politycy i świat biznesu postrzegają je jako narzędzia wzrostu gospodarczego i międzynarodowej konkurencyjności. W świecie nauki natomiast coraz częściej zwraca się uwagę na to, że zainteresowanie polityki i biznesu inwestycjami w technologie informacyjne służące nauce stwarza niepowtarzalną okazję (*once-in-a-generation opportunity*) do dokonania rewolucji w nauce i technice, wprowadzenia głębokich zmian w zasadach ich uprawiania i funkcjonowania, które pozwolą na znaczne przyspieszenie postępu.

W rozwoju każdej złożonej technologii znaczenie kluczowe mają decyzje podejmowane w pierwszej fazie jej projektowania. Obserwując przemiany w praktyce działalności naukowej, stanowiące następstwo rozwoju współczesnych technologii informacyjnych, trzeba mieć świadomość, że to, jakie technologie są dziś rozwijane, czemu i komu one służą oraz jak są wykorzystywane będzie miało wielki wpływ na to, jakie formy i zasady działalności naukowej ukształtują się w przyszłości. Dotyczy to w wielkim stopniu kanałów komunikacji naukowej i centrów jej organizacji, którymi dotychczas były biblioteki naukowe i ośrodki informacji naukowej. Inwestycje w informacyjną infrastrukturę nauki, tak jak cała współczesna infrastruktura informatyczna, mają wymiar globalny, a zatem stopniowo kształtowaną już dzisiaj i w przyszłości trudno będzie zmienić. Równocześnie warto pamiętać, że rozwój technologii teleinformatycznej ma obecnie charakter zasadniczo niekontrolowany i dokonuje się znacznie szybciej niż rozwój jej społecznej percepcji i zrozumienia obecnych i przyszłych zastosowań. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabierają badania i rozważania, które to zrozumienie pogłębiają i pozwalają na sformułowanie optymalnych dyrektyw dla rozwoju i implementacji zaawansowanych technologii informacyjnych odpowiednio do potrzeb wykorzystującego je środowiska użytkowników. Do takich prac

należy obszerna rozprawa Marka Nahotki *Komunikacja naukowa w środowisku cyfrowym. Globalna biblioteka cyfrowa w informatycznej infrastrukturze nauk*, wydana na początku 2010 r. przez Wydaw. SBP.

Marek Nahotko jest jednym z najbardziej znanych i cenionych polskich badaczy zajmujących się wpływem technologii teleinformatycznej na formy i metody działalności informacyjnej i bibliotecznej oraz realizowanie kluczowego zadania bibliotekarzy i specjalistów informacji, którym jest organizacja dostępu do utrwalonego dorobku poznania naukowego. Pierwsza jego książka *Metadane. Sposób na uporządkowanie Internetu* (Kraków, Wydaw. UJ 2004) poświęcona była narzędziom zarządzania informacją cyfrową, które odgrywają zasadniczą rolę w organizowaniu dostępu do rozproszonych treści publikowanych w Internecie. Przedmiotem wydanej dwa lata później książki *Opis dokumentów elektronicznych. Teoretyczny model i możliwości jego aplikacji* (Kraków, Wydaw. UJ 2006) było modelowanie ontologiczne organizacji semantycznego dostępu do treści cyfrowych. Trzecią książkę *Naukowe czasopisma elektroniczne*, która ukazała się w kolejnym roku (Warszawa, Wydaw. SBP 2007) poświęcił analizie modeli elektronicznego publikowania czasopism naukowych, ocenie ich jakości, użytkowaniu oraz zasadom gromadzenia, opracowania i udostępniania przez biblioteki naukowe. Książka, której dotyczy niniejsza recenzja, jest czwartą pozycją w tym ciągu analiz ważnych dla współczesnej nauki o informacji i bibliotekoznawstwa, w pewnym sensie spinającą dotychczasowe dociekania kłamrą holistycznej koncepcji globalnej biblioteki cyfrowej (GBC), która stanowi model organizacji dostępu do zasobów informacji i wiedzy zapisanych w formacie cyfrowym, dostosowany do potrzeb i oczekiwań środowiska naukowego, które są kształtowane przez rozwój Internetu i informatycznych narzędzi działalności naukowej.

W rozważaniach zawartych na blisko 250 stronach tekstu wydrukowanego małą czcionką (za małą czcionką!) Marek Nahotko poddaje analizie transformację systemu komunikacji naukowej, której siłą napędową są technologie teleinformatyczne. Pokazuje zmiany postaw, zachowań i form działalności środowiska naukowego, w szczególności związanych z poszukiwaniem informacji niezbędnej do badań i rozpowszechnianiem wyników badań. Omawia transformacje zasad i zakresu działania instytucji dotychczas uczestniczących w organizacji komunikacji w nauce, które wywołane zostały przez technologie informacyjne i Internet w szczególności. Analiza współczesnych form funkcjonowania systemu komunikacji naukowej stanowi dokumentację poglądu, iż obecnie w wyniku rozwoju narzędzi teleinformatycznych następuje hybrydyzacja wykorzystywanych w nim technologii, stanowiąca stan przejściowy tego systemu, który dąży do zastąpienia dotychczasowych technologii narzędziami sieciowej technologii informacyjnej. Technologia ta, stając się podstawową infrastrukturą życia społecznego przyszłości, implikuje głębokie zmiany w organizacji i metodach aktywności w różnych obszarach życia, a zatem także w sposobie uprawiania nauki. Do zmian tych muszą być dostosowane nowe metody i formy organizacji komunikacji naukowej. W centrum tych przemian znajdują się biblioteki naukowe, stanowiące dotychczas główne instytucje pamięci odpowiedzialne za zachowanie dorobku naukowego i zapewnienie do niego dostępu. Autor dowodzi, iż ich działalność może stać się funkcjonalną częścią złożonej struktury, nazwanej przez niego globalną biblioteką cyfrową, która stanowić będzie zintegrowane środowisko informacyjne nauki.

W książce przedstawione zostały rezultaty badań autora dotyczących trzech obszarów kluczowych dla tematu rozważań: 1) publikowania elektronicznego i jego nowych form, w tym głównie bibliotek cyfrowych, repozytoriów, czasopism elektronicznych, autoarchiwizacji, blogów naukowych i szarej literatury, 2) roli metadanych w opisie dokumentów elektronicznych dla ich efektywniejszego wyszukiwania i zarządzania, 3) zmian ról uczestników komunikacji naukowej, w tym głównie bibliotekarzy oraz modelowania ontologicznego procesów służą-



cych komunikacji naukowej (s. 15). Kontynuując swoje analizy przedstawione we wcześniejszych publikacjach, tym razem autor wyznaczył sobie dwa cele: poznanie aktualnych problemów i tendencji w elektronicznej komunikacji naukowej, formalnej i nieformalnej oraz wypracowanie wspomnianego wcześniej modelu komunikacji naukowej, nazwanego globalną biblioteką cyfrową (GBC), w globalnej infrastrukturze nauki, uwzględniającego najnowsze tendencje i zjawiska, wynikające z implementacji ICT.

Komunikację naukową autor przedstawia w książce jako „zespół formalnych i nieformalnych procesów, służących wymianie wiedzy, nowo powstałej w wyniku badań własnych uczonego, opartych na obserwacji i weryfikowalnych faktach, co stwarza płaszczyznę dyskursu naukowego [...], dzięki dokumentowaniu, ocenie, redagowaniu, formatowaniu, dystrybucji, organizowaniu, udostępnianiu, archiwizacji, wykorzystaniu i transformacji tej wiedzy” (s. 16). Bezdyskusyjne jest przekonanie autora, że analiza i modelowanie tych zjawisk stanowią warunek konieczny dostosowania komunikacji naukowej do bieżących i przyszłych potrzeb nauki. Pięć podstawowych tez książki charakteryzuje istotę przemian dokonujących się w systemie komunikacji naukowej i wyznacza ramę rozważań:

1. Przyszłością komunikacji naukowej jest środowisko cyfrowe, choć dla jego pełnego wykorzystania niezbędne jest rozwiązywanie wielu problemów (np. udokonalenie metod długotrwałej archiwizacji).

2. Cyfryzacja komunikacji naukowej powoduje istotne zmiany w jej organizacji.

3. Zmiany w komunikacji naukowej powiązane są ze zmianami w organizacji nauki, szczególnie z budową infrastruktury informatycznej nauki.

4. Zmiany powodują m.in. powstawanie jednolitych (z punktu widzenia zaspokajania potrzeb użytkowników) zasobów informacji, które stanowią podstawę globalnej biblioteki cyfrowej (GBC).

5. W wyniku cyfryzacji komunikacji naukowej zatarciu ulegają różnice między komunikacją formalną i nieformalną, realizowaną w GBC (s. 16).

Tezy te autor weryfikuje odpowiadając na następujące pytania badawcze:

1. Jakie zmiany powoduje realizacja procesów komunikacji naukowej w środowisku cyfrowym?

2. Czy globalna biblioteka cyfrowa, jako narzędzie realizacji komunikacji naukowej, pozwoli na unifikację praktyk w tym zakresie, prowadząc do połączenia wysoko sformalizowanych zasad publikowania zapewniającego ocenę jakości oraz bardziej nieformalnych i zindywidualizowanych form komunikowania, opartych na wewnętrznych i zróżnicowanych zasadach przyjętych przez środowisko uczonych?

3. Jakie jest miejsce technologii informacyjno-bibliotecznej, np. metadanych, ontologii, identyfikatorów w przyszłym modelu komunikacji naukowej?

4. Jaka jest przyszłość publikacji elektronicznych i sposobów ich wyszukiwania w sieciach globalnych (s. 16)?

Na strukturę książki składa się sześć rozdziałów, poprzedzonych spisem treści, wykazem tabel i rysunków, krótkim słowem wstępnym *Od autora* oraz *Wprowadzeniem* o charakterze metodologicznym. Książkę zamyka *Zakończenie*, obszerna bibliografia, zawierająca opisy blisko 500 publikacji w języku polskim i angielskim oraz indeks osobowo-przedmiotowy i anglojęzyczne streszczenie.

Kilkunastostronicowe *Wprowadzenie* służy przedstawieniu bibliotek cyfrowych jako przedmiotu badawczego. Autor omówił tu także przyjęte przez siebie założenia badawcze i wykorzystany w przeprowadzonych analizach metamodel biblioteki cyfrowej według zasad 5S (*Streams – Structures – Spaces – Scenarios – Societies*). Zgodnie z tym modelem biblioteki cyfrowe opisywane są w pięciu płaszczyznach: strumieni i procesów informacyjnych, struktur danych, przestrzeni definiowania danych i realizacji procesów, scenariuszy działania, czyli realizowanych usług oraz społeczności, którym biblioteka cyfrowa ma służyć. Aspekty

analizy bibliotek cyfrowych w modelu 5S wyznaczają strukturę zasadniczej treści książki, zawartej w rozdziałach: *Komunikacja naukowa w sieci, Struktury, Przeszłość, Procesy, Społeczności i Model – metafora komunikacji naukowej w GBC*. Rozdział pierwszy zawiera analizę zasad funkcjonowania współczesnej nauki i jej infrastruktury informatycznej oraz autorską koncepcję globalnej biblioteki cyfrowej i założenia dotyczące jej miejsca jako narzędzia komunikacji naukowej w tej infrastrukturze. Szczegółowa analiza tej koncepcji przedstawiona została w kolejnych rozdziałach, poświęconych: strukturom GBC (systemy i języki kodowania, formaty danych, protokoły, obiekty cyfrowe, publikacje elektroniczne, narzędzia organizacji wiedzy i metadane), przestrzeniom funkcjonowania GBC (metafora Internetu jako publicznej przestrzeni cyfrowej, metafora GBC jako miejsca w tej przestrzeni, kryteria ocen i miary stosowane w tej przestrzeni, identyfikacja obiektów i interfejsy komunikacji użytkowników), procesom GBC (publikowanie, tworzenie metadanych, wyszukiwanie, zapewnianie integralności i autentyczności obiektów cyfrowych, dostępność informacji i autoryzacja dostępu, współdziałanie, archiwizacja długotrwała, kontrola jakości oraz nowe nurty organizacji dostępu do treści cyfrowych – Semantyczny Web, serwisy społecznościowe i wizja ich integracji w postaci tzw. Web 3.0), społecznościom GBC (różne kategorie indywidualnych i instytucjonalnych użytkowników oraz ekonomiczne i prawne aspekty tworzenia i korzystania z globalnej biblioteki cyfrowej), modelowi komunikacji naukowej w GBC (ocena stopnia faktycznego ukształtowania się we współczesnym Internecie struktur globalnej biblioteki cyfrowej, modele ich przyszłej ewolucji oraz ich konsekwencje dla współczesnych struktur organizacji komunikacji naukowej).

Dużą zaletą książki jest bogata faktografia, holistyczne ujęcie problematyki organizacji i narzędzi nowoczesnego środowiska komunikacji naukowej oraz wnikliwość większości prezentowanych analiz, jakkolwiek zdarzają się niekiedy także pobieżne omówienia niektórych zagadnień (np. w rozdziale 4 metody automatycznego indeksowania i wyszukiwania ujęte są dość ogólnie). W tak obszernym i wielowątkowym opracowaniu niepogłębione sygnalizowanie niektórych kwestii jest jednak rzeczą zrozumiałą, chodzi bowiem przede wszystkim o pokazanie ogólnego modelu kształtującej się globalnej biblioteki cyfrowej, a nie szczegółowych technik jej realizacji.

Najnowsza książka Marka Nahotki jest bardzo interesującym, dojrzałym studium jednego z najważniejszych dzisiaj problemów kształtowania przyszłości bibliotekarstwa naukowego i naukowej działalności informacyjnej. Nie jest to lektura łatwa, ale bardzo inspirująca, toteż bez wątpienia powinna być obowiązkowa dla każdego, kto interesuje się współczesnym rozwojem bibliotekarstwa i informacji naukowej.

*Barbara Sosińska-Kalata*

Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych  
Uniwersytet Warszawski

*Tekst wpłynął do Redakcji 30 kwietnia 2010 r.*

Jolanta Hys: *Pragmatyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej* w „Przewodniku Bibliograficznym”, Warszawa: Biblioteka Narodowa 2009, 240 s., Prace Instytutu Bibliograficznego, nr 48, ISBN 978-83-7009-785-1; ISSN 0860-2921

Zagadnienie języków informacyjno-wyszukiwawczych (JIW) i ich roli w wyszukiwaniu informacji jest jednym z istotnych problemów badawczych, któremu poświęcono sporo uwagi w literaturze przedmiotu. Podejmowane tematy dotyczą przede wszystkim ich struktury, cech i funkcji jako języków sztucznych, ich związków z językami etnicznymi (języki paranaturalne) lub filozoficznymi systemami klasyfikacji nauk (klasyfikacje biblioteczno-bibliograficzne). Trzeba jednak powiedzieć, że mimo wielości JIW oraz długiego okresu ich stosowania zarówno w systemach tradycyjnych (katalogach), jak i zautomatyzowanych (bazach danych), zbyt mało uwagi poświęca się w piśmiennictwie sprawom pragmatyki, choć ma ona istotny wpływ na ostateczną ocenę jakości charakterystyk treściowych i efektywność wyszukiwania w bibliotecznych systemach informacyjno-wyszukiwawczych. Wynika to zapewne z faktu zmienności reguł pragmatyki danego języka, a także przewagi tradycji „ustnej” nad pisaną i przywarsztatowego uczenia się danego JIW przez indeksatorów. Celem opisanie reguł pragmatycznych jest zwiększenie bądź utrzymanie adekwatności i jednolitości CHWD. Taki był również cel opracowania Jolanty Hys.

Pragmatykę języków informacyjno-wyszukiwawczych można podzielić na pragmatykę ogólną, czyli metodykę, która zawiera reguły ogólne, podstawowe (znane, jasne, akceptowane, niedyskusyjne) oraz pragmatykę szczegółową, opisującą reguły jednostkowe, rozstrzygnięcia ustalane arbitralnie przez indeksatorów, umowne, mało znane poza kręgiem osób autorów tych reguł. Pragmatyka szczegółowa dotyczy reguł zmiennych, ustaleń indywidualnych, mających na celu określenie pól semantycznych wybranych jednostek leksykalnych, ograniczenie wieloznaczności interpretacyjnej wyrażeń i konstrukcji złożonych, ujednoczenie indeksowania tego samego typu dokumentów lub tego samego (podobnego) typu zagadnień.

Właśnie ten problem – pragmatyki ogólnej i szczegółowej Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD) – podjęła Jolanta Hys w swojej rozprawie doktorskiej (promotor prof. Barbara Sosińska-Kalata z UW), na podstawie której przygotowana została niniejsza publikacja. Podstawą analizy były charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów (CHWD) zamieszczane w „Przewodniku Bibliograficznym” w latach 1997-2007, którego opisy dokumentów wykorzystywane są przynajmniej w kilkuset bibliotekach w kraju.

Podjęcie tego tematu należy uznać za ważne z kilku powodów – po pierwsze dlatego, że od pół wieku JHP BN i UKD są dwoma JIW o najszerszym zasięgu występowania w polskich bibliotekach (wszystkich publicznych, pedagogicznych i szkolnych oraz pewnej części bibliotek naukowych) oraz w głównym członie bieżącej bibliografii narodowej. Po drugie zaś, są to JIW o odmiennym słownictwie (paranaturalnym i symbolicznym), odmiennej budowie i kształcie charakterystyk wyszukiwawczych, ale jednocześnie w swojej strukturze głębokiej mające pewne cechy wspólne (tematy – symbole główne; okładniki – podziały pomocnicze, gramatyka pozycyjna). Po trzecie, oba analizowane JIW stosowane są do tworzenia opisów rzeczowych tych samych dokumentów zamieszczanych w bibliografii narodowej – mamy tu więc pewien element porównania tych języków i wzajemnego wpływu. Po czwarte, jest jeszcze jeden aspekt pragmatyki JIW, wynikający z odmiennych, a właściwie nierównych kompetencji językowych indeksatora i potencjalnego użytkownika dokumentu. I dodajmy na koniec, że wobec zmian zapowiadanych od 2010 r. w JHP BN opisane reguły mają znaczenie dokumentacyjno-historyczne dla metodyki tego języka. W pierwszym rozdziale objaśniono termin „pragmatyka” w kontekście zjawisk języka natural-

nego i języka sztucznego. Autorka powiązała to zagadnienie z takimi pojęciami, jak: adekwatność, szerokość, szczegółowość i jednolitość indeksowania. Jest to prawidłowe ujęcie zagadnienia, bowiem ocena jakości i przydatności CHWD zależy od wymienionych czynników, z których jedno są powiązane bardziej z analizą treściową dokumentów, a drugie bardziej z metodyką tworzenia opisów rzeczowych i właściwościami samego JIW. Na uwagę zasługuje analiza wypowiedzi językoznawczych dotyczących pragmatyki języka naturalnego (zasady konwersacji) i odniesienie ich do ogólnych zasad indeksowania, tj. pragmatyki JIW. Te ogólne zasady indeksowania mają zastosowanie na poziomie konkretnych JIW, co zostało zilustrowane szczegółowo ujęciem pragmatyki JHP jako JIW przez Jadwigę Cwiekową (w publikacji *Opracowanie tematyczne piśmiennictwa*, Warszawa 1988).

Rozdział drugi poświęcony jest charakterystyce JHP BN oraz UKD jako typom JIW, rozpatrywanym pod kątem osiągnięcia cech języka optymalnego. Zagadnienie to nie należy do łatwych, bowiem trudno jest obiektywnie orzec, kiedy JIW jest optymalny, bo o jego ocenie decyduje w gruncie rzeczy użytkownik. A ten uzna go za optymalny, jeśli będzie zadowolony z efektów wyszukiwania, a te z kolei zależą nie tylko od języka, ale od tego, czy w danym zbiorze informacyjnym są poszukiwane dokumenty, czy użytkownik potrafi dobrze wyartykułować swoje potrzeby i sformułować odpowiednią instrukcję wyszukiwawczą. Trzeba też dodać, że wszystkie te czynniki są zmienne. Autorka próbowała wskazać czynniki obiektywne, a do takich zalicza reguły budowy i stosowania języka, które wpływają na uznanie JIW jako języka optymalnego. W rozdziale tym zwróciła uwagę na ważne zagadnienie (mające znikomą literaturę), mianowicie kompetencję językową indeksatorów i użytkowników.

W rozdziale trzecim i czwartym scharakteryzowano oba języki, podając główne cechy ich słownictwa i gramatyki. W przypadku JHP BN opisano typy tematów i określników, relacje paradygmatyczne łączące jednostki leksykalne w słowniku, budowę artykułu przedmiotowego, odzwierciedlającego pole semantyczne danej jednostki leksykalnej. Autorka wskazała też tendencje rozwojowe w JHP BN. W przypadku UKD scharakteryzowała strukturę słownika (symbole główne, symbole pomocnicze) oraz ogólne zasady gramatyki i budowy symboli rozwiniętych i złożonych, a także relacje, w jakich pozostają wobec siebie poszczególne klasy. Oba rozdziały stanowią wprowadzenie do pragmatyki szczegółowej.

Rozdziały piąty i szósty dotyczą właśnie pragmatyki obu języków. Dla JHP BN autorka przyjęła za punkt wyjścia słownictwo zarejestrowane w kartotece haseł wzorcowych, natomiast dla UKD słownictwo zarejestrowane w tablicach UKD z 1997 r. (P022). W 2006 r. (praktycznie w I kwartale 2007 r.) ukazały się nowe tablice UKD (P058).

W odniesieniu do JHP BN, autorka wyodrębniła 20 kategorii decyzji, które następnie uporządkowała w 40 grup problemów określonych przez te decyzje, opisując w rezultacie 190 decyzji jednostkowych. Niewątpliwie jest to cenny materiał, bowiem ustalenia dotyczące zakresu znaczeniowego jednostek leksykalnych JHP BN oraz ich stosowania w CHWD są zapisane częściowo w kartotece wzorcowej JHP BN w postaci not stosowania, ale jak pokazała autorka, noty te mają charakter ogólny. Częściowo są zapisane w „Biuletynie JHP BN”, ukazującym się jako wydawnictwo ciągle, a częściowo w niepublikowanych materiałach przedstawianych podczas warsztatów, a więc informacje te są rozproszone, a w części są nawet przekazywane na zasadzie „tradycji ustnej”, znanej tylko indeksatorom w Bibliotece Narodowej.

Omówienie tych decyzji, z powołaniem się na konkretne przypadki, jest zasadniczym walorem przedstawionej charakterystyki JHP BN. Opisując poszczególne przykłady, autorka pokazała problem umowności znaczeniowej, niejednoznaczności interpretacyjnej haseł przedmiotowych, roli analogii i wzorców w tworzeniu CHWD, a także roli wiedzy pozajęzykowej. Zebrane przypadki powinny być wykorzystane do utworzenia not dotyczących zakresu znaczeniowego

i zakresu stosowania poszczególnych jednostek leksykalnych i haseł JHP BN. Jest to tym ważniejsze, że JHP BN jest stosowany również poza Biblioteką Narodową i bieżącą bibliografią narodową.

W odniesieniu do pragmatyki UKD, autorka wskazała 14 kategorii ogólnych, w których wymieniła 28 grup problemowych, omawiając ostatecznie 109 decyzji jednostkowych. Jest to materiał bardzo interesujący z praktycznego punktu widzenia i powinien być upowszechniony wśród bibliotek stosujących charakterystyki treściowe UKD.

Do obu języków autorka podała schemat indeksowania. Jest to schemat pewnego algorytmu postępowania indeksatora, od analizy treściowej dokumentu po sformułowanie CHWD w odpowiednim JIW.

W zakończeniu autorka jasno pogrupowała omawiane zagadnienia, wyrażając również swoje stanowisko wobec rozwijanej w Bibliotece Narodowej pragmatyki JHP BN i UKD. Praca obrazuje uporządkowany materiał, dotychczas rozproszony lub wręcz znany tylko z przekazów ustnych. Walorem teoretycznym opracowania jest ukazanie pragmatyki JIW jako części pragmatyki komunikacji językowej, a zarazem jako czegoś swoistego i charakterystycznego dla każdego JIW. Jest to pierwsza tak szeroka próba opisanie pragmatyki JHP BN i UKD realizowanej w „Przewodniku Bibliograficznym” w dziesięciolecie 1997-2007.

Jadwiga Sadowska

Zakład Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet w Białymstoku

*Tekst wpłynął do Redakcji 6 maja 2010 r.*

**D a n u t a K o n i e c z n a:** *Dzieje olsztyńskich bibliotek.* Olsztyn: Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Emilii Sukertowej-Biedrawiny w Olsztynie 2008, 92 s. ISBN 978-83-924572-2 -0

Praca Danuty Koniecznej jest drugim, rozszerzonym i poprawionym, wydaniem rozdziału książki zbiorowej *Olsztyn. Kultura i Nauka 1945-2005*, wydanej w 2006 r. przez Ośrodek Badań Naukowych w Olsztynie. Ma charakter samodzielnej publikacji zwartej. Stanowi opracowanie dziejów bibliotek w Olsztynie od 1945 r. Ukazała się na okoliczność jubileuszu dziewięćdziesięciolecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Za zaletę monografii należy uznać przejrzystą strukturę. Autorka omawia w kolejnych częściach i rozdziałach najnowszą historię bibliotek różnych typów, kolejno – księżnic publicznych, naukowych działających przy uczelniach państwowych, bibliotek funkcjonujących w ramach szkół wyższych niepaństwowych, placówek naukowych specjalnych, księżnic pedagogicznych i szkolnych, fachowych, wojskowych, szpitalnych oraz innych, m.in. parafialnych. W ramach poszczególnych części jest mowa o bibliotekach reprezentujących określony rodzaj. Dzięki temu czytelnik łatwo odnajdzie wiadomości o określonym typie bibliotek lub konkretnej instytucji. W książce słusznie poświęcono dosyć dużo miejsca bibliotekom publicznym jako mającym zasadnicze znaczenie w organizowaniu powszechnego dostępu do oświaty i kultury.

Lektura książki uwidoczniła kompetencje D. Koniecznej w dziedzinie bibliotekarstwa. Dowodzi tego skupienie się autorki przede wszystkim na zagadnieniach praktycznych, takich jak: warunki lokalowe, napływ nowości, potrzeby czytelnicze, rozwój organizacyjny opisywanych księżnic, rozwój sieci filii Miejskiej Biblioteki Publicznej, komputeryzacja.

Dobrze się stało, że D. Konieczna przywołała postacie osób współtworzących historię olsztyńskich bibliotek. Szkoda, że pamiętała głównie o dyrektorach, a w mniejszym stopniu o szeregowych pracownikach, których praca jest najistot-

niejsza z punktu widzenia czytelników. Istotną kwestią uwzględnioną w *Dziejach olsztyńskich bibliotek* jest tradycja bibliotecznej działalności wydawniczej. Za mało jest jednak informacji o działalności Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej na terenie województwa. Silnie odczuwa się brak rozdziału poświęconego biografii patronki WBP, ewangelickiej działaczki oświatowej, Emilii Sukertowej-Biedrawiny, wydającej w okresie międzywojennym polską prasę luterzańską i popularyzującą polską książkę wśród mazurskich Polaków ewangelików, który mógłby się znaleźć na początku książki. Przed takim rozdziałem powinien być zostać umieszczony krótki wprowadzający rozdział o historii bibliotek w Olsztynie do 1945 r.

Podanie informacji na temat przeszłości i niedawnych osiągnięć bibliotek uczelnianych służy promocji miejscowych szkół wyższych.

Na kartach monografii promowane są zbiory dostępne we współcześnie działających bibliotekach Olsztyna, np. starodruki z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, bogaty zbiór czasopism regionalnych w językach polskim i niemieckim z Biblioteki Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, a także inkunabuły i starodruki zgromadzone w Bibliotece Muzeum Warmii i Mazur. Powyższe informacje powinny zachęcić czytelników do wizyty w prezentowanych placówkach.

Nie pominięto niezwykle istotnego zagadnienia usług informacyjnych. D. Konieczna pisze choćby o opracowywaniu informacji na temat piśmiennictwa medycznego przez pracowników olsztyńskiego oddziału Głównej Biblioteki Lekarskiej.

Zbyt ogólnikowo ujęto problem działalności bibliotek szkolnych, przeznaczając na omówienie problematyki jedynie dwie strony, najwyraźniej zapominając o szczególnej roli bibliotek działających w szkołach dla zaspokajania potrzeb edukacyjnych uczniów. Niektórzy bibliotekarze wręcz nazywają biblioteki szkolne bibliotekami „pierwszego kontaktu”. W jeszcze mniejszym zakresie uwzględniono problematykę działalności bibliotek parafialnych, o których autorka pisze jako o ważnym instrumencie w działalności duszpasterskiej Kościoła Rzymskokatolickiego. Należało poinformować czytelników także o działalności wydawniczej i innej w zakresie promocji książki, prowadzonej przez Mazurskie Towarzystwo Ewangelickie, założone w 1999 r. w Olsztynie.

Autorkę trzeba pochwalić za to, że w dużym stopniu opisuje najnowsze osiągnięcia bibliotek Olsztyna. Z drugiej strony, nie sygnalizuje bieżących problemów w funkcjonowaniu księżnic i ośrodków informacji, przez co prezentowany opis cechuje się jednostronnością. Przecież każda instytucja oprócz sukcesów ma problemy do rozwiązania i porażki. Odczuwa się też brak omówienia koncepcji rozwoju poszczególnych placówek.

D. Konieczna omówiła tradycję kształcenia bibliotekarzy w Olsztynie od pierwszych szkoleń i kursów bibliotekarskich z lat czterdziestych minionego wieku po filię niedawno zlikwidowanego CEBiD-u oraz studia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Wyższej Szkole Pedagogicznej (obecnie Uniwersytet Warmiński-Mazurski), prowadzone obecnie tylko na poziomie licencjatu. Odrębny rozdział przeznaczyła na popularyzację dziejów oddziału Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Olsztynie, co dobrze służy promocji Stowarzyszenia.

Cenne uzupełnienie publikacji stanowi wykaz literatury przedmiotu. Błędem było niewykorzystanie dokumentów archiwalnych, względnie nieudokumentowanie kwereń archiwalnej w bibliografii załącznikowej. Umieszczając w bibliografii opisy prac magisterskich, należało zaznaczyć, na której uczelni i jakim wydziale, względnie w jakim instytucie czy katedrze powstała praca. Czytelnik wyraźnie odczuwa brak przypisów. Praca nic by nie straciła z ich powodu na funkcji popularyzatorskiej, a autorka nie musiałaby opracowywać zbyt dużej liczby odsyłaczy do źródeł i literatury. W książce brakuje tabel i aneksów. Nie zadbano o opracowanie indeksu osób ani obcojęzycznych streszczeń.

Niezależnie od wskazanych słabości praca Danuty Koniecznej ma dużą wartość informacyjną dla użytkowników bibliotek Olsztyna. Oprócz wiadomości podanych w kolejnych rozdziałach czytelnikom przyda się *Spis adresowy bibliotek ujętych w wydawnictwie* umieszczony na końcu książki. Bardzo ważne jest, że poza adresami pocztowymi podano adresy stron internetowych. Opracowanie stanowi przykład publikacji o historii bibliotek promującej współczesne książki i ośrodki informacji naukowej.

Istotną zaletą monografii jest efektowna szata graficzna. Książkę wydrukowano na dobrym gatunku papieru. Jest bogato ilustrowana czarno-białymi i barwnymi fotografiami, archiwalnymi i współczesnymi, przedstawiającymi budynki i wnętrza opisywanych bibliotek. Nie brak dawnych i najnowszych zdjęć olsztyńskich bibliotekarzy. Wiele ilustracji to kopie fragmentów cennych pozycji ze zbiorów bibliotecznych, w tym inkunabułów i starodruków. Część zdjęć dokumentuje dawne i najnowsze wydarzenia, mające miejsce w promowanych bibliotekach.

Lekturę pracy Danuty Koniecznej warto polecić czytelnikom zainteresowanym historią oraz najnowszymi osiągnięciami polskiego bibliotekarstwa.

Adrian Uljasz  
Zakład Kulturoznawstwa  
Uniwersytet Rzeszowski

*Tekst wpłynął do Redakcji 31 stycznia 2010 r.*

*Kul'turno-mittec'ki procesy na storinkach ukrajins'koji periodyky Hałyczyny perszoji połowyny XX stolittia. Materiały do bibliohrafiji*, oprac. H. Biłowus, N. Rybczyn'ska, Je. Czyruk. – Lwów 2009, 252 s. ISBN 978-966-613-699-8.

Problematyka prasy ukraińskiej mniejszości narodowej, zamieszkującej w granicach państwa polskiego w latach 1918-1939 nie ma zbyt bogatej literatury przedmiotu, dlatego warto odnotować wydane we Lwowie w 2009 r. materiały do bibliografii pod tytułem *Kul'turno-mittec'ki procesy na storinkach ukrajins'koji periodyky Hałyczyny perszoji połowyny XX stolittia. Materiały do bibliohrafiji*. (*Культурно-мистецькі процеси на сторінках української періодики Галичини першої половини XX століття. Матеріали до бібліографії*). Przygotowali je pracownicy Katedry Bibliotekoznawstwa i Bibliografii Wydziału (Fakultetu) Kultury i Sztuki Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. I. Franki: Hałyna Biłowus, Jewanhelina Czyruk oraz Natalija Rybczyn'ska. Publikacja ta zasługuje na uwagę polskiego czytelnika przede wszystkim dlatego, że zarówno polska, jak i ukraińska literatura przedmiotu dotycząca prasy ukraińskiej nie jest zbyt obszerna<sup>1</sup>; najwięcej pisano o wydawnictwach komunistycznych<sup>2</sup>. Znanie i najczę-

<sup>1</sup> M. Feliński, *Prasa ukraińska w Polsce (Stan na początku 1930)*, „Sprawy Narodowościowe”, 1939, nr 1; J. S. Nowak, *Prasa ukraińska w Polsce*, „Tęcza”, 1936, nr 4; tenże, *Prasa ukraińska w Galicji i na Wołyniu w 1934 roku*, „Biuletyn Polsko-Ukraiński”, 1935, nr 8; I. Krewec'kyj, *Ukrajins'ka prasa w 1928 r. na terytorji Poljszczi*, „Nowa Zoria”, nr 6 z 21 I 1928; tenże, *Z istoriji presy na Ukraini*, tamże, nr 35 z 13 V 1928; J. Bornsteinowa, *Czasopisma w Polsce w latach 1925-1927*, „Kwartalnik Statystyczny”, 1928, nr 4.

<sup>2</sup> J. T. Cioch, *Komunistyczna Prasa Zachidnoji Ukrainy (Rol' rukowanioji propahandy w ideolohicznij dijalnosti KPZU 1919-1939 rr.)*, Lwów 1969; J. Daszkiewicz, *Komunistyczna ta radians'ka prasa w Zachidnij Ukraini u 1919-1920 r.*, „Ukrajins'kij Istorycznyj Zurnał”, 1958, nr 1, s. 117-124; tenże, *Bibliohraficznyj pokazyczek komunistycznioji ta prohresywnioji presy Lwowa (1819-1939)*. W: *Z istoriji rewolucyjnego ruchu u Lwowi 1917-1939 rr.*, Lwów 1957, s. 721-739; M. Oleksiuk, *Prohresywna prasa Zachidnoji Ukrainy w borot'bi na zachist SSSR (20-30-ti roky)*, Kyjów 1973; tenże, *Lenins'ka idejna spadszczyna i prohresywna prasa Zachidnoji Ukrainy (20-30-ti roky XX st.)*, Lwów 1972.

ściej przytaczane opracowania tego zagadnienia *Prasa ukraińska w Polsce (1918-1939)* oraz *Spis tytułów prasy ukraińskiej Drugiej Rzeczypospolitej* są autorstwa Eugeniusza Misioły<sup>3</sup>. Prasę tę omawiał także Andrzej Paczkowski w pracy *Prasa polska w latach 1918-1939* (Warszawa 1980) oraz Jerzy Jarowiecki, w wydanej niedawno książce *Dzieje prasy polskiej we Lwowie do 1945 r.* (Kraków-Wrocław 2008). Warto także przypomnieć, że w okresie międzywojennym, którego dotyczy omawiana praca, pięć milionów Ukraińców stanowiło największą mniejszość narodową na terenie Rzeczypospolitej (ok. 14-16% ogółu społeczeństwa)<sup>4</sup>. Jak podaje Misioła<sup>5</sup>, w latach 1918-1939 Ukraińcy wydawali 855 gazet i czasopism w języku ukraińskim i 85 w innych językach (polskim, niemieckim, francuskim, esperanto, wielojęzyczne). Na terenie województwa lwowskiego ukazywało się 521 tytułów prasy ukraińskiej, z czego we Lwowie 402 pisma o różnej częstotliwości i profilu. Dla porównania, w Kołomyi, drugim co do wielkości ośrodkiem pod względem liczby wydawanych pism – tylko 54 tytuły.

Wśród wydawanych periodyków dominowała prasa ogólnoinformacyjna i polityczna (36,8% ogółu tytułów). Czasopiśmiennictwo specjalistyczne – kulturalno-oświatowe, literackie, naukowe, młodzieżowe, dziecięce, kobiece – wskazywało na rozbudzone aspiracje kulturalne i gospodarcze społeczności ukraińskiej. Wśród nich czasopisma literackie stanowiły 19,3% ogółu tytułów, religijne – 7,2% (grekokatolickie – 3,5%, prawosławne – 1,0%, ewangelickie – 2,6%), o tematyce gospodarczej – 6,4%, humorystyczno-satyryczne – 3,7%, czasopisma naukowe – 3,5%, zawodowe – 3,3%, sportowe – 1,2%, skierowane do dzieci i młodzieży – 12,8% oraz do kobiet – 2,0%.

Problematyka kulturalna pojawiała się we wszystkich periodykach, podobnie jak problematyka polityczna, którą „przemycali” czasopisma społeczno-kulturalne, literackie i artystyczne. Może to powodować trudności w jednoznacznym zakwalifikowaniu czasopism do danej grupy. Autorów omawianej pracy interesowały publikacje z zakresu kultury i sztuki, które ukazały się w piśmie ukraińskich wydawanych w Galicji w pierwszej połowie XX w. Analizie treściowej poddano 33 czasopisma<sup>6</sup>: „Amators'kij Teatr” („Аматорський театр”), „Artystyczny Wistnyk” („Артистичний вістник”), „Bibliotecznyj Poradnik” („Бібліотечний поради́ник”), „Bohosłowija” („Богословія”), „Wistnyk” („Вістник”), „Wohni” („Вогні”), „Dażboh” („Дажбог”), „Dzwony” („Дзвони”), „Żyttia i Znannia” („Життя і знання”), „Żyttia i Mistectwo” („Життя і мистецтво”), „Zapysky Czyna Swiatioho Wasylija Wełykocho” („Записки Чина святого Васи́лія Великого”), „Iliustrowana Ukrajina” („Ілюстрована Україна”), „Knyżka” („Книжка”), „Kul'tura” („Культура”), „Literatura i Mistectwo: dod. do haz. „Ukr. Slowo” („Література і мистецтво: дод. до газ. „Укр. Слово”), „Literaturno-naukowyj Wistnyk” („Літературно-науковий вістник”), „Mystectwo=L'art” („Мистецтво=L'art.”), „Muzycznyj Wistnyk” („Музичний вістник”), „Muzyczni Wisty” („Музичні вісти”), „Nauka” („Наука”), „Nedilia” („Неділя”), „Nowi Szliachy” („Нові шляхи”), „Pys'mo z Pros'wity” („Письмо з Просвіти”), „Proswita” („Просвіта”), „Ridna Szkoła” („Рідна школа”), „Swit” („Світ”), „Switło j Tin” („Світло і Тінь”), „Stara Ukrajina” („Стара Україна”), „Teatralne Mistectwo” („Театральне мистецтво”), „Ukrajins'ka Knyha” („Українська книга”), „Ukrajins'ka Muzyka” („Українська музика”), „Uczytel” („Учитель”), „Szczozczytaty” („Що читати”).

<sup>3</sup> E. Misioła, *Prasa ukraińska w Polsce (1918-1939)*, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, 1984, R. 23, nr 4, s. 57-88 oraz *Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej*. Warszawa 1983.

<sup>4</sup> J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego narodu*. Przeł. K. Końtyńska. Lublin 2000, s. 188.

<sup>5</sup> Wszystkie przytoczone poniżej wyliczenia pochodzą z pracy E. Misioły, op.cit., s. 61-64.

<sup>6</sup> Pisownia tytułów czasopism w języku ukraińskim (małymi literami) jest zgodna z formą stosowaną w omawianej pracy. W transkrypcji zastosowano formę zgodną z polską pisownią (wszystkie rzeczowniki w tytułach czasopism pisane wielkimi literami).



Nie jest to grupa jednorodna ani z punktu widzenia wydawcy, ani z punktu widzenia ich charakteru czy przeznaczenia. Bliższe przyjrzenie się uwzględnionym czasopismom pozwala wyróżnić pisma wydawane przez Towarzystwo „Proswita” („Просвіта”) związane z partią UNTP (Ukraińska Ludowa Partia Pracy), a następnie UNDO (Ukraińskie Zjednoczenie Narodowo-Demokratyczne). Trzeba jednak dodać, że powstałe w 1860 r. Towarzystwo zajmowało się przede wszystkim szerzeniem oświaty oraz świadomości narodowej wśród ludności ukraińskiej, wydawaniem książek, zakładaniem szkół, czytelni, z czasem zajęło się także działalnością ekonomiczną. Należą do tej grupy takie tytuły, jak: „Amators'kyj Teatr” (1925-1927) – organ Komisji Teatralnej przy Głównym Wydziale tego Towarzystwa, „Żyttia i Znannia” (1927-1939), czasopismo popularno-naukowe z zakresu literatury i historii, „Pys'mo z Pros'wity” (1907-1914; 1916; 1922-1927) i „Proswita” (1936-1939) miesięcznik dotyczący oświaty, wychowania i kultury. Towarzystwo to wydawało w latach 1925-1926 także kwartalnik fachowy zatytułowany „Bibliotecznyj Poradnik”. Powiązania z partiami politycznymi miała również „Kultura” (1924-1934) czasopismo dotyczące życia kulturalnego i politycznego, poprzednio nosząca tytuł „Nowa Kultura” (organ USDP – Ukraińskiej Partii Socjal-Demokratycznej, w latach 1924-1926 nieoficjalny organ KPZU – Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy). Podobnie „Nowi Szlachy” (1929-1932) miesięcznik literacki o wyraźnym kierunku komunistycznym i „Swit” ilustrowane czasopismo społeczno-kulturalne związane z USDP (1917, 1925-1929; dwutygodnik, a następnie miesięcznik). Są w tej grupie czasopisma reprezentujące kierunek narodowy: miesięcznik, a następnie dwutygodnik zajmujący się literaturą, teatrem i kinem „Dażboh” (1932-1935) i „Literaturno-naukowyj Wistnyk” (Lwów; Kijów 1898-1914, 1917-1919, 1922-1932) redagowany przez Dymitra Don'cowa, propagatora nacjonalizmu ukraińskiego. Ideologię Ruskiej Organizacji Włościańskiej reprezentował organ Towarzystwa im. M. Kaczkows'koho „Nauka” (1924-1939).

W omawianych materiałach do bibliografii uwzględniono tytuły będące organami innych, poza politycznymi, organizacji i towarzystw, np.: czasopismo literacko-naukowe „Knyżka” (1921-1923, 1926; miesięcznik, potem kwartalniki), organ Związku Ukraińskich Księgarń i Wydawnictw; „Mystectwo=L'art” (1932-1936), ilustrowany kwartalnik z zakresu sztuki, organ Stowarzyszenia Niezależnych Artystów-Plastyków Ukraińskich; „Switlo j Tin?” (1933-1939; dwumiesięcznik, potem miesięcznik) poświęcony fotografii artystycznej organ Ukraińskiego Towarzystwa Fotograficznego; „Ukrajins'ka Knyha” (1937-1939) miesięcznik poświęcony bibliologii i bibliografii, organ Komisji Bibliologicznej Towarzystwa Naukowego im. Szewczenki; „Muzycznyj wistnyk” (1930) wydawany przez Towarzystwo im. M. W. Łysenki; „Ukrajins'ka Muzyka” (1937-1939) – miesięcznik Związku Ukraińskich Zawodowych Muzyków. Muzyce poświęcony był także miesięcznik „Muzyczni Wisty” (1934). Naukowe Towarzystwo Teologiczne we Lwowie wydawało naukowy kwartalnik redagowany przez Josypa Sliipyja „Bohosłowija” (1923-1939; 1943-). To grekokatolickie czasopismo zawierało teksty w języku ukraińskim, łacińskim i niemieckim związane tematycznie z historią Kościoła obrządku wschodniego, historią teologii, rolą duchowieństwa i zakonów. Zamieszczano w nim dokumenty archiwalne i, co szczególnie interesujące, prowadzono przeglądy książek. Grekokatolickim czasopismem naukowym literacko-religijnym był też miesięcznik „Dzwony” (1931-1939).

Lwowski Związek Pisarzy Radzieckich Ukrainy wydawał miesięcznik ilustrowany „Literatura i Mistectwo” (1940-1941) redagowany przez zespół z udziałem Polaków: Ołeksandra Deszniaka, Petra Karmanskiego, Stepana Tudora, Elżbiety Szemplińskiej, Wandy Wasilewskiej. Drukowano w nim utwory ukraińskie, polskie, żydowskie, artykuły dotyczące teatru, muzyki, filmu, architektury, malarstwa. Literaturze, sztuce i kulturze poświęcony był miesięcznik „Żyttia i Mistectwo” (1920), „Stara Ukraina” (1924-1925) oraz ilustrowane czasopismo

„Ridna Szkoła” (1932-1939). Miesięcznikiem (potem kwartalnikiem) dotyczącym teatru i sceny było „Teatralne Mistectwo” (1912-1922). Periodykiem skierowanym do młodzieży był miesięcznik „Wohni” (1931-1939), a do nauczycieli – „Uczytel” (1923-1924). „Wistnyk” (1933-1939) był czasopismem naukowym, a „Szczó Czytaty” (1922) poradnikiem czytelnictwa. Poza kilkoma tytułami, wszystkie uwzględnione przez autorów czasopisma ukazywały się we Lwowie. Pozostałe miejsca wydania to Kijów, Stanisławów, Stryj.

Autorki dokonały doboru publikacji na podstawie autopsji. Materiał zgrupowały w trzech działach: I. Kultura, II. Sztuka, III. Nazwy osobowe (personalia).

Dział I zawiera 11 poddziałów dotyczących problemów ogólnych, znaczenia książki, archiwów i publikacji dokumentów archiwalnych, teorii bibliografii, bibliotekarstwa, bibliofilstwa, zagadnień wydawniczych, statystyki wydawnictw, historii książki i księgoznawstwa, muzeów, prasy, problemów rozpowszechniania i handlu książką. Łącznie 549 pozycji uszeregowanych alfabetycznie w ramach poddziałów.

Dział II podzielono także na 11 poddziałów, obejmujących: zagadnienia ogólne, teorię sztuki, architekturę i rzeźbę monumentalną, sztukę stosowaną, kostiumologię, kino, muzykę i muzykologię, malarstwo, taniec, teatr, filatelistykę, fotografię. Łącznie 687 pozycji.

Dział III ułożono alfabetycznie, według nazwisk twórców. Pod każdym nazwiskiem znajduje się bibliografia przedmiotowa. Wymieniono 290 nazwisk (546 pozycji bibliograficznych). W większości są to nazwiska ukraińskie – twórców działających w kraju i na emigracji. Autorkom chodziło prawdopodobnie o wyeksponowanie kultury ukraińskiej i podkreślenie jej znaczenia i etnicznego charakteru. Mimo widocznej przewagi nazwisk ukraińskich (pisarze, bajkopisarze, poeci, dramaturdzy, literaturoznawcy, malarze, rzeźbiarze, graficy, ilustratorzy, karykaturzyści, kompozytorzy, muzycy, soliści, krytycy muzyczni, dyrygenci, aktorzy, reżyserzy, dekoratorzy, scenografowie, historycy, historycy sztuki, naukowcy, działacze ludowi, polityczni, cerkiewni, publicyści, dziennikarze, redaktorzy czasopism, członkowie towarzystw naukowych, księgoznawcy, organizatorzy ruchu bibliotecznego, bibliografowie, bibliofile, muzeolodzy, pedagodzy, archeolodzy, etnografowie) spotyka się również nazwiska obce, o znaczeniu światowym, takie jak: Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Haendel, Ludwig van Beethoven, Karl Maria Weber, Jakob Ludwig, Felix Mendelssohn Bartholdy, Richard Wagner, Johannes Brahms, Willy Burmester – wirtuoz i skrzypek, Gerhart Hauptmann – dramaturg i powieściopisarz, laureat Nagrody Nobla w 1912 r., Arnold Bocklin – malarz szwajcarskiego pochodzenia, Adolpf Menzel – malarz i grafik. W spisie znaleźli miejsce kompozytorzy austriaccy – Franz Joseph Haydn oraz Gustaw Mahler. Nie zabrakło przedstawicieli kultury francuskiej: Georges Bizet – muzyka i kompozytora, Henriego Bernsteina – dramaturga, Émile-Antoina Bourdelle’a – rzeźbiarza i malarza, jednego z najwybitniejszych uczniów Auguste Rodina, pisarzy Jeana Baptiste Moliera, Guy de Maupassanta, Anatola France’a, kompozytora Maurice’a Ravela, filozofa Jeana-Jacquesa Rousseau.

Bibliografia rejestruje piśmiennictwo dotyczące włoskiego kompozytora Giuseppe Verdiego, artysty renesansowego Michała Anioła, Andrei Mantegny – malarza, autora znanych fresków. Ponadto w bibliografii znajdziemy także nazwiska Georga Bernarda Shawa, Augusta Strindberga, Henrika Ibsena, Toma Garrigue Masaryka – czeskiego polityka, księgoznanę, miłośnika książek, pierwszego prezydenta republiki czeskiej, Josefa Suka – czeskiego kompozytora, skrzypka i pedagoga, Rabindranatha Tagore – indyjskiego poetę, prozaika i pedagoga, laureata Nagrody Nobla w dziedzinie literatury, aktorkę Gretę Garbo i Shirley Temple – największą dziecięcą gwiazdę w dziejach kina.

Są też nazwiska twórców rosyjskich, takich jak: Walerij Briusow, Aleksander Puszkina, Mikołaj Gogol, Lew Tołstoj i Fiodor Dostojewski, wybitny reżyser Wsiewołod Meyerhold. W omawianej bibliografii znajdujemy też akcent polski.

W dziale „Nazwy osobowe” występuje Karol Szymanowski. Taka skromna reprezentacja kultury i sztuki polskiej w czasopiśmiennictwie ukraińskim świadczyć może o świadomym poszukiwaniu innych wzorców, np. niemieckich, stosunkowo bogato reprezentowanych w analizowanych artykułach.

Zdecydowaną większość opisów uzupełniają adnotacje treściowe. Pomocne przy korzystaniu z bibliografii są dwa indeksy: indeks osobowy i indeks tytułów czasopism.

Omawiana bibliografia prezentuje zawartość przede wszystkim, jak już powiedziano, czasopism lwowskich, odzwierciedlających następujące zagadnienia: bibliotekarstwo, bibliografie, bibliofilstwo, księgoznawstwo, działalność wydawnicza w zakresie książki ukraińskiej na terenie Galicji, działalność muzeów i archiwów, zagadnienia sztuki teatralnej w kraju i za granicą, w szczególności opery, baletu i kina. Pokazuje także rozwój muzyki ukraińskiej, organizacji amatorskiego ruchu śpiewaczego, sztuki ludowej artystów ukraińskich i ich wystawy, różnicowanie artystyczne architektury ukraińskiej, malarzy. Jest źródłem do historii kultury ukraińskiej w okresie międzywojennym, może też być przedmiotem badań nad kulturą i sztuką zagraniczną ówczesnej inteligencji ukraińskiej. Bibliografia adresowana jest przede wszystkim do księgoznawców, historyków kultury i sztuki, pracowników archiwów, muzeów, bibliotek, muzykologów, teatrologów, filmoznawców, reżyserów, dramaturgów i wszystkich zainteresowanych historią kultury i sztuki Galicji pierwszej połowy XX w. Niewątpliwie na uwagę zasługuje fakt, iż przedstawione materiały do bibliografii uzupełniają przedwojenny spis W. Ihnatenki, *Bibliohrafijsja ukrajins'koji presy 1816-1916*, Charkiw-Kyjiw 1930 i cytowany spis bibliograficzny E. Misiły, tym bardziej, że zawiera kilka tytułów prasowych niewymienionych w pracy tego ostatniego, np.: „Artystyczny Wistnyk” (1905), „Zapysky Czyna Swiatioho Wasylija Wefykocho” (1924-1935), „Iliustrowana Ukrajina” (1913-1914), „Nedilia: literaturo-naukowyj Tyżnewyk” (1911-1912).

*Małgorzata Korczyńska-Derkacz, Halina Rusińska-Giertych*  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Wrocławski

*Tekst w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji w 2010 r.*

## PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Katedra Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, reaktywowana w 2007 r. po kilkuletniej przerwie, przygotowała, przy współudziale Biblioteki Głównej UKW, ogólnopolską konferencję *Bibliotekarz: uniwersalność i innowacyjność profesji*. Konferencja odbyła się w dniach 14-15 maja 2009 r. Opublikowane materiały (Domańska i in., red. 2009) zawierają teksty przedstawicieli bibliotek i placówek kształcących bibliotekarzy. W referatach zawartych w pierwszej części *Internet w pracy bibliotekarzy* podejmowano między innymi temat zmian w wyszukiwaniu informacji w Internecie (Natalia Pamuła-Cieślak), przedstawiono oczekiwania użytkowników Internetu w Bibliotece Głównej UKW w Bydgoszczy (Maciej Weryho, Małgorzata Zmitrowicz), omówiono wdrażanie Systemów Zarządzania Treścią w bibliotekach na przykładzie serwisu BIBLIOTEKI.UMK.PL (Dominik Mirosław Piotrowski). Część druga – *Bibliotekarz a użytkownicy* – zawiera m.in. artykuły o bibliotekarstwie dziedzinowym (Jacek Wojciechowski) i o wynikach badań

ankietowych przeprowadzonych wśród czytelników Biblioteki Jagiellońskiej (Dariusz Antosiak). W części trzeciej *Bibliotekarz w środowisku* przedstawiono m.in. referat o stereotypach w ocenie zawodu bibliotekarza (Jolanta Dzieniakowska) i o nowej formule zawodu bibliotekarza określonej jako Bibliotekarz 2.0 (Marta Tyszkowska).

Praca zbiorowa *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej* to kolejny tom w serii „Acta Universitatis Wratislaviensis” poruszający problemy kultury książki i jej instytucji (Migoń i Skalska-Zlat, red. 2009). W publikacji zaprezentowano rozważania, wyniki badań, opinie przedstawicieli różnych ośrodków bibliologicznych i bibliotekarskich w Polsce. Tym razem problematyka temu została zdominowana przez zagadnienia komunikacji elektronicznej, Internetu, książki elektronicznej, bibliotek wirtualnych. Artykuły umieszczono w sześciu rozdziałach: *Uniwersum piśmiennictwa – właściwości, granice, oddziaływanie, Transformacje postaci dokumentów, Komunikacja elektroniczna w nauce, Internet jako źródło informacji i reklamy, Użytkownicy Internetu – zachowania i opinie, Technologia a funkcjonowanie książki i jej instytucji. Biblioteki cyfrowe.*

Badanie czytelnictwa wiejskiego było wielokrotnie podejmowane przez badaczy. Olga Dawidowicz-Chynkowska z Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej przedstawiła wyniki badania przeprowadzonego w latach 2004 i 2005, które miało pokazać, jak księgozbiory gminnych bibliotek publicznych zaspokajają potrzeby czytelnice gimnazjalistów (Dawidowicz-Chynkowska, 2010). W pierwszym etapie badania przeprowadzono analizę warunków i zasad dokonywania zakupów do księgozbiorów dziecięco-młodzieżowych w gminnych bibliotekach publicznych, w drugim – badano potrzeby lekturowe wybranej grupy gimnazjalistów. W podsumowaniu stwierdzono: „Mimo pewnych braków, ogólna ocena doboru zakupów przez główne biblioteki gminne i zaopatrzenia ich księgozbiorów wypada jednak pozytywnie. Porównując wypożyczenia z bibliotek publicznych z książkami uzyskanymi z innych źródeł literatury, z jakich korzystają gimnazjaliści wiejscy, trzeba powiedzieć, że są one najbardziej wszechstronne. Główna biblioteka gminna okazała się najważniejszym źródłem niemal każdego rodzaju lektury” (s. 188). Badania ujawniły także pewne niepokojące zjawiska, m.in. gorsze zaopatrzenie bibliotek w literaturę przeznaczoną dla chłopców czy ubogą ofertę bibliotek, która wychodziłaby poza udostępnianie książek i komputera.

Czytelnictwo nastolatków to także temat rozważań Grzegorza Leszczyńskiego, badacza i krytyka literatury dla dzieci i młodzieży. Książkę *Bunt czytelników. Proza inicjacyjna netgeneracji* (Leszczyński, 2010) rozpoczyna studium *Pokolenie Nikt*, będące rozpoznaniem środowiska współczesnych nastolatków ich poprzez analizę literackiego obrazu ich pokolenia. „Tytuł tej części książki, będący parafrazą tytułu powieści Tomka Tryzny, wskazuje na zasadnicze cechy młodego pokolenia: zagubienie wśród wartości, brak zakorzenienia, brak poczucia tożsamości, świadomość egzystencjalnej pustki” (s. 13). Druga i trzecia część książki zawiera analizę współczesnej prozy inicjacyjnej. Ostatnią część pracy stanowią refleksje o bibliotekach, czytelnictwie i upowszechnianiu książki, nazwane przez autora *lamentacjami*. Sformułowane przez znawcę literatury dla młodzieży, a także jej odbiorców, uwagi stanowią krytyczny obraz polskich bibliotek publicznych obsługujących nastoletnich czytelników, ukazując nieprzystosowanie bibliotek do zajęcia się tą grupą czytelników.

Książka *Biblioteka szkolna – tendencje rozwoju* (Ippoldt i in., red. 2009) zawiera teksty pracownikóww naukowych wyższych uczelni, metodyków i bibliotekarzy – specjalistów w dziedzinie bibliotekarstwa szkolnego. Tom otwiera artykuł Bogumiły Stanióww *Tendencje w rozwoju współczesnych bibliotek szkolnych i ich stan w wybranych krajach Unii Europejskiej*. W pozostałych artykułach przedstawiono wyniki badań na temat kultury informacyjnej w środowisku szkolnym w kontekście funkcjonowania bibliotek szkolnych (Hanna Ba-

torowska), możliwości zastosowania komputera w pracy bibliotekarza szkolnego (Michał Rogoż), omówiono przedsięwzięcie edukacyjne nazwane metodą projektów (Barbara Kamińska-Czubala). Inne podejmowane tematy to: charakterystyka użytkownika biblioteki szkolnej, warsztat informacyjny, współpraca bibliotek szkolnych z innymi środowiskami, biblioterapia, zagadnienia prawne, doskonalenie zawodowe nauczycieli bibliotekarzy.

W krąg badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi wpisuje się publikacja (rozprawa doktorska) o księgozbiorach prywatnych kilku zasłużonych polskich kapłanów, pracujących na Śląsku pod koniec XIX i na początku XX w. (Pawłowicz, 2009). Praca, oparta na obszernych kwerendach bibliotecznych i archiwalnych, składa się z dziewięciu rozdziałów. W trzech pierwszych autorka przedstawiła ogólną problematykę dotyczącą historii księgozbiorów kościelnych, w tym prywatnych, ze szczególnym uwzględnieniem Śląska, miejsce przechowywania tych zbiorów, zagadnienia źródłowe. Kolejne rozdziały poświęcone są kolejno księgozbiorom i kolekcjom księży: Adolfa Hytrka, Franciszka Brudnioka, Aleksandra Skowrońskiego, Jana Kudery, Arkadiusza Lisieckiego i Emila Szramka. Każdy z rozdziałów, obok sylwetki kolekcjonera, charakterystyki zbiorów, określeniu funkcji, jaką książki spełniały w posłudze kapłańskiej i działalności księży, zawiera spis odnalezionych książek.

Pragmatyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej stała się przedmiotem rozprawy doktorskiej Jolanty Hys, opublikowanej z niewielkimi zmianami w serii Biblioteki Narodowej *Prace Instytutu Bibliograficznego*. Autorka badała pragmatykę JHP BN i UKD w kontekście jej użycia w „Przewodniku Bibliograficznym” w latach 1997-2007 (Hys, 2009). Celem pracy było wyodrębnienie i nazwanie reguł pragmatycznych tych języków. W pierwszym rozdziale dotyczącym kwestii terminologicznych ustalono, że celem działań pragmatycznych indeksatora jest adekwatna i jednolita charakterystyka wyszukiwawcza dokumentów. W kolejnych rozdziałach omówiono JHP BN i UKD w kontekście rozważań o optymalnym języku informacyjno-wyszukiwawczym, przedstawiono podstawowe informacje na temat słownictwa i gramatyki JHP BN i UKD oraz zanalizowano pragmatyczne reguły składniowe omawianych języków, stosowane wówczas, gdy charakterystyki wyszukiwawcze dokumentów, sformułowane zgodnie z regułami gramatycznymi tych języków, prezentują niejasne, wieloznaczne i niejednolite komunikaty zdaniowe<sup>1</sup>.

Obszerne kompendium regulacji prawnych związanych z bibliotekarstwem w zakresie prawa polskiego, unijnego i międzynarodowego przedstawiła Samanta Kowalska w publikacji *Akty normatywne dotyczące bibliotek w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym* (Kowalska, 2009a). Najobszerniej prezentowane jest prawo polskie. Akty normatywne zostały pogrupowane w działach, począwszy od działu *Status prawny bibliotek. Społeczeństwo informacyjne* zawierający akty prawne o znaczeniu fundamentalnym. W części drugiej książki zamieszczono zasadnicze dyrektywy Unii Europejskiej, mające obligatoryjny status prawny w Polsce, a w trzeciej – regulacje prawa międzynarodowego determinujące poczynania i trendy rozwiązań legislacyjnych w skali światowej.

Uzupełnienie i komentarz do zbioru aktów prawnych może stanowić opracowanie tejże autorki *Prawo w działalności współczesnych polskich bibliotek* (Kowalska, 2009b). Autorka omówiła podstawowe akty prawne regulującą działalność bibliotek, prawną ochronę zasobów bibliotecznych w Polsce po 1989 r., prawno-autorską ochronę utworu w kontekście działalności bibliotek, ochronę i opiekę nad materiałami bibliotecznymi, przedstawiła problemy własności dóbr kultury na przykładzie materiałów bibliotecznych oraz wybrane regulacje z zakresu restytucji i wywozu dóbr kultury według prawa polskiego i Unii Europejskiej. Jeden z rozdziałów poświęcony został finansowaniu działalności bibliotek.

<sup>1</sup> Patrz też w niniejszym zeszycie: recenzja J. Sadowskiej, s. 216 [red.].

W rozdziale *Źródła i bibliografia* autorka zamieściła m.in. teksty wyroków sądowych, natomiast w aneksie – wybrane akty prawne.

Ochrona dóbr kultury, ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów piśmienniczych, stała się tematem pracy zbiorowej *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego* (Kowalska, red. 2010). Autorami większości artykułów są pracownicy naukowcy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W zbiorze znajduje się m.in. artykuł Mariana Walczaka *Ochrona pamięci o bezpowrotnie utraconych zbiorach bibliotecznych w latach wojny i okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, Marka Poniedziałka *Wybrane aspekty ochrony internetowych zasobów dokumentacyjnych*, a także artykuły o ochronie innych, niż dokumenty piśmiennicze, dóbr kultury. Można tu wymienić m.in. artykuł Ewy Goździkiewicz *Ochrona miast historycznych jako przykład ochrony szczególnych przestrzeni geograficznych* i Eweliny Poniedziałek *Ochrona polskich drewnianych kościołów jako unikatowych dóbr kultury w europejskim dziedzictwie kulturowym*.

Bogata działalność wydawnicza polskiego harcerstwa poza krajem została opisana i udokumentowana w dwujęzycznej publikacji (angielsko-polskiej) *Polish scouting publishing in the United States of America, the United Kingdom, Canada and Australia (1913-2009)* (Kukla i Miszczuk, 2009). Książka jest podsumowaniem wieloletnich badań autorów prowadzonych w Polsce i za granicą, dotyczących ruchu wydawniczego na terenie czterech krajów: Stanów Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii, Kanady i Australii. Opracowanie składa się z czterech rozdziałów dotyczących harcerskich wydawnictw emigracyjnych w poszczególnych krajach. Z kolei każdy rozdział zawiera część opisową i dwa spisy bibliograficzne: czasopism oraz druków zwartych i innych publikacji. Praca autorów nad dokumentacją harcerskiego ruchu wydawniczego poza krajem napotykała szereg trudności związanych na przykład z ich konfiskowaniem przez władze komunistyczne PRL czy brak dbałości wydawców, by ich wydawnictwa znalazły się w zbiorach bibliotecznych. Ważnym zjawiskiem jest natomiast ciągłość wydawania głównych pism harcerskich, na przykład londyńskiego czasopisma „Na tropie” – wydawanego od 1947 r. – czy „Wici Harcerskie Kanady” ukazujących się od 1955 r.

Pierwsze syntezujące ujęcie na temat niezależnego ruchu wydawniczego na terenie województwa katowickiego zostało zaprezentowane w rozprawie Katarzyny Tałuć *Naszą bronią jest słowo. Niezależna produkcja wydawnicza w województwie katowickim w latach 1976-1990* (Tałuć, 2009). W pracy opartej na szerokich badaniach źródłowych autorka zastosowała metody badawcze z zakresu bibliologii i prasoznawstwa, głównie analizę zawartości poszczególnych wydawnictw. W rozdziale pierwszym zanalizowano uwarunkowania prawne i społeczno-kulturalne rozwoju niezależnego ruchu wydawniczego w województwie katowickim. Zasadniczą część pracy stanowią trzy rozdziały omawiające kolejno wydawnictwa ciągłe, druki ulotne, wydawnictwa zwarte. Odzwierciedla to specyfikę niezależnej produkcji wydawniczej w województwie katowickim, w którym dominowała prasa, natomiast wydawnictwa zwarte nie były licznie reprezentowane. Charakterystyczna dla wszystkich analizowanych publikacji jest funkcjonalność. Ostatecznym celem piszących i redagujących, przede wszystkim periodyków „(...) było nie tyle stworzenie podstaw kultury niezależnej, ile obalenie dotychczasowego ustroju politycznego” (s. [207]).

Współczesna cywilizacja obrazu swój początek bierze w XIX w. W publikacji *Świat w obrazach. Zbiory graficzne w instytucjach kultury* (Komza, 2009) w artykule *Zbiory graficzne we współczesnej cywilizacji obrazu* Małgorzata Komza napisała: „Aby zaś zrozumieć szczególne miejsce we współczesnej kulturze w różnej postaci występujących przekazów wizualnych, trzeba jednak, jak już wspomniano, odwołać się do doświadczeń XIX w. Obrazy powielane na różny sposób zapanowały wówczas nad masową wyobraźnią. Sprzedawano w dużych ilościach reprodukcje litograficzne, drzeworytowe, z czasem rozwinięły się też w za-

kładach fotograficznych czy w księgarniach handel fotografiami” (s. 12). W publikacji zamieszczono kilkanaście artykułów ukazujących grafikę, także wcześniejszą, sposoby jej opracowania i udostępniania w bibliotekach i muzeach. Znalazły się tu teksty o charakterze ogólnym, na przykład artykuł Joanny Talbierskiej o typologii i funkcjach zbiorów ikonograficznych, prezentacje zbiorów graficznych, m.in. Gabinetu Rycin Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, zbiorów Biblioteki Głównej Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, a także opracowania o charakterze szczegółowym, na przykład artykuł Jakuba Pokory *Zapomniana mowa gestów. Portret Cypriana Norwida pędzla Pantaleona Szynclera* czy Magdaleny Szafkowskiej *Rekonstrukcja obrazu Wrocławia na podstawie zachowanych przekazów ikonograficznych z lat 1807-1916*.

Jubileuszowi trzydziestolecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu towarzyszyła konferencja zatytułowana *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej – przeobrażenia bibliologii polskiej. Na marginesie trzydziestolecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu*. W opublikowanych materiałach z konferencji (Degen i Fedorowicz, 2009) znalazło się dwadzieścia jeden tekstów prezentujących historię i współczesny obraz Instytutu, a także referaty przedstawicieli innych ośrodków bibliologicznych w Polsce. Artykuły przedstawiono w trzech blokach tematycznych. Pierwszy *Z przeszłości i terażniejszości kształcenia i badań bibliologicznych i informacyjnych* otwiera opracowanie Janusza Tondela *Trzydzieści lat studiów bibliotekoznawczych w Toruniu*. W tym bloku tematycznym przedstawiono m.in. teksty o niektórych innych placówkach kształcących i prowadzących badania bibliologiczne, a także artykuł Stanisławy Kurek-Kokocińskiej o propozycjach metodologicznych Bolesława Świderskiego. W części drugiej *Wokół dziejów książki* znajduje się również artykuł Agnieszki Białej omawiający problemy opisu i katalogowania zabytkowych opraw i Zoji Jaroszewicz-Pierśławcew, przedstawiający stan i kierunki badań nad książką cyrylicą na ziemiach Rzeczypospolitej. Najobszerniej prezentuje się ostatnia część publikacji *Subdyscypliny bibliologiczne w badaniach współczesnych* zawierające artykuły o zróżnicowanej tematyce i prezentujących różnorodne modele badawcze.

## KSIAŻKI OMÓWIONE

- Dawidowicz-Chymkowska, Olga (2010). *Księgozbiory gminnych bibliotek publicznych a potrzeby czytelnice gimnazjalistów. Raport z badań*. Warszawa: BN, 201 s. Materiały Informacyjne Instytutu Książki i Czytelnictwa, 37. ISBN 978-83-7009-610-6.
- Degen, Dorota; Fedorowicz, Małgorzata, red. (2009). *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej. Na marginesie trzydziestolecia Instytutu Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu*. Toruń: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 328 s., il. ISBN 978-83-231-2409-2.
- Domańska, Katarzyna; Iwańska-Cieślik, Bernardeta; Kropidłowski, Zdzisław; Marzec, Paweł, red. (2009). *Bibliotekarz: uniwersalność i innowacyjność profesji*. Bydgoszcz, 232 s. ISBN 978-83-7096-720-8.
- Hys, Jolanta (2009). *Pragmatyka Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej w „Przewodniku Bibliograficznym”*. Warszawa: BN, 247 s., il. Prace Instytutu Bibliograficznego, nr 48. ISBN 978-83-7009-785-1.
- + Ippoldt, Lidia; Kosętka, Halina; Pietrzkiwicz, Iwona, red. (2009). *Biblioteka szkolna – tendencje rozwoju. Teoria i praktyka*. Kraków: Wydaw. Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 132 s., il. ISBN 978-83-7271-582-1.
- Komza, Małgorzata, red. (2009) *Świat w obrazach*. Zbiory graficzne w instytucjach kultury – ich typologia, organizacja i funkcje. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 224 s., il. Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo, 28. ISBN 978-83-229-3063-2.

- Kowalska, Samanta (2009a). *Akty normatywne dotyczące bibliotek w prawie polskim, unijnym i międzynarodowym*. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, 561 s. ISBN 978-83-62135-30-1.
- Kowalska, Samanta (2009b). *Prawo w działalności współczesnych polskich bibliotek*. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, 198 s. ISBN 978-83-62135-27-1.
- Kowalska, Samanta, red. (2010). *Wybrane aspekty ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego*. Poznań; Kalisz: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, 300 s., il. ISBN 978-83-62135-36-3.
- Kukla Wiesław; Miszczuk, Marian (2009). Polish scouting publishing in the United States of America, the United Kingdom, Canada and Australia (1913-2009). Outline of history and bibliography. = Harcerska działalność wydawnicza w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii, Kanadzie i Australii (1913-2009). Zarys dziejów z bibliografią. Warszawa: Wydaw. Tomiko, 327 s., il. Dzieje Harcerskich Wydawnictw Polonijnych i Emigracyjnych, t. 6. ISBN 978-83-917007-5-4.
- Leszczyński, Grzegorz (2010). *Bunt czytelników. Proza inicjacyjna netgeneracji*. Warszawa: Wydaw. SBP, 268 s. Nauka, Dydaktyka, Praktyka, 111. ISBN 978-83-614-64-23-5.
- Migoń, Krzysztof; Skalska-Zlat, Marta, red. (2009). *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 413 s., il. Acta Universitatis Wratislaviensis, nr 3187. ISBN 978-83-229-3070-0.
- Pawłowicz, Weronika (2009). *Księgozbiory polskiego duchowieństwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego, 429 s. Studia i Materiały Wydziału Teologicznego w Katowicach, nr 52. ISBN 978-83-7030-669-4
- Tulać Katarzyna (2009). „*Naszą bronią jest wolne słowo*”. *Niezależna produkcja wydawnicza w województwie katowickim w latach 1976-1990*. Katowice: Studio Noa, Uniwersytet Śląski, 260 s., il. ISBN 978-83-60071-23-6.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 17 maja 2010 r.

## Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

Publikacji z zakresu bibliotekarstwa oraz informacji – i to drukowanych – jest teraz coraz więcej, a nie mniej. Jeżeli to ma być syndrom kryzysu profesji, dyscypliny, a także piśmiennictwa, to niech żyje kryzys! A już inna sprawa, że jednocześnie pojawia się po kilka książek o tym samym.

Tym razem starałem się wybrać do prezentacji teksty, które traktują głównie bądź także o ponadusługowej ofercie bibliotek. Wygląda bowiem na to, że świadomość potrzeby takiej oferty i międzybibliotecznej współpracy na jej rzecz, rośnie. Ale na początek – o czymś zupełnie innym.

### [1] CZASOPISMA NAUKOWE DZIŚ I POJUTRZE [\*\*\*\*\*]

Trzeba bowiem koniecznie zwrócić uwagę na znakomity zbiór publikacji (*The future... 2009*) autorów z Anglii, Australii, Kanady i USA, poświęconych czasopiśmiennictwu naukowemu. Bez mitów i (częstej) nonszalancji, pracownicy nauki oraz wydawcy kreślą aktualny i przyszły wizerunek naukowego czasopiśmiennictwa, w kontekście potrzeb burzliwie rozwijających się nauk. Jeden z autorów, Joss Saunders, znawca prawa autorskiego (obecnie Uniwersytet w Oxfordzie), był przez jakiś czas wykładowcą w Uniwersytecie Warszawskim.





Ocena tendencji w czasopiśmiennictwie naukowym nie wskazuje na eliminacyjną inwazję elektronicznej – wbrew temu, co się na ogół opowiada. Na ok. 25 tys. angielskojęzycznych czasopism recenzowanych, 65% ma formę dwuwersyjną, a reszta prawie w całości – drukowaną (wyłącznie elektronicznych jest niewiele), mimo że druk nieco spowalnia i ogranicza obieg. Charakterystyczne jest obecnie wieloosobowe współautorstwo i zdecydowany wzrost objętości artykułów, chociaż nie wiadomo, czy jedno wynika z drugiego. Czasopisma elektroniczne wcale nie są tańsze: koszt 1 artykułu wynosi niezmiennie 3400 \$. Przy pełnej formule bezpłatności, kiedy nikomu nie płaci się za nic, koszt można zredukować do 730 \$, ale pozostaje pytanie, kto ma taką sumę zapłacić i kto będzie wtedy pisał teksty.

Pięknoduchy powiadają, że płacić ma autor, lecz to jest szaleństwo: ekonomia ustępuje miejsca antyekonomii – z bulwersującą konstatacją, że autorzy tekstów naukowych też muszą coś jeść. Dodam, że my już takie praktyki poznaliśmy w skali ogólnopństwowej, no i nie ma za czym tęsknić. W rezultacie nadal dominuje komercyjny lub półkomercyjny obieg czasopism naukowych, bo zmianami nie są zainteresowani wydawcy ani autorzy, jak też nie ma stosownych reguł wykonawczych.

Open Access – zdaniem różnych autorów – przerzuca opłaty na stronę autorską i to całą sytuację stawia na głowie. Racjonalniejsze opinie sugerują, żeby za wszystko (więc także autorom) płaciła instytucja sprawcza, czyli uczelnia, ale to nie funkcjonuje dobrze ani nie motywuje do publikowania. Wydawnictwo Oxford Press (przykładowo) wydaje w tym trybie 7% czasopism.

Forma Open Access, czasem sygnalizowana jako demokratyczna, ma też poważne konsekwencje negatywne: wyklucza kontrolę jakości, więc pełno tam śmieci, a użytkownicy czują się zwolnieni od ujawniania przywoływanych źródeł. Kwitnie pseudonaukowe piractwo.

Natomiast jest to ewentualnie szansa na wprowadzenie do obiegu materiałów niepublikowanych, oczywiście też bez kontroli jakości i głównie temu służą repozytoria bibliotek uczelnianych. Przedmiotowe, dziedzinowe albo ogólnoinstytucjonalne. Jednak – z przywołanych już powodów – nie cieszą się estymą autorów ani odbiorców i na razie nie stanowią dla czasopism żadnej konkurencji. A przyszłość trudno przewidzieć.

Istota sprawy zawiera się w przedpublikacyjnym recenzowaniu artykułów, zanim trafią do druku w czasopiśmie naukowym – czego nie ma w archiwizacji repozytoryjnej i w ogóle Open Access, bo recenzentom trzeba zapłacić na pewno. I wtedy autorom nie? A to jest główny czynnik, utrzymujący poziom publikacji. Też zresztą czasami zawodny. Mnożą się bowiem recenzje grzecznościowe, przepuszczające knoty, ale są również recenzje bezzasadnie dyskwalifikujące, od których nie ma odwołania. W tym tomie przeważają opinie, że trzeba te wewnętrzne recenzje podawać do publicznej wiadomości w sieci, co zredukowałoby oceny zarówno przyjemne, jak i prześladawcze.

W zrozumiałej trosce o naukowy poziom czasopism i publikacji, wymyślono oceny parametryczne, w tym Impact Factor oraz szereg innych, a wszystkie oparte na intensywności cytowań i stosowane, mimo mnóstwa wad. Z góry wszak wiadomo, że najczęściej cytowane są teksty przeglądowe i że najwyższe wskaźniki mają czasopisma wąskozakresowe. W ogóle zaś popularność określają cytowania, a nie jakość.

Bywa, że autorzy nie czytają cytowanych tekstów, autoprzywołania często przekraczają granice przyzwoitości, czyli 12% ogółu cytowań, no i na straconej pozycji są teksty spoza angielskiego obszaru językowego. Robi się z tego swoisty

akademicki socjalizm, bo wszak nie na cytowaniach opiera się wartość nauki. Nowe wskaźniki w niczym nie są od dotychczasowych lepsze. Wprowadzony dla europejskich nauk humanistycznych parametr ERIH – obecnie HERA – nie uwzględnia czasopism m.in. z Polski, z Rosji oraz ze Słowacji. Nie jesteśmy wystarczająco zachodni ani dostatecznie egzotyczni, a w dodatku posługujemy się językami, których moiżni świata naukowego nie rozumieją.

Tym bardziej, że na Zachodzie publikacje naukowe zdominowało 12 wielkich korporacji i to one określają systemy wartości oraz reguły ewaluacji. Nie jest dla nich konkurencją Europa Wschodnia, nie są nawet Chiny, gdzie jest 8 tys. czasopism naukowych (nie tylko po chińsku), ale nie ma edytorów niezależnych i wszystko jest pod kontrolą państwa, a państwowe nigdy nie jest konkurencyjne. Tym bardziej nie jest konkurencyjna Afryka, ze względu na kiepski stan nauki oraz fatalną dystrybucję czasopism. Wprawdzie w RPA i w Nigerii lansuje się sieciowy obieg tekstów naukowych, z państwową dopłatą autorom, ale to jest raptem 50 \$ za tekst, więc zachęta dosyć symboliczna. Zatem aktualny stan edytorstwa naukowego utrzyma się nadal i małe, niezależne oficyny wydawnicze oraz czasopisma albo znikną, albo zostaną wchłonięte przez firmy duże.

W tle tych wszystkich problemów publikacyjnych i czasopiśmienniczych pozostaje prawo autorskie, kiepsko chroniące interesy nadawców, zwłaszcza w obiegu sieciowym oraz w skali międzynarodowej, bo w różnych krajach reguły bywają odmienne. Próbuje się skrócić czas ochrony do 14 lat, a bieżące publikacje drukowane pojawiają się w sieci najczęściej po półtora roku. Panuje szokująca tolerancja wobec nieuczciwego wykorzystywania cudzego dorobku naukowego i wręcz bolszewicka awersja do płacenia za dokonania naukowe.

## [2] BIBLIOTEKARSTWO NA ŚWIECIE [\*\*\*\*]

Ciekawe, chociaż jakościowo nierówne, omówienia bieżących problemów bibliotekarstwa światowego, zawiera tom (*Bibliotecznoje*, 2009), przygotowany przez Bibliotekę Państwową w Moskwie – z dominującym udziałem Iriny Bagrowej, którą już w PB nieraz miałem okazję przedstawiać. Nierówność bierze się stąd, że obok wypowiedzi znakomitych, są tam też teksty fatalne, autorstwa niektórych specjalistów zagranicznych. Poza tym, nie zawsze wiadomo, kiedy tekst – sygnowany czymś nazwiskiem – stanowi przekład, a kiedy omówienie poglądów. To istotne różnica i w publikacjach naukowych tak być nie może. No i zmorą jest prezentacja obcych nazwisk wyłącznie w rosyjskiej transkrypcji: ustalenie jak naprawdę nazywają się osoby mniej znane, było dla mnie zadaniem karkołomnym.

Ocena udziału rozmaitych rządów w polityce bibliotecznej nie budzi entuzjazmu. W różnych krajach są odmienne, ale zazwyczaj ograniczone, programy państwowego dofinansowania bibliotek oraz granty; czasem bibliotekom przyznaje się prawo zwiększonego zarabkowania i uwalnia od podatków – ale o żadnych priorytetach nie ma mowy. Więcej uwagi przywiązuje się do przedsięwzięć informacyjnych, głównie jednak dotyczących Internetu. Natomiast społeczna absencja w elektronicznym obiegu informacji mało kogo interesuje.

Brakuje też nowoczesnego prawodawstwa i próby implementacji scalonych ustaw bibliotecznych (wszystko w jednym przepisie) nie kończą się sukcesami. W wielu krajach (Francja, Hiszpania, Niemcy, Włochy) w ogóle takich ustaw nie



ma. W większości są odrębne postanowienia, dotyczące prawa autorskiego – z zasady mało efektywne – a bywają też osobne ustawy o bibliotekach narodowych.

Siłą rzeczy, to na bibliotekach narodowych (najczęściej przyporządkowanych resortom kultury) skupia się ewentualne biblioteczne zainteresowanie rządów. W efekcie buduje się dla nich nowe gmachy aż w 23 krajach, ale już zwiększanie środków na działalność nie należy do częstych zwyczajów. Prawie wszystkie więc zmagają się z biedą i szukają funduszy na własną rękę; potrzebnych tym bardziej, że coraz trudniej archiwizować zasoby narodowe, szczególnie elektroniczne oraz poszerzać ofertę – jest teraz taka tendencja – w taki sposób, żeby korzystających było możliwie dużo. Ma to oczywiście także podtekst PR-owy. Jednak nowe funkcje bibliotek narodowych trzeba dopiero wypracować, modyfikując niektóre zadania tradycyjne.

Aktualnie redukuje się rola bibliotek narodowych jako pośredników w międzybibliotecznym udostępnianiu zasobów w obrocie międzynarodowym. Ten obieg, zdominowany już przez materiały elektroniczne, opiera się teraz na wymianie bezpośredniej i nierzadko bezzwrotnej. Ewentualne ograniczenia mogą wynikać z warunków licencyjnych, ale z tym kłopotem każda biblioteka musi radzić sobie indywidualnie. Odstąpienie od warunku narodowobibliotecznego pośrednictwa zdecydowanie usprawniło wypożyczenia w skali globalnej.

Są ponadto w tym tomie przynajmniej dwa bardzo ciekawe teksty autorów spoza Rosji. Znany (z publikacji po angielsku) chiński bibliotekoznawca z Szanghaju, Wu, charakteryzuje co ważniejsze tendencje we współczesnym bibliotekarstwie, zaobserwowane w różnych krajach, ale głównie w: Chinach, Japonii oraz Singapurze. Wszędzie intensyfikuje się wielozakresowe nastawienie na publiczność i to także na użytkowników indywidualnych (zamiast na *masy*) oraz mnożą się udogodnienia w korzystaniu z bibliotecznych usług. W związku z tym biblioteki wypracowują konieczny, jakkolwiek trudny, balans pomiędzy wartością (jakością) a użytecznością gromadzonych i/lub transmitowanych zasobów. Z tą intencją wydłuża się też czas otwarcia bibliotek, zwykle do 70-90 godzin tygodniowo (w Polsce Wu nie był), a są też – np. w Japonii – biblioteki otwarte całodobowo.

Wszystko wskazuje na to, że piśmiennictwo nadal jest podstawą edukacji, chociaż oczywiście Wu nie kwestionuje wartości zasobów elektronicznych. Tyle, że są drogie, na co główne remedium stanowią międzybiblioteczne konsorcja. Koszty obniża też centralne opracowanie materiałów, jak powiada: powszechnie. No i zaskakująca jest obserwacja, że wielkie firmy komercyjne, zamiast kupować informacje, wolą tworzyć własne biblioteki, bo to im wychodzi o wiele taniej.

Jest jednak z tym tekstem mały kłopot: niektóre wypowiedzi są wzajemnie niekompatybilne. To właśnie rezultat zasygnalizowanej praktyki. Część tekstu bowiem, to translacja, a część – omówienie. Najwyraźniej mało precyzyjne.

Z kolei jeden z głównych koncepcjonistów Biblioteki 2.0, Jack M. Maness (może ktoś zapamiętał jego tekst *Library 2.0 theory*, opublikowany w czasopiśmie „*Webology*” 2006, no. 2), prezentuje w tomie jej istotę, która polega na adaptacji pomysłu *Web 2.0* do bibliotecznej praktyki – z bibliotekarzem jako inicjatorem relacji oraz dialogów i z możliwością archiwizowania wytwarzanych zapisów dialogowych. Główny sens sprowadza się do interaktywnej wymiany opinii przez sieć, z bibliotecznym wsparciem i koordynacją.

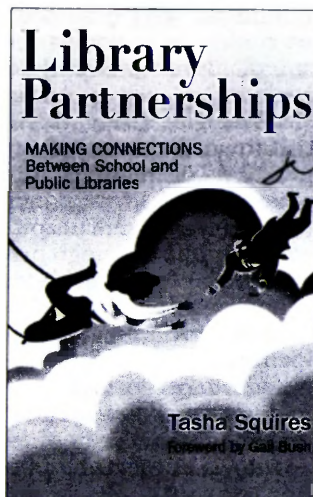
Obok różnych czatów i blogów interaktywnych, Maness szczególnie ceni grupowe generowanie informatorów typu WIKI, zbiorowe tworzenie metadanych i słów kluczowych (tagowanie), oraz – jednak dostępne tylko w trybie subskrypcji – kanały nowości, typu *Really Simple Syndication*. Charakteryzuje też, coraz popularniejsze, sieciowe systemy społecznościowe, w rodzaju *MySpace*. Jego zdaniem, praktyka sieciowej Biblioteki 2.0 ma szansę na szersze rozpowszechnienie. Tom dopełniają charakterystyki (z tabelami) różnych bibliotek narodowych – szczególnie *British Library* – oraz obowiązkowych archiwaliów sieciowych. Jednak o polskiej BN jest tam tyle co nic.

## [3] BIBLIOTEKI PUBLICZNE I SZKOLNE W KOOPERACJI [\*\*]

O potrzebie i formach środowiskowej współpracy bibliotek publicznych ze szkolnymi napisała całą książkę konsultantka (instruktorka) biblioteczna ze stanu Illinois (Squires, 2009), z całkiem słusznym założeniem, że współpracować należy. Jednak już implementacja tej zasady jest zreferowana sloganowo, bez niezbędnej produktywności, a znaczną część tekstu stanowi autoprezentacja, niekoniecznie ciekawa i nie wiadomo, dlaczego wydawnictwo na to przystało. Jak i na przytłaczające gadulstwo oraz na tonację jak dla przygłupów – tak więc z dużym trudem wyławiam wątki co rozsądniejsze.

Autorka nie bez racji zakłada, że inicjatywa współpracy powinna wyjść od biblioteki publicznej, lecz od razu zamraża pomysł opinią, że źle współpracują biblioteki małe, a najlepiej – oddziały dla dzieci. Sęk w tym, że w małych miastach i na wsi biblioteki na całym świecie są niewielkie i żadnych oddziałów dla dzieci tam nie ma. No więc co?

Porada jest też taka, żeby pierwsze projekty współpracy były skromne, poprzedzane wizytami w szkołach, a potem można je wzbogacać i rozbudowywać. Sugerowany repertuar nie rzuca jednak na kolana. Wspólne spotkania autorskie i dyskusyjne, postlekcyjny program wspierania nauki własnej w bibliotece publicznej, oferta sieciowa (czaty, blogi, wiki) dla uczniów i ewentualne dopozyczenie bibliotekom szkolnym materiałów do niektórych lekcji. Zatem żadnych świeżych pomysłów tu nie ma. Jest natomiast opinia o łączeniu bibliotek szkolnych z publicznymi – rzadko pożytecznym (ale te rzadkie pożytki nie są skonkretyzowane), przeważnie zaś w skutkach fatalnym, aż do dezorganizacji funkcjonowania bibliotek w ogóle.



## [4] NOWOCZESNY BIBLIOTEKARZ SZKOLNY [\*\*\*]

Znacznie lepsza jest natomiast publikacja – tym razem angielska (*The innovative*, 2009) – charakteryzująca aspekty nowoczesności w nastawieniu i warsztacie pracy bibliotekarza szkolnego. Tu pomysłowość i związki z praktyką są wyraźnie dostrzegalne, m.in. za sprawą wmontowanych w teksty rozmaitych zadań praktycznych.

W Anglii (oczywiście nie tylko tam) nie wszyscy pracownicy bibliotek szkolnych to profesjonalni bibliotekarze. Ale nawet zawodowców ocenia się rozmaicie, bo istnieje spór – kto lepszy. Bibliotekarz menedżer, bibliotekarz przywódca (aranżer i lider działalności) czy fachowiec z rozległą wiedzą uniwersalną. Teoretycznie preferuje się model pośredni, lecz w praktyce nikt taki nie istnieje. Z punktu widzenia publiczności uczniowskiej z kolei, to powinien być głównie doradca, przewodnik i konsultant.

A czy jednocześnie postrzegany jako nauczyciel? Otóż ciekawe, ale w tym zakresie opinie są podzielone.

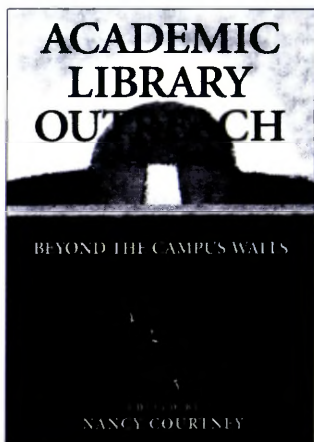


Biblioteki szkolne są oceniane kiepsko, zwłaszcza przez innych bibliotekarzy i przez uczniowskich rodziców. Niewiele można na to poradzić i wobec tego trzeba skupić się na pozyskiwaniu dobrej opinii dyrektora szkoły, bo od tego warunki funkcjonowania biblioteki szkolnej zależą w głównej mierze. Każda zmiana dyrekcji powoduje, że zabiegi trzeba powtarzać od początku, ale takie jest życie.

Z drugiej strony, trzeba doskonale rozpoznać publiczność uczniowską. Innego traktowania i innej oferty wymagają bowiem uczniowie utalentowani, a innej pomocy – uczniowie słabi; bywa, że trzeba wesprzeć ich w doskonaleniu czytania, a nawet języka (imigranci). W ogóle zaś, potrzebne jest otwarcie na innowacyjne pomysły i życzenia uczniów oraz w miarę możliwości: odpowiednie dostosowanie całego bibliotecznego programu.

Charakterystyczną cechą biblioteki szkolnej jest oczywiście bezpośrednie zaangażowanie w procesy edukacyjne – przez wspieranie lekcji oraz nauki własnej. To zadanie główne, ale biblioteka szkolna może też być głównym ośrodkiem szkolnej integracji, ponieważ funkcjonuje na rzecz wszystkich. Sprzyja temu zwłaszcza organizacja imprez i przedsięwzięć ogólnoszkolnych, ale także postawa międzyprzedmiotowego kooperatora – za sprawą znajomości wszystkich programów nauczania i całego rejestru lekturowego. Przy rozumnym i aktywnym postępowaniu, autorytet biblioteki w szkole może wzrosnąć nieporównanie.

#### [5] BIBLIOTEKI AKADEMICKIE W OTOCZENIU ZEWNĘTRZNYM [\*\*\*\*]



O ważnym zadaniu przełamania izolacji bibliotek akademickich, poprzez ofertę dla środowisk pozauczelnianych, traktuje zbiór tekstów (*Academic libraries*, 2009), przygotowanych przez amerykańskich bibliotekoznawców i uniwersyteckich bibliotekarzy. Nawiasem mówiąc, często obie role pełnią te same osoby, co u nas prawie się nie zdarza. Niewiele tu teoretyzowania, natomiast jest sporo sprawdzonych pomysłów praktycznych, no i dominuje przeświadczenie, że oddziaływanie uczelni i uczelnianych bibliotek na otoczenie zewnętrzne jest nakazem chwili.

Formy, sygnalizowane w tekstach, są dostosowane do realnych możliwości i wydają się produktywne. Proponuje się więc osobom spoza uczelni korzystanie z bibliotecznych zasobów piśmienniczych i elektronicznych, z tymi wyjątkami, kiedy wykluczają to postanowienia licencji – oraz z oferty ponadusługowej. Zróżnicowanie zakresowe jest przy tym znaczne. Jedne biblioteki lansują najbliższe sobie obszary dyscyplinarne, inne nastawiają się na interdyscyplinarną różnorodność, niektóre zaś próbują wspierać pozauczelniane formy edukacji zdalnej.

Szeroko zakrojonym projektem, wspartym przez standaryzowane już programy oraz specjalne granty, jest współpraca ze szkołami, w ramach edukacji K-12 (szkoły podstawowe i średnie) oraz K-16 (szkoły podstawowe, średnie i studia licencjackie), gdzie w ogóle dąży się do kształceniowej spójności. Biblioteki akademickie proponują uczniom i studentom przysposobienie ogólnoedukacyjne – reguły nauki własnej i korzystania ze źródeł edukacyjnych – w ramach ogólnego przysposobienia do studiów akademickich. Ma to miejsce podczas jednodniowych, lub kilkurazowych odwiedzin w bibliotece akademickiej, przy czym wszyscy są zdania, że te wielokrotne, nawet jeżeli jednorazowo krótsze, są znacznie

efektywniejsze. Przy okazji uczniowie poznają uczelnię (całą), a nauczyciele szkolni dowiadują się, czego konkretnie uczelnia oczekuje od kandydatów na studentów.

Niektóre biblioteki uczelniane nastawiają się na szersze wykorzystanie zasobów specjalnych i wąskozakresowych. Reguły ochrony wprawdzie nie są liberalizowane, ale tam, gdzie materiałów prymarnych nie da się wprowadzić do obiegu, w dyspozycji pozostają fotokopie lub reprodukcje zeskanowane. Ponieważ publiczność ma nikłą świadomość takiej oferty, potrzebna jest rozbudowana informacja i skuteczna promocja. Niektóre biblioteki organizują specjalne wystawy objazdowe kopii zbiorów specjalnych. Te zaś, które dysponują wyspecjalizowanymi kolekcjami z „popularnych” zakresów – jak medycyna, prawo bądź ekonomia – aranżują szeroką transmisję takich właśnie materiałów.

Interesująco przedstawia się repertuar kooperacji z bibliotekami publicznymi. Biblioteki akademickie do nich oraz do ich filii (bliskich miejsc zamieszkania) kierują zamawiane przez mieszkańców teksty – jeśli krótsze, to zeskanowane i bezzwrotne. Dla chętnych organizuje się warsztaty biblioteczno-informacyjne, korzystając w naborze z rekomendacji i pośrednictwa bibliotek publicznych. Bywa, że biblioteki akademickie pomagają publicznym w tworzeniu kolekcji lokalnych, reprodukując materiały, pozostające własnością prywatną. Za wspólnie pozyskane granty, dla publiczności środowiskowej i akademickiej, organizuje się imprezy literackie i dyskusyjne, w tym bardzo często: spotkania z autorami miejscowymi. Nie pierwszy raz zauważyłam też, że biblioteki amerykańskie (tu: publiczne i akademickie razem) chętnie lansują program lekturowo-dyskusyjny *jedno środowisko – jedna książka*, proponując czytanie i komentowanie tej samej powieści w całym środowisku. To podobno ma wzięcie i sprzyja integracji.

Autorzy nie upierają się, że inicjatorem współpracy musi być biblioteka akademicka, ale jest jej zapewne łatwiej, ponieważ jest wieloletowa, a niektóre biblioteki publiczne są małe. Zawsze zaś trzeba szeroko rozglądać się za pozabibliotecznymi partnerami do współpracy i czasem trafiają się dziwni: pewnej bibliotece bardzo pomogła mieszcząca się w okolicy... baza lotnictwa wojskowego.

Jeden z programów (Biblioteka Uniwersytetu Channel Islands, Kalifornia) wydał mi się na tyle pomysłowy, że go tu w skrócie referuję. Otóż, dla dzieci z okolicy biblioteka (akademicka!) przygotowała składany program. Studenci anglistyki – kierunek literatura dla dzieci – podjęli się czytania dzieciom (w półgodzinnych interwałach) tekstów literackich, potem było malowanie obrazków i rysowanie kredą na chodniku przed wejściem (nie napisano, co rektor na to), a później odbył się występ studentów teatrologii. Ponieważ zaś dzieci przyszły z rodzicami, zorganizowano też prezentacyjny obchód uniwersytetu. W efekcie uczelnia lepiej rozpoznała otaczające środowisko, a członkowie tego środowiska lepiej poznali uczelnię.

I taki jest sens tych przedsięwzięć, z przekonaniem lansowany przez wszystkich autorów. Zresztą, także przez inne biblioteki akademickie w USA, na co wskazuje zamieszczona w tomie pokaźna, mimo że wybiórcza, bibliografia zagadnieniowa. Nastąpiła pora przełamywania barier i pędźmy czy później nas to również nie ominie.

## [6] NIBY NAUKA, PSEUDOPRAKTYKA [\*]

Tak znakomite połączenie znajomości teorii oraz praktyki to jednak rzadkość. Często bowiem rozważania teoretyczne w naszej dyscyplinie mają się do rzeczywistości jak kajak do sera, a znowu opinie praktyków nierzadko zdradzają całkowity rozbrat z piśmiennictwem. Jednak to, co zaprezentowała pani docent (po naszymu: adiunkt) z Uniwersytetu w Stawopolu (Golowko, 2008), przerasta wszelkie granice fantazji. To są banialuki wręcz koszmarnie, przemocą wciskane w niby-rzeczywistość, lecz prawdziwą bibliotekę autorka widziała zapewne tylko



na fotografii. Na ogół nie sygnalizuję tutaj pseudo-naukowych knotów, jakkolwiek nie wiem, czy mam rację, bo w ogóle piśmienniczej mizerii jest w tej naszej dyscyplinie mnóstwo (choć nie aż takiej) i trzeba to konsekwentnie eliminować. Ale jest jeszcze inna okoliczność – wzajemnie wszak honorujemy swoje dyplomy. Otóż, na myśl, że ktoś taki mógłby u nas prowadzić wykłady, a biblioteki mogłyby zatrudniać tak „przygotowanych” absolwentów, można podupaść na zdrowiu. W końcu Stawropol to znane miasto – stamtąd pochodził M. Gorbaczow – z kilkoma uczelniami, a rosyjskie bibliotekoznawstwo wcale nie jest kiepskie, co konsekwentnie sygnalizuję, choćby i w tym przeglądzie publikacji. Jakim więc cudem zaplała się tam ktoś taki, a „dzieło” wydała moskiewska oficyna, nie mam pojęcia.

Sugerując, że nowoczesne bibliotekarstwo wymaga elektronizacji, aktywnego marketingu i lepszych kontaktów z otoczeniem, autorka nie mija się z prawdą, ale te oczywistości są zreferowane w kosztarnej nowomowie, jak z dawnych referatów politycznych. Słowotok i sloganiarstwo przekraczają wszelkie wyobrażenie, a cała „naukowość” sprowadza się do zonglowania nazwami. Ponazywać wszystko i naukowy efekt gotowy.

Poza tym jednak nonsens goni bzdurę. Jest więc opinia o „rosnącej roli nauk humanistycznych” (gdzie?) i o kosmizacji (globalizacji?) kultury, reklama jest pomyłona z promocją, oraz napisano, że czytelnictwo, książka i biblioteki przeżywają w Rosji hossę – chociaż ze wszystkich źródeł (także: przywołanych w tej książce) wynika coś zupełnie odwrotnego. Jeszcze większe zdumienie budzi suggestia, jakoby czytelnictwo rosyjskiej młodzieży rozwijało się dobrze, w kontekście sygnału (o kilka zdań dalej), że jednak dzieci tam od czytania stronią. No i trudno pojąć, gdzie i kiedy – jak to oznajmia autorka – Harold Lasswell miał sformułować teorię kulturalnych elit.

Zresztą właśnie do młodzieży odnosi się najwięcej autorskich pomysłów – z koncepcją (nie twierdzą, że błędną) tworzenia dla niej wyspecjalizowanych bibliotek. Ale Golowko tak dba o szczegóły, że projektuje nawet... strój młodzieżowej bibliotekarki. Lekarstwem na zanik patriotyzmu młodzieży ma być lansowanie bogoojczyźnianej prozy – konkretnie Fadiejewa i Korniejczuka (!?) – oraz edytorstwo pięknych książek, a także popularyzacja postaci regionalnie zasłużonych, poprzez programy – przykładowo: *Osoby wybitne*, *Wybitni gubernatorzy*, względnie *Siostry miłosierdzia*. Zaś trafna idea łączenia bibliotecznej mediacji w komunikacji piśmienniczej i elektronicznej, zostaje sprowadzona do sytuacji, kiedy to dziecko wklukuje do Internetu życzenie „chcę przeczytać książkę, która mnie uczyni szczęśliwym” i prośba zostaje spełniona.

Sporą część książki zajmują scenariusze imprez, własnego autorstwa autorki, gdzie są didaskalia, role oraz dialogi, od których pęka wątroba. Jest więc projekt ceremonii *Jak dobrze, że jest biblioteka*, konkursu *Bibliotekarz roku*, apologetycznej imprezy o bibliotece *Od wieków przystrojona w gwiazdną koronę* oraz balu bibliotecznego *Strażnicy mądrości wieków*. A w eksperymentalną realizację tego wszystkiego zostali wmontowani nieszczęśliwi studenci staropolskiego uniwersytetu, którym autorka zapewne nie zaufała nadmiernie, skoro podpowiada „technicznie”, żeby przed wypowiedziami „odetchnąć głęboko i przygryźć język, aż pojawi się ślina”.

To jest, być może, przypadek skrajny, ale przecież nie jedyny, kiedy (nie tylko tam) do tej naszej dyscypliny przyklejają się osoby – nieraz nawet z doktoratami – bez pojęcia o czymkolwiek i plotą bez końca, co im tylko przyjdzie na myśl, mno-

gością nazw i terminów pokrywając brak sensu. Otóż, trzeba to piętnować z całą stanowczością, jeżeli chcemy utrzymać się nadal w elitarnym ogrodzie nauki.

#### KSIĄŻKI OMÓWIONE

- [1] *The future of the academic journal* (2009). Red. Bill Cope, Angus Phillips. Oxford: Chandos Publishing, 391 s. ISBN 978-1-84334-416-2 [\*\*\*\*\*].
- [2] *Bibliotecznoje dieło za rubieżom: koniec XX – naczalo XXI wieka* (2009) [Red. Walentina Kaczalina]. Moskwa: Paszkow dom, 309 s. ISBN 978-5-7510-0418-7 [\*\*\*\*\*].
- [3] Tasha Squires [2009]: *Library partnerships. Making connections between school and public libraries*. Medford: Information Today, Inc., 203 s. ISBN 978-1-57387-362-8 [\*\*].
- [4] *The innovative school librarian. Thinking outside the box* (2009). Red. Sharon Markless. London: Facet Publishing, 202 s. ISBN 978-1-85604-653-4 [\*\*\*].
- [5] *Academic library outreach. Beyond the campus walls* (2009). Red. Nancy Courtney. Westport: Libraries Unlimited, 270 s. ISBN 978-1-59158-725-5 [\*\*\*\*\*].
- [6] Swietlana Gołowko (2008): *Bibliotecznaja diejatielnost': principy obnowlenija*. Moskwa: Izdatielstwo „Libereja-bibinform”, 127 s. ISBN 5-85129-175-3 [\*].

*Jacek Wojciechowski*  
Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa  
Uniwersytet Jagielloński

*Tekst wpłynął do Redakcji 23 lutego 2010 r.*





## **Zapraszamy bibliotekarzy na IV Targi Książki Akademickiej i Naukowej ACADEMIA 2010**

IV edycja Targów Książki Akademickiej i Naukowej ACADEMIA 2010 odbędzie się w dniach **20-22 października w Auli Politechniki Warszawskiej**. Przedsięwzięcie organizują Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego oraz spółka Murator EXPO.

W tym roku podczas Targów dużo uwagi zostanie poświęcone książce elektronicznej oraz nośnikom i czytnikom nowej generacji. Prezentacji książek towarzyszyć będą spotkania promocyjne i autorskie. Wszyscy odwiedzający Targi oprócz możliwości zdobycia książek akademickich będą mogli wziąć udział w ciekawych spotkaniach i warsztatach, poświęconym np. planowaniu kariery czy metodom uczenia się. Bogaty będzie program branżowy – odbędą się m.in. spotkania skierowane do bibliotekarzy i wydawców. Tradycyjnie w trakcie Targów rozstrzygnięty zostanie konkurs na najlepszą książkę akademicką i naukową ACADEMIA 2010, do którego przystąpić mogą wszyscy polscy wydawcy.

## SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ZARZĄDU GŁÓWNEGO STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH ZA OKRES OD 1 CZERWCA DO 31 GRUDNIA 2009 ROKU

### I. DZIAŁANIA ORGANIZACYJNE

Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich realizował w 2009 r. zadania wynikające z kompetencji określonych w Statucie SBP oraz rocznym planie pracy. Po Krajowym Zejeździe Delegatów SBP w Konstancinie-Jeziornie (30-31 maja 2009 r.), na którym władz Stowarzyszenia na kadencję 2009-2013 (przewodniczącą została ponownie Elżbieta Stefańczyk, Zarządu Głównego, Głównej Komisji Rewizyjnej, Głównego Sądu Koleżeńskiego), uchwalono „Strategię Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021” oraz „Program działania SBP w latach 2009-2013”, Zarząd Główny kontynuował prace zgodnie z wcześniej przyjętym planem: odbyły się 3 posiedzenia ZG (19.06.2009, 7.10.2009, 17.12.2009), 4 posiedzenia Prezydium ZG (19.06.2009, 7.10.2009, 22.10.2009, 17.12.2009). Na posiedzeniu 19 czerwca 2009 r. ukonstytuował się nowy Zarząd Główny, określono zakresy kompetencji oraz obowiązków członków ZG. Wiceprzewodniczącymi ZG zostali: Helena Bednarska, Ewa Kobierska-Maciuszko, Krzysztof Marcinowski; sekretarzem generalnym mianowano Marzenę Przybysz, skarbnikiem Joannę Pasztaleniec-Jarzyńską, członkiem Zarządu ds. Okręgów i Statutu SBP Sylwię Błaszczyk, członkiem Zarządu ds. Sekcji, Komisji i Zespołu Ewę Chrzan.

W składzie ZG ponadto znaleźli się: Maria Bochan, Maria Burchard (powierzono jej funkcję koordynatora prac związanych z wdrażaniem „Strategii SBP na lata 2010-2021”, Joanna Chapska (reprezentuje SBP w kontaktach ze środkami masowego przekazu), Halina Ganińska, Jerzy Krawczyk, Piotr Marcinkowski (odpowiedzialny za aktywizację młodych w SBP) i Stanisław Turek. Przyjęto Regulamin działania ZG, uchwalono Regulamin działania Prezydium ZG SBP, wyznaczono opiekunów poszczególnych okręgów SBP: Helena Bednarska – województwo śląskie, Maria Bochan – zachodniopomorskie, Sylwia Błaszczyk – dolnośląskie, wielkopolskie, Joanna Chapska – małopolskie, Ewa Chrzan – podlaskie, Halina Ganińska – mazowieckie, Ewa Kobierska-Maciuszko – mazursko-warmińskie, Jerzy Krawczyk – podkarpackie, Piotr Marcinkowski – lubelskie, Krzysztof Marcinowski – pomorskie, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska – kujawsko-pomorskie, Marzena Przybysz – łódzkie, Stanisław Turek – świętokrzyskie. Opiekunowie udzielali pomocy lokalnym władzom SBP, byli zapraszani na najważniejsze przedsięwzięcia realizowane w okręgach, a relacje z nich przekazywali na posiedzeniach ZG.

W okresie sprawozdawczym ZG podjął 10 uchwał, przyjął do realizacji 5 uchwał Krajowego Zjazdu Delegatów SBP oraz wnioski sformułowane podczas KZD (wykaz w załączniku 1). Zarząd przeprowadził kilka zmian w strukturach Stowarzyszenia, powołał dwa nowe oddziały SBP w Kielcach i Skarżysku-Kamiennie, rozwiązał oddział w Hrubieszowie.

## II. PRACE LEGISLACYJNE

Pracę kontynuował Zespół ds. opracowania założeń i projektu ustawy o bibliotekach powołany przez ZG w 2007 r. Przygotowane przez niego wnioski dotyczące oceny aktualnego stanu i kierunków niezbędnych zmian w zapisach ustawy o bibliotekach w zakresie: celów i zadań Krajowej Sieci Bibliotecznej, funkcji Krajowej Rady Bibliotecznej, zadań bibliotek różnych typów, Narodowego Zasobu Bibliotecznego przesłano do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Mając na uwadze wolę kontynuacji prac, wyrażoną na KZD SBP, oraz konieczność przeprowadzenia szeregu ekspertyz, przewodnicząca SBP zwróciła się do ministra kultury i dziedzictwa narodowego z prośbą o włączenie do drugiego etapu prac Zespołu, przedstawiciela ministerstwa oraz zapewnienie mu pomocy prawnej przy formułowaniu zapisów legislacyjnych. W odpowiedzi minister Bogdan Zdrojewski podkreślił, że problematyka dotycząca działalności bibliotek publicznych i czytelnictwa jest jednym z priorytetów MKiDN. Do dalszych prac związanych z ustawą o bibliotekach delegował Krzysztofa Marszałka, naczelnika Wydziału Animacji Kultury w Departamencie Mecenatu Państwa MKiDN. Na mocy decyzji ZG z 17 grudnia 2009 r. do zespołu eksperckiego weszli również: Andrzej Tyws (przewodniczący), Barbara Budyńska, Elżbieta Stefańczyk, Jolanta Sępniań i Elżbieta Wykrzykowska.

Drugim podstawowym zagadnieniem legislacyjnym, podjętym przez ZG w ostatnim okresie kadencji, była nowelizacja ustawy o egzemplarzu obowiązkowym. 26 października 2009 r. SBP zorganizowało naradę na ten temat. Jej celem była wymiana opinii na powyższy temat oraz wypracowanie wspólnego stanowiska bibliotekarzy i wydawców w sprawie zmian obowiązujących przepisów prawnych. W spotkaniach wzięli udział dyrektorzy bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarza obowiązkowego, wydawcy, przedstawiciele Konferencji Dyrektorów Wojewódzkich Bibliotek Publicznych oraz Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich. Dyskutowano nad stanowiskiem wydawców proponujących zmniejszenia liczby egzemplarzy obowiązkowych, z jednoczesnym wprowadzeniem możliwości wykorzystania wersji elektronicznej książki. Dyrektorzy bibliotek w większości byli przeciwni zmniejszeniu liczby egzemplarza obowiązkowego. Zaproponowano powołanie zespołu, którego zadaniem byłoby wypracowanie wspólnego stanowiska bibliotekarzy i wydawców oraz opracowanie projektu zmian w ustawie o egzemplarzu obowiązkowym i rozporządzeniu określającym biblioteki uprawnione do jego otrzymywania.

## III. BUDOWA NOWEGO PORTALU SBP

8 lipca 2009 r. w Bibliotece Narodowej odbyły się warsztaty dotyczące rozwoju platformy cyfrowej SBP, zorganizowane przez ZG i Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, która wyraziła wolę sfinansowania prac mających na celu budowę ogólnopolskiego portalu dla bibliotekarzy. W warsztatach uczestniczyli przedstawiciele ZG, zespołu EBIB oraz goście-eksperti w zakresie budowy portali (J. Lipszyc, U. Krasnodębska, M. Słowiński). W trakcie spotkania określono założenia nowego portalu, jego funkcję, a także potrzeby technologiczne oraz możliwości uzyskiwania przychodów dla zapewnienia strategii trwałości. Portal ma stanowić kompendium wiedzy dla wszystkich grup bibliotekarzy, oferować narzędzia do szkoleń, integrować środowisko, ułatwiać nawiązywanie kontaktów, kreować nowoczesny wizerunek bibliotekarza, promować działalność w otoczeniu. Początkowo miał być budowany przez zespół EBIB, który jednak ostatecznie wycofał się z projektu. Opracowaniem nowego projektu przedsięwzięcia, łącznie z biznesplanem zajął się Marek Słowiński we współpracy z członkami ZG i Biura ZG. FRISI wyłączyła z projektu serwis biblioteka.org, budowany dla bibliotek uczestniczących w Programie Rozwoju Bibliotek, który jednak w 2012 r. ma być włączony do portalu SBP.

#### IV. REALIZACJA „STRATEGII STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH NA LATA 2010-2021”

W lipcu 2009 r. członkowie ZG spotkali się na naradzie w celu omówienia metod realizacji strategii SBP, szczególnie jego zadań na 2010 r.: 25 projektów wpisanych w 5 celów strategicznych i 15 celów szczegółowych. Wśród nich 18 dotyczy działań stałych SBP i zaczyna się w 2010 r. Do realizacji celów wytypowano liderów zespołów roboczych. Zostali nimi: Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska (cel 1: uzyskanie przez SBP realnego wpływu na kształtowanie polityki i praktyki bibliotecznej w Polsce), Sylwia Błaszczuk (cel 2: SBP strategicznym partnerem w tworzeniu społeczeństwa wiedzy), Elżbieta Stefańczyk (cel 3: zwiększenie roli SBP w działaniach na rzecz integracji środowiska), Halina Ganińska (cel 4: zwiększenie dostępu do różnych nowoczesnych form kształcenia i doskonalenia zawodowego dla każdego bibliotekarza), Maria Burchard (cel 5: zwiększenie prestiżu społecznego zawodu bibliotekarza). Prace kontynuowano w następujących miesiącach, na warsztatach zorganizowanych dla struktur terenowych (październik 2009 r.) oraz Sekcji i Komisji ZG (grudzień 2009 r.). Opracowano listę zadań ujętych w „Strategii...”, które powinny znaleźć się w przygotowywanym planie pracy ZG SBP na 2010 r. Ponadto okręgi sformułowały działania, proponowane do dofinansowania przez FRSI w ramach przygotowywanego grantu na wzmocnienie potencjału instytucjonalnego SBP. Dotyczyły one następujących obszarów tematycznych: intensyfikacji współpracy pomiędzy strukturami SBP, umacniania pozycji Stowarzyszenia na arenie międzynarodowej, działalności edukacyjno-szkoleniowej, umacniania wizerunku zawodu bibliotekarza, działań legislacyjnych.

Wydawnictwo SBP wydało „Strategię...” w wersji polskiej i angielskiej.

#### V. PROMOCJA CZYTELNICTWA

##### „TYDZIEŃ BIBLIOTEK”

W 2009 r. kontynuowano realizację ogólnopolskiego programu „Tydzień Bibliotek”, promującego czytelnictwo i służącego umacnianiu pozytywnego wizerunku bibliotekarza w świadomości społecznej. Obchody „Tygodnia Bibliotek”, odbywające się pod hasłem „Biblioteka to plus” w ramach Dnia Bibliotekarza i Bibliotek, objęte zostały patronatem ministra kultury i dziedzictwa narodowego oraz ministra nauki i szkolnictwa wyższego. Na konkurs na plakat promujący edycję „Tygodnia Bibliotek 2009” wpłynęło 87 prac, zwycięzcą został Krzysztof Wysmyk (Czerniewice). W konkursie na najlepszy program obchodów „TB” wzięło udział 70 bibliotek. Jury przyznało następujące nagrody:

– I miejsce: Krośnieńska Biblioteka Publiczna. W ramach programu zrealizowano 42 działania, w których uczestniczyło blisko 5 tys. osób. Na szczególne podkreślenie zasługuje różnorodność i poziom imprez edukacyjno-kulturalnych, promujących literaturę dla dzieci i młodzieży. Informacje o programie były szeroko reklamowane w prasie lokalnej, regionalnej, serwisach internetowych. W realizację działań włączono placówki oświatowe, szkoły, wsparcia finansowego udzieliła m.in. gmina Krosno.

– II miejsce: Biblioteka Publiczna im. Jarosława Iwaszkiewicza w Sępólnie Krajeńskim, działająca w niewielkim środowisku miejskim. W imprezach zorganizowanych przez placówkę uczestniczyło ponad tysiąc osób, program był dofinansowany przez burmistrza miasta.

– III miejsce: Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna im. Karola Wojtyły w Elblągu. W jej przypadku zwrócono uwagę na interesującą interpretację hasła „TB”, ukazującą bibliotekę jako instytucję wspierającą indywidualny rozwój użytkowników poprzez swobodny dostęp do wiedzy, promocję „TB”

w mediach Bibliotecznego Centrum Zdalnej Edukacji i organizowanie w tym czasie kursów e-learningowych.

Przyznano 6 wyróżnień, które otrzymali: Skwierzyński Ośrodek Kultury, Biblioteka Publiczna w Murzynowie, filia Biblioteki Miejskiej w Skwierzyńcu; Gminna Biblioteka Publiczna w Piekoszowie; Biblioteka Gimnazjum im. Marii Skłodowskiej-Curie w Nowym Stawie; Miejska Biblioteka Publiczna im. Melchiora Wańkowicza w Stalowej Woli; Miejska Biblioteka Publiczna w Kędzierzynie-Koźlu i Miejska Biblioteka Publiczna im. Jerzego Fusieckiego w Zabrzcu.

### „MISTRZ PROMOCJI CZYTELNICTWA”

„Mistrz Promocji i Czytelnictwa” to konkurs mający na celu: popularyzację działań bibliotek na rzecz upowszechniania czytelnictwa i rozwoju społeczeństwa informacyjnego oraz aktywizację bibliotek w promowaniu dobrej książki. W grudniu 2009 r. z inicjatywy SBP opracowano regulamin III edycji konkursu, która odbędzie się w 2010 r.; nagrody zostaną wręczone podczas Gali SDK.

## VI. WSPÓŁPRACA Z WŁADZAMI

Zarząd Główny SBP aktywnie działał na rzecz zainteresowania organów administracji państwowej lub też współdziałania z nimi w sprawach dotyczących bibliotek i bibliotekarzy, rozwoju czytelnictwa i budowania społeczeństwa wiedzy, informatyzacji kraju. W ramach tych działań wymienić należy:

- udział SBP w posiedzeniach: a) Rady Pozarządowych Organizacji Kulturalnych, działającej przy ministrze kultury i dziedzictwa narodowego (25.06.2009; 15.09.2009), zwrócono uwagę, że zbliżający się Kongres Kultury Polskiej nie uwzględnia problematyki nurtującej środowisko bibliotekarskie; dyskutowano nad koncepcją zwaną potocznie „planem Hausnera”, dotyczącą prywatyzacji bibliotek; omówiono propozycje MKiDN zmian w zasadach organizacji i prowadzenia działalności kulturalnej; b) Krajowej Rady Bibliotecznej (22.09.2009, 12.10.2009); c) Sejmowej Komisji Nadzwyczajnej „Przyjazne Państwo” (9.09.2009); SBP podtrzymało swój sprzeciw wobec propozycji łączenia bibliotek, w tym szkolnych z publicznymi;

- wyrażenie opinii środowiskowych na tematy i propozycje zawarte w dokumentach opublikowanych przez MKiDN, w: a) „Raporcie o stanie kultury”, SBP wyraziło zaniepokojenie propozycją łączenia bibliotek z innymi formami organizacyjnymi działalności kulturalnej; b) „Projekcie założeń do projektu ustawy o zmianie ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz o zmianie niektórych innych ustaw”, w którym znajdują się m.in. propozycje rozstrzygnięć niezbędne do opracowania projektu ustawy; c) stanowisku RP dotyczącym „Europeana – kolejne kroki”, SBP poparło projekt internetowej biblioteki europejskiej i udziału polskich bibliotek w tym przedsięwzięciu;

- prośbę SBP skierowaną do ministra kultury i dziedzictwa narodowego o wsparcie na forum WIPO stanowiska IFLI, dotyczącego stosowania wyjątków i ograniczeń w prawie autorskim w odniesieniu do bibliotek i archiwów;

- przekazanie do Departamentu Prawnego MKiDN opinii dotyczącej dokumentu „Creative Content in European Digital Single Market: Challenges for the Future – A Reflection Document of DG INFSO and DG MARKT”, wzywającego do debaty na temat realizacji wyzwań, jakie stoją w związku z rozpowszechnianiem twórczości w formie cyfrowej.

Zarząd Główny podejmował w urzędach centralnych i organach samorządowych interwencje w sprawach lokali bibliotecznych, opiniował i rekomendował kandydatów na stanowiska biblioteczne. W wiosennym naborze wniosków do programów operacyjnych finansowanych ze środków MKiDN, Zarząd Główny SBP uzyskał dofinansowanie na następujące przedsięwzięcia:

- wkładka tematyczna do „Bibliotekarza”: „Dobre praktyki”;
- wydawanie półrocznika „Zagadnienia Informacji Naukowej” w 2009 r.;
- warsztaty edukacyjne dla bibliotekarzy pt. „E-learning wyzwaniem dla bibliotek”.

## VII. WSPÓŁPRACA Z INNYMI INSTYTUCJAMI Z OBSZARU KSIĄŻKI I CZYTELNICTWA

ZG SBP, doceniając wagę współpracy z organizacjami i instytucjami z obszaru książki i czytelnictwa, podtrzymywał wszystkie wcześniej wypracowane formy współpracy oraz włączył się w nowe formy działania, wśród których wymienić należy:

- aktywne uczestnictwo w pracach Komitetu Porozumiewawczego Bibliotekarzy, Księgarzy i Wydawców, powołanego w celu integracji przedsięwzięć promujących czytelnictwo, podejmowanych przez poszczególne grupy środowiskowe oraz inicjowanie nowych, wspólnych akcji związanych z upowszechnianiem książki, rozwijaniem umiejętności posługiwania się językiem polskim. Na posiedzeniu podsumowującym Galę SDK 2009 (25.06.2009) określono założenia dalszej działalności Komitetu (rotacyjność przewodnictwa pracom KPBKW; otwarta formuła Komitetu; Komitet ma pełnić rolę platformy i wspólnie występować do władz o rozwiązanie problemów nurtujących środowisko bibliotekarzy, księgarzy, wydawców; należą do nich m.in. zagadnienia: katalogów składowych, zagadnienia legislacyjne (ustawa o książce), organizacja Międzynarodowych Targów Książki, ulgi podatkowe, egzemplarz obowiązkowy, zagadnienia praw autorskich). Komitet będzie powoływać doraźne zespoły robocze odpowiedzialne za:
  - współpracę z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w zakresie realizacji Programu Rozwoju Bibliotek. W porozumieniu z ZG SBP, Fundacja zorganizowała dwa warsztaty dla członków Stowarzyszenia na temat wzmocnienia potencjału instytucjonalnego SBP oraz warsztat poświęcony budowie nowego portalu. Fundacja podpisała również umowę ze Stowarzyszeniem w sprawie rozbudowy platformy cyfrowej SBP. 1 grudnia 2009 r. została podpisana umowa szczegółowa dotycząca realizacji działań przygotowawczych do wdrożenia elementów „Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021”;
  - stałą współpracę z Krajową Radą Biblioteczną, Konferencją Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich, Konferencją Dyrektorów Wojewódzkich Bibliotek Publicznych (m.in. prezentowanie wspólnych stanowisk wobec władz), Instytutem Książki (m.in. opiniowanie zasad przyznawania „Certyfikatu Biblioteki+”);
  - współpracę z organizatorami Targów Książki Akademickiej ATENA oraz Muratorem EXPO, realizującym Warszawskie Targi Książki;
  - spotkanie tzw. konwentu – placówek działających w obszarze bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (18.11.2009). Tematem spotkania było przyjęcie wspólnego stanowiska (protestu) w sprawie projektowanych zmian w ustawach znoszących zakaz łączenia różnych typów bibliotek;
  - współpracę przy konferencjach i warsztatach, m.in. z: Biblioteką Narodową, Centralną Biblioteką Wojskową, Książnicą Karkonoską, Biblioteką Uniwersytetu Śląskiego, WBP w Rzeszowie, WBP w Krakowie, Biblioteką UMK w Toruniu, Biblioteką Publiczną „Nautilus” w dzielnicy Białoleka, Warmińsko-Mazurską Biblioteką Pedagogiczną w Elblągu, Ośrodkiem Edukacji i Zastosowań Komputerów w Warszawie, Państwową Wyższą Szkołą Zawodową w Elblągu, Miejską Biblioteką Publiczną w Olsztynie.

## VIII. WSPÓŁPRACA MIĘDZYNARODOWA

Współpraca międzynarodowa SBP jest limitowana skromnymi możliwościami finansowymi Stowarzyszenia. W 2009 r. ZG podjął jednak starania o rozwój tego obszaru działalności SBP poprzez wspólne dwustronne przedsięwzięcia, zapraszanie specjalistów zagranicznych na konferencje do Polski, wyjazdy polskich specjalistów – członków SBP na zaproszenie partnerów zagranicznych bądź pozyskiwanie dotacji na te wyjazdy. Do najważniejszych zrealizowanych zadań należy zaliczyć:

- przystąpienie SBP do międzynarodowej organizacji EBLIDA, reprezentującej środowisko bibliotekarskie w Komisji Europejskiej, uczestnictwo Barbary Szczepańskiej w spotkaniach ekspertów ds. prawa autorskiego;
- organizację polsko-niemieckich seminariów, warsztatów, we współpracy z Instytutem Goethego, na temat niekonwencjonalnych metod promocji czytelnictwa dzieci (18-20.05.2009);
- uczestnictwo Elżbiety Stefańczyk w 75. Kongresie IFLA (26-28.08.2009) w Mediolanie;
- udział Ewy Kobierskiej-Maciuszko w międzynarodowych warsztatach w Hadze (06.2009) poświęconych umacnianiu roli stowarzyszeń bibliotekarskich oraz rozwojowi współpracy z IFLA. Wiceprzewodnicząca ZG SBP przedstawiła na warsztatach założenia „Strategii SBP na lata 2010-2021”, która wzbudziła duże zainteresowanie innych stowarzyszeń. Uznano, że może stanowić model rozwiązań dla organizacji uczestniczących w projekcie Global Libraries;
- uczestnictwo Joanny Chapskiej w międzynarodowym kongresie o wykluczeniu cyfrowym (22-23.10.2009) w Brukseli;
- uczestnictwo Joanny Chapskiej i Joanny Pasztaleniec-Jarzyńskiej w międzynarodowym spotkaniu stowarzyszeń bibliotekarskich i organizacji realizujących program rozwoju bibliotek, finansowany przez Fundację Gatesów (Convention on Strengthening Library Associations, Haga, 19-20.10.2009);
- Stanisław Hrabia uczestniczył w Międzynarodowej Konferencji IAML w Amsterdamie (5-10.07.2009). S. Hrabia brał również udział w obradach Komitetu RILM w Amsterdamie, gdzie przedstawił sprawozdanie z działalności tej organizacji za okres 07.2008-06.2009;
- spotkanie z przedstawicielami Fundacji Billa i Melindy Gates. Obecni byli: Janet Sawaya, Deborah Jacobs, Charles Lyons, Jacek Królikowski (FRSI), Elżbieta Stefańczyk oraz Maria Burchard. W trakcie spotkania przewodnicząca SBP zaprezentowała działalność Stowarzyszenia, dokumenty strategiczne określające kierunki jego rozwoju w bliższej i dalszej przyszłości. Omawiano zakres wsparcia przez FRSI wzmocnienia potencjału Stowarzyszenia.

## IX. WSPÓŁPRACA ZE STRUKTURAMI SBP

Przewodnicząca ZG oraz jego członkowie uczestniczyli w licznych uroczystościach organizowanych w bibliotekach kraju z okazji „Tygodnia Bibliotek” oraz w uroczystościach jubileuszowych w okręgach i oddziałach Stowarzyszenia, a także w naradach roboczych, spotkaniach zawodowych i organizacyjnych. W ramach doskonalenia form współpracy w okresie sprawozdawczym dwukrotnie zorganizowano spotkania ZG SBP z przewodniczącymi Zarządów Okręgów SBP (Warszawa, 7-8.10.2009) oraz przewodniczącymi Sekcji, Komisji i Zespołu ZG SBP, połączone z warsztatami na temat rozwoju potencjału instytucjonalnego SBP. Celem spotkań było omówienie założeń i projektu „Strategii SBP na lata 2010-2021” oraz włączenie struktur Stowarzyszenia na poziomie zarządów i sekcji do prac związanych z jej realizacją.

## X. DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNO-SZKOLENIOWA

Podstawowymi formami działalności edukacyjnej i doskonalenia zawodowego bibliotekarzy oraz pracowników informacji naukowej były konferencje, seminaria, warsztaty, które Zarząd Główny organizował we współpracy z bibliotekami wszystkich rodzajów, uczelniami, fundacjami, placówkami opiniotwórczymi, a nawet z przedstawicielami biznesu. W okresie sprawozdawczym odbyło się 17 tego typu przedsięwzięć, których tematyka dotyczyła najistotniejszych zagadnień wspólnego bibliotekarstwa. Były to:

– XI ogólnopolskie warsztaty „Języki informacyjno-wyszukiwawcze – teraźniejszość i przyszłość. Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej – nowe słownictwo, najnowsze ustalenia metodyczne stosowane w katalogach bibliotek. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna – problemy metodyczne i propozycje tworzenia charakterystyk wyszukiwawczych” (Warszawa, 3-5.06.2009);

– XI Ogólnopolska Konferencja Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych „Społeczny i pedagogiczny kontekst funkcjonowania bibliotek akademickich” oraz warsztaty interpersonalne „Kompedium – warsztat skuteczności osobistej” (Wrocław, 8-10.06.2009);

– konferencja „Cyfrowość bibliotek i archiwów” (Warszawa, 26-27.11.2009);

– XXIV spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej: „Opracowanie formalne i rzeczowe dokumentów kartograficznych” (Warszawa, 22.06.2009);

– warsztaty: „Koncepcja rozwoju platformy cyfrowej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich” (Warszawa, 8.07.2009); „Niewidomi w świecie książek i bibliotek” (Jachranka, 9-11.09.2009); „E-learning wyzwaniem dla bibliotek” (Elbląg, 23-24.09.2009); „Współczesne konteksty czytelnictwa” (Olsztyn, 28.09.2009); „Rozwój potencjału instytucjonalnego SBP”, seria I (Warszawa, 7-8.10.2009); „Biblioteki powiatowe Podkarpacia – założenia i rzeczywistość” (Sanok, 15-16.10.2009); „Nowe media w bibliotece dla młodzieży” (Olsztyn, 5-6.11.2009);

– seminarium „Otwarte zasoby edukacyjne” (Toruń, 7.10.2009);

– „Język haseł przedmiotowych – opracowanie materiałów bibliotecznych z dziedziny edukacji” (Warszawa, 5-6.11.2009); „Rozwój potencjału instytucjonalnego SBP”, seria II, (Warszawa, 17-18.12.2009);

– XXV spotkanie Zespołu ds. Bibliografii Regionalnej (Jelenia Góra, 5-6.10.2009);

– XII Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych i III Ogólnopolska Konferencja Fonotek (Gdańsk, 4-6.11.2009);

– IV Forum Młodych Bibliotekarzy pod hasłem „Inicjatywy młodych w tworzeniu biblioteki globalnej wioski: ludzie i technologie” (Kraków, 5-6.11.2009).

## XI. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Wydawnictwo SBP jest najważniejszą w kraju oficyną publikującą literaturę naukową i fachową z zakresu bibliotekarstwa. Jego działalność służy kształtowaniu i doskonaleniu zawodowemu bibliotekarzy oraz pracowników informacji naukowej i jest nadzorowana z ramienia ZG SBP przez Radę Programową SBP, która zatwierdza coroczne plany wydawnicze. Druga połowa 2009 r. była niełatwa w działalności wydawniczej. Problemy wynikały z trudności finansowych, które dotknęły również kulturę i oświatę. Odbiło się to na poziomie wyników sprzedaży publikacji wydawnictwa, zanotowano spadek nakładów miesięczników. W okresie sprawozdawczym wydano po 6 numerów „Bibliotekarza” i „Poradnika Bibliotekarza”. Atrakcyjność czasopism podniosły dodatki tematyczne: „Świat książki dziecięcej”, „Dobre praktyki”, „Biblioteka dla seniorów”, „Dyskusyjne kluby książki w bibliotekach”. Regularnie ukazywały się czasopisma



naukowe: kwartalnik „Przegląd Biblioteczny” oraz półrocznik „Zagadnienia Informacji Naukowej”. W tym czasie ukazało się 11 publikacji zwartych:

1. W serii „Nauka-Dydaktyka-Praktyka”:
  - Mariola Antczak, Alina Nowacka: *Przypisy i powołania. Bibliografia załącznikowa*,
  - Hanna Batorowska: *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*,
  - Grażyna Lewandowicz-Nosal, Elżbieta Barbara Zybert (red.): *Dzieci, młodzież – Internet – biblioteka. Wytyczne IFLA Sekcji Bibliotek dla Dzieci i Młodzieży*.
2. W serii „Propozycje i Materiały”:
  - Elżbieta Górńska (red.): *Nowe technologie w bibliotekach publicznych*,
  - Marcin Drzewiecki (red.): *Nowoczesna biblioteka*,
  - Bożena Boryczka (red.): *E-learning wyzwaniem dla bibliotek*.
3. W serii „Biblioteczka Poradnika Bibliotekarza”:
- Grażyna Lewandowicz-Nosal: *Internet w bibliotece dla dzieci i młodzieży*.
4. W serii „FO-KA”:
  - Maria Burchard (red.): *Katalogowanie przedmiotowe w języku KABA*,
  - Grażyna Dudzicka, Dorota Gazicka-Wójtowicz, Irena Grzybowska: *Format MARC 21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu kartograficznego*.
5. Poza seriami:
  - Elżbieta Stefańczyk, Maria Burchard, Joanna Pasztaleniec-Jarzyńska (red.): *Strategia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021*,
  - Marianna Brachfogel, Anna Grzecznowska, Janusz Nowicki (red.): *Informator organizacyjny SBP na kadencję 2009-2013*.

## XII. ODZNACZENIA SBP

W okresie sprawozdawczym odbyły się dwa spotkania Komisji Odznaczeń i Wyróżnień. Przyznano: 21 medali „W dowód uznania” (otrzymały go 4 biblioteki i 17 członków SBP) i 1 „Odznakę Honorową SBP”. Członkowie Komisji udzielili poparcia wnioskowi na Medal „Bibliotheca Magna Perennisque” Bibliotece Miasta i Gminy w Pleszewie.

## XIII. BIURO ZG SBP

W ramach swoich zadań Biuro prowadziło: obsługę administracyjną władz SBP, zarządów okręgów i oddziałów, sekcji, komisji; obsługę finansowo-księgową działalności statutowej i gospodarczej SBP; organizację konferencji, seminariów, warsztatów afiliowanych przez Zarząd Główny oraz poszczególne jego ogniwa. W zakresie upowszechniania wiedzy o działalności Stowarzyszenia, Biuro zredagowało „Biuletyn Informacyjny ZG SBP nr 2” oraz 7 numerów „Ekspresu ZG SBP”. Dbało o regularną dystrybucję książek i czasopism, prowadziło kolportaż materiałów informacyjnych SBP (ulotki, plakaty, oferta wydawnicza) oraz plakatów Światowego Dnia Książki. Biuro aktywnie uczestniczyło w przygotowaniu aplikacji do programów operacyjnych, prowadziło rozliczenia uzyskanych dotacji, dostosowało organizację finansowania do wymogów grantodawców. Poszukiwało sponsorów i reklamodawców wśród firm związanych z sektorem książki i wyposażeniem bibliotek.

Oprac.: *Marzena Przybysz, Anna Grzecznowska*

*Materiał wpłynął do Redakcji 21 maja 2010 r.*

## Załącznik 1

## Wykaz Uchwał podjętych przez ZG SBP w 2009 r.

1. Uchwała nr 1/2009 z 19.06.2009 r. w sprawie zatwierdzenia struktury Zarządu Głównego SBP na lata 2009-2013.
2. Uchwała nr 2/2009 z 19.06.2009 r. dot. powołania Oddziału Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Kielcach i Skarżysku-Kamiennej.
3. Uchwała nr 3/2009 z 19.06.2009 r. w sprawie likwidacji Oddziału SBP w Hrubieszowie.
4. Uchwała nr 4/2009 z 19.06.2009 r. w sprawie zmiany adresu siedziby Zarządu Okręgu SBP w Kielcach.
5. Uchwała nr 5/2009 z 19.06.2009 r. w sprawie dokonania zmiany adresu siedziby Zarządu Okręgu SBP w Olsztynie.
6. Uchwała nr 6/2009 z 16.06.2009 r. dot. przyjęcia przez Zarząd Główny SBP Regulaminu Prezydium ZG i Zarządu Głównego SBP.
7. Uchwała nr 7/2009 z 19.06.2009 r. dot. zmiany adresu siedziby Zarządu Okręgu SBP w Gdańsku.
8. Uchwała nr 8/2009 z 17.12.2009 r. w sprawie stosowania manifestu UNESCO/IFLA dot. bibliotek wielokulturowych.
9. Uchwała nr 9/2009 z 17.12.2009 r. w sprawie powołania zespołu ds. rozwoju portalu SBP.
10. Uchwała nr 10/2009 z 17.12.2009 r. dotycząca przeznaczenia odpisów 1% za 2008 rok.

## **SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI OGNIW TERENOWYCH STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH W 2009 ROKU**

### **I. ZAGADNIENIA ORGANIZACYJNE**

W 2009 r. dokonano zmiany władz w poszczególnych ogniwach SBP. Przeprowadzono kampanie sprawozdawczo-wyborcze i wybrano nowe zarządy kół, oddziałów i okręgów. Wybrani na okręgowych zjazdach delegaci uczestniczyli w Krajowym Zjeździe Delegatów SBP, który obradował w Konstancinie-Jeziornie k. Warszawy 30-31 maja 2009 r.

W okresie sprawozdawczym zanotowano kilka zmian w strukturach terenowych SBP. Powołano dwa nowe oddziały (w Kielcach i Skarżysku-Kamiennej) oraz sześć kół (w: Pruszkowie, Nieborowie, Dębowej Górze, Łęcznej, Rykach, Raciborzu), rozwiązano oddział w Hrubieszowie i koła w: Bibliotece Sejmowej, Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Bydgoszczy, MPBP w Tarnowskich Górach, Suchej Beskidzkiej. Na koniec roku w Stowarzyszeniu funkcjonowało 16 okręgów, 58 oddziałów, 303 koła SBP, w których działało łącznie 8559 osób. Największy wzrost liczby członków zanotowały okręgi: mazowiecki (+71), lubelski (+47), zachodniopomorski (+29) i łódzki (+25). Największe spadki liczby członków nastąpiły w okręgach: warmińsko-mazurskim (-56), małopolskim (-39), podkarpackim (-24), kujawsko-pomorskim (-19) oraz wielkopolskim (-12).

W związku z kampanią sprawozdawczo-wyborczą i zjazdami, we wszystkich ogniwach Stowarzyszenia przeprowadzono weryfikację członków. W największym okręgu mazowieckim powołano okręgową komisję weryfikacyjną, której zadaniem jest ostateczne ustalenie liczby aktywnych członków organizacji.

Podobnie jak w latach poprzednich, najliczniejszą grupę członków stanowią pracownicy bibliotek publicznych (5345), dalej bibliotek naukowych (466), bi-

bliotek szkół wyższych (194). W roku sprawozdawczym spadła liczba członków w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych. Tylko w nielicznych okręgach nie powołano odrębnych kół emerytów, grupa na koniec 2009 r. liczyła 650 członków.

## II. DZIAŁALNOŚĆ SZKOLENIOWA

Poszczególne ogniwa Stowarzyszenia organizowały, najczęściej w ścisłej współpracy z bibliotekami macierzystymi, szkolenia, konferencje, seminaria o tematyce fachowej, skierowane do bibliotekarzy, mające również na celu promocję zagadnień bibliotekarskich w mediach, wśród przedstawicieli władz samorządowych, organizatorów bibliotek, uczniów, studentów itp. Poniżej prezentacja działań realizowanych w poszczególnych okręgach.

### Okręg Dolnośląski

Koło przy Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Oleśnicy zorganizowało dla bibliotekarzy z powiatu oleśnickiego warsztaty „Dobre relacje to plus” oraz prelekcję na temat „Architektura książki na przykładzie twórczości edytorskiej Bohdana Butenki”.

### Okręg Mazowiecki

Zarząd Okręgu Mazowieckiego we współpracy z Biblioteką Publiczną m.st. Warszawy – Biblioteką Województwa Mazowieckiego zainicjował cykle otwartych spotkań o charakterze edukacyjnym dla bibliotekarzy bibliotek wszystkich typów. Pierwszy odbył się 26 października 2009 r. pod hasłem „Dokąd zmierzają biblioteki”, drugi – „Sylwetki ludzi książki” poświęcony był prof. Jadwidze Kłodziejskiej.

W Oddziale Siedleckim aktywne było koło przy Bibliotece Pedagogicznej w Siedlcach, które współorganizowało dwie konferencje „Bibliotekarz we współczesnej rzeczywistości” oraz „Internetowe Multimedialne Centrum Informacji – Nowoczesne formy pracy i komunikacji w bibliotece”. Koło przy MBP zorganizowało wykłady i prelekcje, m.in. Jana Wołosza *Rola biblioteki publicznej XXI w.*

### Okręg Kujawsko-Pomorski

Członkowie koła SBP w Tucholi byli współorganizatorami IV Konferencji „Informacja regionalna w bibliotekach publicznych województwa kujawsko-pomorskiego”.

### Okręg Zachodniopomorski

Oddział szczeciński przeprowadził m.in. szkolenia: „Internet dla seniora”, szkolenie dla uczniów szkół podstawowych Szczecina, przybliżające historię książki oraz ofertę Książnicy Pomorskiej dla młodego czytelnika i sposoby korzystania z jej zbiorów.

### Okręg Wielkopolski

Zorganizowano I Forum Oddziału SBP w Poznaniu – w Dolsku k. Śremu (23.05.2009). Uczestniczyło w nim około 70 osób, reprezentujących 16 kół Oddziału. Forum miało charakter integracyjny. Przedstawiciele poszczególnych kół podzielili się swoimi doświadczeniami, prezentowali programy działania, ciekawe inicjatywy i osiągnięcia. Omawiano projekt dokumentu „Strategia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021”.

### Okręg Warmińsko-Mazurski

Oddział w Olsztynie był współorganizatorem konferencji i szkoleń: „Najnowsze zjawiska na polskim rynku książki dla dzieci i młodzieży” (koło w Działdo-

wie), „Dajtki – dzieje i kultura” (koło w Olsztynie), „Bajkowe spotkania z książką na Warmii i Mazurach” (Działdowo), „Sprawozdawczość i planowanie” (szkolenia dla członków zarządów kół i oddziałów w woj. warmińsko-mazurskim).

### Okręg Łódzki

Członkowie koła przy MBP Łódź-Górna uczestniczyli w szkoleniu polsko-duńskim „Jak aktywizować i angażować mieszkańców w pracę na rzecz lokalnej społeczności” organizowanym przez OPUS. Wspólnie z Polskim Związkiem Głuchych zorganizowano dla łódzkich bibliotekarzy, przy wsparciu PFRON, kurs języka migowego w stopniu podstawowym pod hasłem „Urzednicy już migają – nie bądź gorszy”.

### Okręg Lubelski

– „Forum prasy regionalnej” – warsztaty dziennikarskie dla bibliotekarzy redagujących i piszących do periodyków lokalnych (15.06.2009);  
– wojewódzki konkurs na najlepszą bibliotekarkę pracującą z dziećmi (Nagroda im. Anny Platto, 10.08.2009);  
– konferencja „Nowy wizerunek bibliotek i bibliotekarza” w MBP Krasnystaw (28.09.2009);  
– cykl wykładów dla bibliotekarzy: *Cyfrowi autochtoni w tradycyjnej bibliotece – czy uda się pogodzić ogień z wodą...* (dr A. Śniechowska-Karpińska, BG Uniwersytetu Medycznego); *Książka, której nie było? – o zaletach publikowania w bibliotekach cyfrowych* (Jarosław Gajda, BG Politechniki Lubelskiej); *Książka i prasa w erze konwergencji mediów i rzeczywistości Web 2.0* (Grzegorz Gmiterek, UMCS).

### Okręg Pomorski

Oddział Gdański SBP wspólnie z Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką w Gdańsku byli organizatorami seminarium „Tradycyjna, hybrydowa, czy... O przyszłości bibliotek w społeczeństwie informacyjnym”. Seminarium było objęte patronatem Europejskiego Roku Kreatywności i Innowacji.

### Okręg Podlaski

Poszczególne ogniwa SBP w okręgu współorganizowały m.in.:

- warsztaty „Lato pachnące miętą” (zabawy plastyczne, muzyczne, ruchowe w kształceniu literackim; koło w Mońkach, SBP Oddział w Białymstoku),
- konferencję „Tradycja i nowoczesność bibliotek lokalnych” (Biblioteka Publiczna Gminy Łomża z Siedzibą w Podgórzu, SBP Oddział w Łomży),
- szkolenie metodą warsztatową „Dofinansowanie bibliotek publicznych w 2009 r. Propozycje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w oparciu o fundusze zewnętrzne” (Biblioteka Publiczna im. Marii Konopnickiej w Suwałkach, SBP Oddział w Suwałkach).

### Okręg Śląski

Sekcja Biblioteka Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu w Katowicach była współorganizatorem cyklicznych Forów, poświęconych działalności bibliotek. W roku sprawozdawczym 2009 odbyły się:

- XVI Forum – konferencja „Finanse bibliotek naukowych a ochrona dóbr kultury” (15.01.2009),
- XVII Forum – konferencja „Informacja w świecie cyfrowym” (16.03.2009),
- XVIII Forum – konferencja „Biblioteka dla przyszłości” (3.04.2009),
- XIX Forum – konferencja i warsztaty „Jak to powiedzieć? Dialog w bibliotece” (25.09.2009).

### III. DZIAŁALNOŚĆ INTEGRACYJNO-POPULARYZATORSKA

Podobnie jak w poprzednich latach poszczególne ognia Stowarzyszenia organizowały szereg imprez mających na celu integrację środowiska pracowników bibliotek różnych typów oraz upowszechnienie działalności bibliotek. Działaniom sprzyjał ogłoszony po raz kolejny „Tydzień Bibliotek” pod hasłem „Biblioteka to plus”. We wszystkich ogniwach terenowych Stowarzyszenia organizowano w związku z tym różne imprezy (np. w okręgu wielkopolskim zorganizowano 82 imprezy promujące biblioteki i czytelnictwo); uczestniczono także w konkursach ogłoszonych przez Zarząd Główny na projekt plakatu promującego akcję oraz na najlepszy program działań w ramach „TB”.

Ognia terenowe w okręgu organizowały również spotkania z okazji Dnia Bibliotekarza i Bibliotek. Coraz powszechniejszą formą integracji bibliotekarzy stają się wyjazdy edukacyjne do bibliotek w kraju i za granicą, połączone ze zwiedzaniem najciekawszych miejsc czy też wyjazdy na Targi Książki. Podobnie jak w latach poprzednich członkowie SBP we współpracy z samorządami lokalnymi organizowali liczne wystawy, konkursy, spotkania, podczas których honorowano zasłużonych pracowników bibliotek medalami i odznaczeniami.

### IV. DZIAŁALNOŚĆ WYDAWNICZA

Jedną z form uczestnictwa ogniw Stowarzyszenia w działalności bibliotek macierzystych jest działalność wydawnicza, przejawiająca się w samodzielnych publikacjach i wydawnictwach lub poprzez współredagowanie czasopism fachowych. Niektóre okręgi SBP pozyskały środki finansowe na wydanie drukiem publikacji redagowanych przez macierzyste biblioteki.

#### Okręg Dolnośląski

Koła, które uczestniczyły w organizacji różnych form popularyzacji czytelnictwa w macierzystych bibliotekach, przygotowywały materiały okolicznościowe:

– „Oleśnickie podania, legendy i bajanie” (współfinansowany przez Oddział Wrocławski seria książek prezentujących lokalne podania i legendy),

– w ramach realizowanego przez SBP Oddział we Wrocławiu, wspólnie z Dolnośląską Biblioteką Publiczną, projektu „Prof. Mikulski na tropie!: obchody stulecia urodzin prof. Tadeusza Mikulskiego” ukazał się druk bibliofilski *Ze starych szuflad*.

#### Okręg Mazowiecki

Oddział warszawski wydał cztery numery „Komunikatu Zarządu Oddziału Warszawskiego SBP”. Zespół Historyczno-Pamiętnikarski, działający w strukturach Okręgu od 45 lat, zakończył prace redakcyjne nad 11 tomikiem serii „Bibliotekarze Polscy we Wspomnieniach Współczesnych”, poświęconej bibliotekarzom warszawskim zmarłym w latach 1997-2007. Podjęto prace nad kolejnym tomem poświęconym bibliotekarzom polonijnym.

Członkowie Koła SBP przy Bibliotece Pedagogicznej w Siedlcach wydali książkę *Twórcy rodem z Podlasia. Bibliografia regionalna*. W wydawanym przez MBP w Ostrołęce czasopiśmie Koło SBP redaguje dział, w którym prezentowane są problemy Stowarzyszenia.

#### Okręg Zachodniopomorski

– Koło nr 5 w Goleniowie przekazało zebrane wspólnie z Biblioteką w Goleniowie wspomnienia Sybiraków z goleniowskiego Koła Sybiraków do publikacji przygotowanej przez Wydział Promocji przy UMiG w Goleniowie *Z Sybiru do Goleniowa*,

- Koło nr 1 przy Książnicy Pomorskiej wydało ulotkę *Nie wyrzucaj niepotrzebnych książek, mogą się jeszcze komuś przydać...* oraz naklejki *Przyjaciel Książnicy Pomorskiej*,
- Koło nr 7 w Gryfinie przygotowało publikację pod tytułem *Gryfino i okolice na przestrzeni wieków*".

#### Okręg Wielkopolski

Zarząd Okręgu uczestniczył w przygotowaniu materiałów do wszystkich numerów Panoramy Wielkopolskiej Kultury wydawanej przez WBPiCAK w Poznaniu (Bibliotekarz Wielkopolski – strony dla SBP). W 2009 r. ukazało się sześć numerów tytułu, które przesłano do wszystkich Oddziałów i Kół SBP oraz bibliotek publicznych. Największa liczba artykułów dotyczyła obchodów „Tygodnia Bibliotek”.

#### Okręg Łódzki

Wydano pismo „Fiszka” za trzy kwartały 2009 r. oraz numer specjalny z okazji 90. rocznicy powstania SBP w Łodzi.

#### Okręg Lubelski

Zarząd Okręgu w Lublinie czynnie współpracował przy redagowaniu czasopism „Bibliotekarz Lubelski”, „Dostrzegacz Biblioteczny” wydanych przez WBP im. H. Łopacińskiego w Lublinie. Oddział w Zamościu wydał dwa numery czasopisma „Bibliotekarz Zamojski”.

#### Okręg Małopolski

Zarząd Okręgu przy współudziale Miejskiej Biblioteki Publicznej w Dąbrowie Tarnowskiej wydał tomik poezji Marii Kozaczkowej *Z iskiereki zorzę twórz*.

#### Okręg Pomorski

Opublikowano następujące prace:

- Wiesław Ciesielski: *Biobibliografia* (Oddział Słupski i MBP w Słupsku),
- *Na dworcu wyobraźni*, praca zbior. pod red. Marii Pietryki i Anny Chabior (wybrane utwory laureatów XXV Ogólnopolskiego Konkursu Twórczości Dzieci i Młodzieży Gimnazjalnej, Oddział w Słupsku).

#### Okręg Lubuski

Zarząd Okręgu wydał dwa numery „Bibliotekarza Lubuskiego”, dofinansowane przez Zarząd Województwa Lubuskiego.

#### Okręg Podkarpacki

Oddział w Przemyślu sfinalizował wydanie tomiku wierszy Artura Rzeczycy *Ziemia rośnie*. Członkowie Stowarzyszenia mieli znaczący udział w opublikowaniu tomu esejów *Z dziejów bibliotek przemyskich*, który ukazał się nakładem Przemyskiej Biblioteki Publicznej.

#### Okręg Śląski

Sekcja Bibliotek Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu w Katowicach objęła patronatem i uczestniczyła aktywnie w redagowaniu czasopisma „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”.

## V. DZIAŁALNOŚĆ OPINIODAWCZA I INTERWENCYJNA

Działalność opiniodawcza polegała najczęściej na opiniowaniu kandydatur na stanowiska kierownicze w poszczególnych bibliotekach i aktów prawnych dotyczących działalności bibliotek różnych typów. Rok 2009 przyniósł między inny-

mi propozycję nowelizacji „Ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej”. Zaproponowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zmiany, w tym przede wszystkim zniesienie zakazu łączenia bibliotek publicznych z innymi instytucjami (w tym z bibliotekami szkolnymi), wzbudziły bardzo duże kontrowersje. Wyrażały je różne gremia bibliotekarskiego środowiska, w tym Zarząd Główny i kilka okręgów SBP. Podobnie było w przypadku propozycji Instytutu Książki przyznawania certyfikatu „Biblioteka+”. Działania interwencyjne dotyczyły problemów lokalnych bibliotek.

#### Okręg Dolnośląski

Zarząd Oddziału w Jeleniej Górze wspierał starania Biblioteki Powiatowej w Lwówku Śląskim w sprawie przywrócenia samodzielności biblioteki we Wleńniu. Wspólnie z Międzyzakładową Komisją NSZZ „Solidarność” Pracowników Bibliotek wystosował pismo protestacyjne do ministra kultury i dziedzictwa narodowego w sprawie projektu zniesienia zakazu łączenia bibliotek z innymi instytucjami. Zarząd Koła przy Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej we Wrocławiu opiniował regulaminy organizacyjne biblioteki. Koło przy Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej we Wrocławiu wraz z Komisją Zakładową NSZZ „Solidarność” uczestniczyło w negocjacjach z Marszałkiem Województwa Dolnośląskiego w sprawie podwyżek plac dla pracowników biblioteki.

#### Okręg Kujawsko-Pomorski

Zarząd Oddziału SBP w Toruniu i zarządy kół w Chełmnie, Brodnicy i Radziejowie opowiedziały się w piśmie do Marszałka Sejmu RP przeciwko „Projektowi założeń do projektu ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej oraz niektórych ustaw”.

#### Okręg Lubelski

Oddział w Zamościu przedstawił uwagi do projektu „Regulaminu Organizacyjnego Książnicy Zamojskiej”, jego członkowie brali udział Komisji Konkursowej powołanej przez Prezydenta Zamościa w celu wyłonienia kandydata na stanowisko dyrektora Książnicy Zamojskiej.

#### Okręg Małopolski

Zarząd Okręgu podjął działania interwencyjne w związku z projektem drastycznego ograniczenia budżetu Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Krakowie na 2010 r. W tej sprawie wystosowano 27 października 2009 r. pismo do dyrektora Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego.

Przewodnicząca Koła SBP w Brzesku interweniowała u władz gminy Dębno o rozważenie możliwości wyłączenia bibliotek publicznych gminy Dębno ze struktur Dębińskiego Centrum Kultury i równego traktowania tych dwóch instytucji. Koło SBP w Gorlicach wystosowało protest do MKiDN w sprawie propozycji likwidacji zakazu łączenia bibliotek z innymi instytucjami.

#### Okręg Lubuski

Zarząd Oddziału w Zielonej Górze skierował pismo do Burmistrza Miasta Żagania z prośbą o rozpatrzenie możliwości powierzenia Magdalenie Śliwak funkcji dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Żaganiu.

#### Okręg Śląski

Zarząd Okręgu opiniował kandydatów na stanowiska dyrektora MBP w Radlinie, MBP w Pyskowicach, GBP w Radziechowach, GBP w Przystajni. W piśmie do ZG wyraził zaniepokojenie możliwością ograniczenia liczby bibliotek otrzymujących egzemplarz obowiązkowy, przedstawił swoje uwagi do projektowanych zmian legislacyjnych w tym zakresie.

### Okręg Podkarpacki

Koło SBP w Mielcu podjęło działania mające na celu pozyskanie kamienicy przy ul. Mickiewicza 2 (tzw. Łojczykówka) z przeznaczeniem na działalność biblioteki.

## VI. DZIAŁALNOŚĆ NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ I BIBLIOTEK

Działalność ogniw terenowych SBP związana jest ściśle z realizacją zadań bibliotek macierzystych. Poszczególne ogniw starają się uczestniczyć w działalności kulturalnej społeczności lokalnych.

### Okręg Dolnośląski

Członkowie SBP współpracowali systematycznie z organizacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych: Polskim Związkiem Niewidomych, Stowarzyszeniem Osób Niepełnosprawnych, Polskim Towarzystwem Biblioterapeutycznym. Zarząd Oddziału SBP w Wałbrzychu włączył się w realizację ogólnopolskiego projektu dla osób niewidomych i słabo widzących „Zastuchaj się w książce dobrej, bo polskiej”.

Zarząd Oddziału SBP we Wrocławiu i Dolnośląska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego realizowały projekt „Prof. Mikulski na topie!”, związany z obchodami stulecia urodzin prof. Tadeusza Mikulskiego. Opracowano antologię druków bibliofilskich prof. T. Mikulskiego *Ze starych szuflad*. Wydawnictwo zostało przekazane nieodpłatnie bibliotekom dolnośląskim oraz pracownikom naukowym Uniwersytetu Wrocławskiego.

### Okręg Mazowiecki

W Oddziale Ostrołęckim struktury SBP brały udział w organizacji XXVI edycji konkursu „Kurpie Zielone w literaturze”, zainicjowanym w 1984 r. przez Koło SBP w Myszynie, realizowanym we współpracy ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Bibliotek i Książki w Ostrołęce w 11 gminach województw mazowieckiego, podlaskiego i warmińsko-mazurskiego. W Oddziale Siedleckim członkowie SBP włączyli się w organizację Dni Siedlec, Dni Książki oraz Dnia Papięskiego. Współorganizowały imprezy literackie pod hasłem „Zeromski, Siedlce, róże”. W Oddziale Ciechanowskim struktury SBP współorganizowały konkurs recytatorski „Turniej Młodych Romantyków” oraz konkursy plastyczne.

### Okręg Kujawsko-Pomorski

Oddział we Włocławku współpracował w organizacji regionalnych imprez kulturalnych, m.in.: spotkań autorskich, wystaw, konkursów artystycznych, zajęć terapeutycznych dla dzieci i młodzieży itp. ze szkołami, przedszkolami, mediami lokalnymi stowarzyszeniami twórczymi, poradniami zdrowia, centrami kultury.

### Okręg Zachodniopomorski

Wszystkie ogniw w Okręgu podejmowały liczne inicjatywy (konkursy, przedstawienia) we współpracy z różnymi organizacjami, szkołami, instytucjami kulturalnymi, których celem było upowszechnianie czytelnictwa i działań literackich. Koło nr 8 w Kamieniu Pomorskim zorganizowało zbiórkę książek dla Towarzystwa Pomocy Polakom „Wielkie Serce”. Zostały one przekazane Centrum Kulturalno-Oświatowego im. Karoliny Lanckrońskiej w Nowym Rozdole na Ukrainie. Członkinie Koła brały udział w przygotowaniach i realizacji XLV Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej.



### Okręg Opolski

Struktury SBP w Gogolinie brały udział w organizacji: koncertu charytatywnego dla osób niepełnosprawnych, parafiadzie, Mikołajek. Członkowie Stowarzyszenia z Nisy zorganizowali podczas obchodów V Dnia Dobrych Uczynków loterię fantową, z której dochód przekazano Schronisku dla Zwierząt w Konradowej.

### Okręg Lubelski

Oddział w Lublinie współorganizował wystawy prac artystycznych pensjonariuszy Domu Pomocy Społecznej w Świdniku. Zorganizował spotkanie autorskie poetki L. Wilkołak dla Uniwersytetu III Wieku w Świdniku. Zarząd Okręgu, współpracując z Wojewódzką Biblioteką Publiczną im. Hieronima Łopacińskiego, Towarzystwem Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego, Lubelskim Towarzystwem Miłośników Książki, Uniwersytetem III Wieku, organizował w lubelskich bibliotekach imprezy kulturalne i literackie typu wernisaże, spotkania autorskie itp.

### Okręg Małopolski

Działalność na rzecz środowiska lokalnego należała do stałych inicjatyw i programów realizowanych przy współpracy z władzami samorządowymi i innymi lokalnymi organizacjami i stowarzyszeniami, np.:

- festiwal „Cztery Pory Książki: Pora Poezji”,
- XXIV Tydzień Kultury Chrześcijańskiej (MBP w Tarnowie),
- wystawy: „Malarstwo Jana Michalika”, „Bez chleba i książki przejść życia nie można”, poświęconej życiu i twórczości Marii Kozaczkowej (MBP w Dąbrowie Tarnowskiej), „Bochnia. Miasto i powiat” eksponowanej w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Krakowie,
- uczestniczenie w jury konkursów recytatorskich, teatralnych, plastycznych i czytelniczych (MBP w Bochni).

### Okręg Lubuski

Oddziały i koła SBP (np. w Gorzowie, Międzyrzeczu, Ślubicach) współpracowały z bibliotekami, instytucjami kultury, szkołami, domami opieki społecznej, organizacjami pozarządowymi przy organizowaniu imprez kulturalnych w regionie.

### Okręg Podkarpacki

Członkowie Oddziału Rzeszowskiego SBP aktywnie uczestniczyli w zorganizowanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Rzeszowskiego II „Nocy Biblioteki”.

\* \* \*

Podsumowując działalność ogniw terenowych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w 2009 r., należy podkreślić duże zaangażowanie członków w różnorodne akcje mające na celu rozbudzenie tożsamości zawodowej bibliotekarzy. Ścisła współpraca z macierzystymi bibliotekami oraz coraz liczniejsze samodzielne działania służą z jednej strony współpracy w zakresie upowszechniania kultury czytelniczej, a z drugiej – rozbudzaniu zainteresowania tematyką fachową wśród bibliotekarzy.

Oprac.: Sylwia Błaszczuk

*Materiał wpłynął do Redakcji 21 maja 2010 r.*

## SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI SEKCJI, KOMISJI I ZESPOŁU ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP W 2009 ROKU

W 2009 r. przy ZG SBP działały następujące sekcje, komisje i zespoły: Sekcja Bibliotek Muzycznych, Sekcja Bibliotek Naukowych, Sekcja Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych, Sekcja Bibliotek Pedagogicznych i Szkolnych, Sekcja Bibliotek Publicznych, Sekcja Czytelnictwa Chorych i Niepełnosprawnych, Sekcja Fonotek, Komisja Automatyzacji, Komisja Ochrony i Konserwacji Zbiorów, Komisja Odnaczeń i Wyróżnień, Komisja Opracowania Rzeczowego Zbiorów, Komisja Wydawnictw Elektronicznych, Komisja Zarządzania i Marketingu, Zespół ds. Bibliografii Regionalnej.

W 2009 r. kończyła się kadencja 2005-2009 władz SBP. Na wszystkich szczeblach odbywały się wybory nowych zarządów sekcji, komisji i zespołów, odpowiedzialnych za realizację przyjętej na Krajowym Zejeździe Delegatów SBP „Strategii Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich na lata 2010-2021”. Jej założenia prezentowano podczas warsztatów 17-18 grudnia 2009 r. w Centralnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie.

Poniżej najistotniejsze dokonania ww. struktur ZG w 2009 r.

### SEKCJA BIBLIOTEK MUZYCZNYCH

Zebranie sprawozdawczo-wyborcze odbyło się 5 listopada 2009 r. Wyłoniono Zarząd w składzie: Stanisław Hrabia (przewodniczący), Jolanta Byczkowska-Sztaba (wiceprzewodnicząca), Piotr Maculewicz (wiceprzewodniczący), Karolina Skalska (sekretarz). Członkowie Sekcji: Iwona Bias, Ewa Hauptman-Fischer, Andrzej Jazdon, Ewa Kozłowska, Anna Michalska, Magdalena Wiącek. Honorowy Członek Zarządu: Andrzej Spóz.

W 2009 r. odbyły się dwa zebrania członków Zarządu Sekcji (7.06.2009, 3.11.2009). Ich tematyka dotyczyła: organizacji konferencji krajowych, udziału w konferencjach zagranicznych IAML, oceny działalności sekcji w 2009 r., ustalenia planu pracy sekcji na lata 2009–2013.

W okresie sprawozdawczym miały miejsce następujące wydarzenia, w których aktywnie uczestniczyli członkowie Sekcji:

– III Spotkanie Robocze Bibliotekarzy Katalogujących Muzykalia (25.05.2009), zorganizowane we współpracy z Centrum NUKAT. Wzięło w nim udział 55 bibliotekarzy muzycznych z całej Polski. Omówiono m.in.: nowe zasady tworzenia tytułu ujednoliconego dla utworu muzycznego, zasady opracowania dokumentów muzycznych w JHP KABA z wykorzystaniem haseł w funkcji tematu formalnego, bieżące problemy katalogowania muzykaliów;

– XII Ogólnopolska Konferencja Bibliotekarzy Muzycznych i III Ogólnopolska Konferencja Fonotek (Gdańsk, 4-6.11.2009). Konferencję zorganizowano wspólnie z Sekcją Fonotek SBP oraz Biblioteką Główną Akademii Muzycznej im. S. Moniuszki w Gdańsku. Wzięło w niej udział ponad 60 osób z 31 bibliotek i instytucji muzycznych. W drugim dniu obrad odbyły się zebrania sprawozdawczo-wyborcze obu Sekcji;

– Międzynarodowa Konferencja IAML (Amsterdam, 5-10.07.2009). W konferencji wzięło udział 8 osób z Polski. Wygłoszono referaty (Aleksandra Patalas, Mariusz Wrona, Piotr Maculewicz). Stanisław Hrabia prowadził sesje: „Musical Treasures”, „Great and Small” i „Multi-National Collection”; S. Hrabia złożył sprawozdanie z działalności Polskiej Grupy Narodowej IAML za okres lipiec 2008 – czerwiec 2009;

– Polski Komitet RILM Abstract of Music Literature. Stanisław Hrabia, koordynator Projektu RILM w Polsce brał udział w obradach Komitetu RILM w Amsterdamie.

Inne formy działalności sekcji to m.in.: wydawanie informatora „Biblioteki Muzyczne w Polsce”, opracowanie ankiety dotyczącej bibliotek muzycznych, redagowanie strony internetowej Sekcji: [www.iaml.pl](http://www.iaml.pl), prowadzenie listy dyskusyjnej bibliotekarzy muzycznych, informowanie o bieżącej działalności sekcji poprzez komunikaty wysyłane do Biura Zarządu Głównego SBP.

## SEKCJA BIBLIOTEK NAUKOWYCH

W wyniku wyborów ukonstytuował się Zarząd Sekcji w składzie: Teresa Szmigielska (przewodnicząca), Maria Czyżewska (wiceprzewodnicząca), Renata Broniek (sekretarz). Członkowie Sekcji: Barbara Dybicz, Anna Paszek, Łukasz Batory.

W 2009 r. Zarząd skupił się na wykonaniu zaleceń Komisji Rewizyjnej Oddziału Warszawskiego SBP. Teresa Szmigielska uczestniczyła w III Bałtyckiej Konferencji „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek” (referat *Geneza tworzenia standardów oceny pracy biblioteki akademickiej*).

## SEKCJA BIBLIOTEK NIEPAŃSTWOWYCH SZKÓŁ WYŻSZYCH

2 września 2009 r. dokonano wyborów Zarządu Sekcji. Nowy skład Zarządu tworzą Stefan Kubów (przewodniczący). Członkowie Sekcji: Małgorzata Podgórska, Maria Czyżewska, Anna Skotarczak, Aleksandra Marciniak, Karina Szotylik, Katarzyna Falow, Janina Przybysz, Sylwia Baranowska, Justyna Stępień. Sekcja zorganizowała XI Ogólnopolską Konferencję Bibliotek Niepaństwowych Szkół Wyższych (Wrocław, 08-10.06.2009, Biblioteka Dolnośląskiej Szkoły Wyższej) pt. „Społeczny i pedagogiczny kontekst funkcjonowania bibliotek akademickich” oraz warsztaty interpersonalne: „Kompendium – warsztat skuteczności osobistej” (Wrocław, 10.06.2009, Biblioteka Dolnośląskiej Szkoły Wyższej). Kontynuowano wydawanie ISBNiK-a i Komunikatu Konfraterni Turystycznej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Sekcja współpracowała ze strukturami regionalnymi SBP.

## SEKCJA BIBLIOTEK PEDAGOGICZNYCH I SZKOLNYCH

W wyniku wyborów ukonstytuował się Zarząd Sekcji w składzie: Wiesława Budrowska (przewodnicząca), Bożena Boryczka (wiceprzewodnicząca), Ewa Czerniak (sekretarz). Członkowie Sekcji: Elżbieta Mieczkowska, Wiesława Rejmer-Zakleka, Marta Jasińska. Członkowie Sekcji uczestniczyli w pracach nad określeniem długofalowej strategii rozwoju SBP (koordynacja prac R. Miszczuk); współpracowali przy seminariach poświęconych tematyce bibliotek szkolnych i pedagogicznych; zorganizowali 2 seminaria: „Otwarte Zasoby Edukacyjne” (Toruń, 7.10.2009, Biblioteka Pedagogiczna; Olsztyn, 18.11.2009, Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna). Sekcja promowała czytelnictwo i twórczość literacką dzieci i młodzieży, włączając się w organizację konkursu „Wydajemy własną książkę”. Monitorowano sprawę lokalu Pedagogicznej Biblioteki w Wołominie, konsultowano sprawę bibliotek szkolnych ze ZNP.

## SEKCJA BIBLIOTEK PUBLICZNYCH

W wyniku wyborów przeprowadzonych 4 września 2009 r. ukonstytuował się Zarząd Sekcji w składzie: Krzysztof Marcinowski (przewodniczący), Maria Wasik (wiceprzewodnicząca), Bożena Winiarska (sekretarz). Członkowie Sekcji:

Jolanta Słowik, Krystyna Dąbrowska. Członkowie Sekcji uczestniczyli w dyskusjach, przesłali swoje uwagi do zmian w „Ustawie o działalności kultury” oraz w „Ustawie o bibliotekach”. Przekazano poprawki do opracowanych przez dr. Jerzego Maja standardów bibliotecznych i uwagi do kryteriów przyznawania placówkom bibliotecznym certyfikatu BIBLIOTEKA+. Włączono się do protestu przeciwko wprowadzeniu zapisu pozwalającego na łączenie bibliotek z innymi placówkami. Przygotowano kryteria awansów na stanowisko kustosza oraz starszego kustosza, zamieszczono je na stronie internetowej Sekcji.

4-5 września w Łagowie odbyło się spotkanie Zarządu Sekcji, poświęcone omówieniu działalności w upływającej kadencji, dokonano wyborów członków Zarządu na lata 2009-2013. Za sukces uznano powołanie Forum Młodych Bibliotekarzy. Inicjatywa ta okazała się słuszna. Kolejne Fora potwierdzają, że wymiana poglądów to ważne doświadczenie dla młodych bibliotekarzy. Podczas spotkania w Łagowie zwrócono uwagę na problemy utrudniające działalność Sekcji. Członkowie Sekcji publikowali materiały dotyczące organizacji i funkcjonowania bibliotek. Zamieszczono je w regionalnych pismach zawodowych oraz materiałach pokonferencyjnych.

## SEKCJA CZYTELNICTWA CHORYCH I NIEPEŁNOSPRAWNYCH

W wyniku wyborów ukonstytuował się Zarząd Sekcji w składzie: Iwona Smarsz (przewodnicząca), Wiesława Szlachta (wiceprzewodnicząca), Małgorzata Grzelak (sekretarz). Członkowie Sekcji: Barbara Appel, Jadwiga Nowicka, Ewa Samonek, Lidia Ippoldt, Ewelina Surniak, Magdalena Gogulska-Dębska, Anna Sabilło. W 2009 r. odbyły się dwa posiedzenia Sekcji. Pierwsze dotyczyło konferencji „Niewidomi w świecie książek i bibliotek” zorganizowanej wspólnie z Biblioteką Centralną Polskiego Związku Niewidomych, która odbyła się 9-11 września 2009 r. w Centrum Edukacji Statystycznej w Jachrance. Członkowie Sekcji przeprowadzili cztery warsztaty biblioterapeutyczne, wygłosili wykłady: *Biblioterapia jako forma wsparcia osób niewidomych i niedowidzących*, *Działania podejmowane przez biblioteki publiczne na rzecz grup wykluczonych społecznie oraz Niepełnosprawni i niepełnosprawność w literaturze pięknej i naukowej*. Drugie posiedzenie Sekcji było zebraniem sprawozdawczo-wyborczym.

## SEKCJA FONOTEK

5 listopada 2009 r. odbyło się zebranie sprawozdawczo-wyborcze, na którym wyłoniono Zarząd Sekcji w składzie: Katarzyna Janczewska-Sołomko (przewodnicząca), Hanna Trzeszczkowska (wiceprzewodnicząca), Agnieszka Gołębiowska (sekretarz). Członkowie Sekcji: Jacek Jackowski, Ewa Kozłowska. Zarząd odbył pięć spotkań. Ich głównym tematem było przygotowanie III Konferencji Fonotek, która odbyła się 5 listopada 2009 r. w Gdańsku w ramach XII Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotek Muzycznych. Zgodnie z uchwałą uczestników konferencji wspólnie z Zarządem Głównym SBP wystosowano pismo do ministra kultury i dziedzictwa narodowego w sprawie zadań Narodowego Instytutu Audiowizualnego. W „Ruchu Muzycznym” opublikowano notatkę z konferencji. Zarząd Sekcji podjął starania o wydanie materiałów z II Ogólnopolskiej Konferencji Fonotek „Chrońmy dziedzictwo fonograficzne”. Zanotowano wzrost zainteresowania środowiska bibliotekarzy problematyką nagrań. Do sekcji przyjęto pięciu nowych członków.

## KOMISJA AUTOMATYZACJI

10 marca 2009 r. dokonano wyboru nowego Zarządu Komisji. Jego skład jest następujący: Katarzyna Materska (przewodnicząca); członkowie Zarządu: Remigiusz Lis, Katarzyna Winogrodzka, Tomasz Kalota, Krzysztof Janczewski, Grzegorz Gogacz. W Komisji pracuje 19 osób. Uzgodniono, że – ze względu na trudności w ustalaniu dogodnych dla wszystkich terminów spotkań – Komisja Automatyzacji będzie komunikować się głównie za pomocą poczty elektronicznej. W marcu 2009 r. uruchomiono elektroniczne forum Komisji: <http://forum-ka.koszykowa.pl>. Tą drogą uzgodniono i przyjęto ramowy plan pracy Komisji na lata 2009-2013. Przewodnicząca Komisji (jednocześnie wicedyrektor Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy) prowadziła wstępne rozmowy z Biblioteką Narodową oraz z ZG SBP w sprawie organizacji kolejnej konferencji z cyklu „Automatyzacja bibliotek publicznych” (listopad 2010 r.). W 2009 r. ukazała się drukiem publikacja z poprzedniej konferencji automatyzacji bibliotek: *Nowe technologie w bibliotekach*, red. Elżbieta Górską, Warszawa: Wydaw. SBP.

W ramach działalności edukacyjnej członkowie Komisji organizowali w swoich instytucjach seminaria z zakresu systemów bibliotecznych, szkolenia na temat korzystania z Internetu, poczty elektronicznej i in., udzielali porad zainteresowanym.

## KOMISJA OCHRONY I KONSERWACJI ZBIORÓW

Wybrano nowy Zarząd Komisji w składzie: Ewa Potrzebicka (przewodnicząca), Ewa Stachowska-Musiał (wiceprzewodnicząca), Beata Czekaj-Wiśniewska (sekretarz). Członkowie Komisji: Marta Parnowska, Aleksandra Szalla-Kleemann. Komisja kontynuowała prace nad zbieraniem materiałów do planowanych wydawnictw poradnikowych i informacyjnych, rozpoczęto przygotowania do stworzenia własnej strony internetowej.

## KOMISJA ODZNACZEŃ I WYRÓŻNIEŃ

Zebrań sprawozdawczo-wyborcze odbyło się 14 października 2009 r. Wyłoniono Zarząd w składzie: Janina Jagielska (przewodnicząca), Andrzej Jopkiewicz (wiceprzewodniczący), Mirosława Majewska (sekretarz). Członkowie Komisji: Ewa Stachowska-Musiał, Elżbieta Górską i Monika Sówka – Cychner. W ciągu roku Komisja zorganizowała siedem spotkań. W trakcie posiedzeń analizowano i opiniowano wnioski na odznaczenia i wyróżnienia, zgłoszone do ZG SBP przez upoważnione ogniwa organizacyjne. W okresie sprawozdawczym Komisja rozpatrzyła i zaopiniowała pozytywnie wnioski na odznaczenia organizacyjne: medal „Bibliotheca Magna Perennisque” (Bibliotece Publicznej Miasta i Gminy w Pleszewie – Oddział SBP Kalisz). Honorową Odznakę SBP przyznano 26 osobom, medal „W dowód uznania” przyznano 106 osobom oraz 10 instytucjom i organizacjom. Komisja rozpatrzyła i pozytywnie zaopiniowała wnioski Oddziału SBP w Kaliszu i Okręgu SBP w Szczecinie dotyczące przyznania odznaczeń resortowych: medal brązowy „Zasłużony Kulturze Gloria Artis” i Odznakę Honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”. Komisja sprawdziła (pod względem zgodności z przyjętymi kryteriami) wnioski Okręgów dotyczące przyznania godności Członka Honorowego SBP, swoje uwagi przedstawiła Kapitulie. Przed zjazdem sprawozdawczo-wyborczym SBP Komisja wytypowała z grona członków SBP osoby szczególnie zasłużone do odznaczeń państwowych i resortowych. Listę osób przedłożyła Prezydium ZG SBP do akceptacji.

## KOMISJA OPRACOWANIA RZECZOWEGO ZBIORÓW

Zebranie sprawozdawczo-wyborcze odbyło się w czerwcu 2009 r. Wyłoniono Zarząd w składzie: Aldona Borowska (przewodnicząca), Anna Kułak (wiceprzewodnicząca), Paweł Rygiel (sekretarz). Członkowie Komisji: Jadwiga Woźniak-Kasperek, Hanna Krasuska-Terka. W 2009 r. Komisja Opracowania Rzeczowego ZG SBP zorganizowała trzy spotkania warsztatowe i jedną konferencję:

- spotkanie z bibliotekarzami bibliotek akademickich, stosujących UKD. Uczestnicy spotkania dyskutowali nad obecnym stanem języka w bibliotekach. Referenci przedstawili nowe rozwiązania stosowane w katalogach bibliotek politechnicznych (19-20.05.2009);

- XI Ogólnopolskie warsztaty „Języki informacyjno-wyszukiwawcze – teraźniejszość i przyszłość. Język Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej, nowe słownictwo, najnowsze ustalenia metodyczne, stosowanie w katalogach bibliotek. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna, problemy metodyczne i propozycje tworzenia charakterystyk wyszukiwawczych” (3-5.06.2009);

- spotkanie warsztatowe z bibliotekarzami bibliotek pedagogicznych. „Język Haseł Przedmiotowych – opracowanie materiałów bibliotecznych z dziedziny edukacji” (5-6.11.2009);

- konferencja: „Cyfrowość bibliotek i archiwów”, która zgromadziła blisko ok. 240 osób (26-27.11.2009). Kontakt z członkami Zarządu i osobami współpracującymi miał miejsce podczas warsztatów i konferencji oraz drogą internetową i telefoniczną.

## KOMISJA WYDAWNICTW ELEKTRONICZNYCH

W wyniku wyborów ukonstytuował się Zarząd Komisji w składzie: Dagmara Sawicka (przewodnicząca). Członkowie Komisji: Bożena Bednarek-Michalska, Joanna Broniarczyk. Komisja uczestniczyła w pierwszym etapie budowy nowego portalu SBP (opracowanie założeń i wstępnego projektu serwisu). Jej członkowie prowadzili rozmowy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego o warunkach realizacji projektu, wzięli także udział w szkoleniu na ten temat zorganizowanym przez FRŚI (lipiec 2009 r.). Redagowano czasopismo elektroniczne „Biuletyn EBIB”.

## KOMISJA ZARZĄDZANIA I MARKETINGU

W wyniku wyborów ukonstytuował się nowy Zarząd Komisji w składzie: Maja Wojciechowska (przewodnicząca), Jolanta Laskowska (wiceprzewodnicząca), Katarzyna Kant (sekretarz). Komisja rozpoczęła prace nad wydaniem pierwszego numeru czasopisma naukowego „Zarządzanie Biblioteką”. Zarząd Komisji wspólnie z Uniwersytetem Gdańskim, Ateneum-Szkołą Wyższą oraz Biblioteką Politechniki Gdańskiej rozpoczął przygotowania do IV Bałtyckiej Konferencji „Zarządzanie i Organizacja Bibliotek” pod hasłem: „W sieci bibliotek. Współpraca, integracja, nowoczesność”. Podjęto prace nad opracowaniem strony internetowej Komisji.

## ZESPÓŁ ds. BIBLIOGRAFII REGIONALNEJ

Wybory Zarządu Sekcji odbyły się 6 października 2009 r. w Jeleniej Górze (Centrum Informacji i Edukacji Regionalnej Książnicy Karkonoskiej). Zarząd Sekcji tworzą: Marzena Przybysz (przewodnicząca), Hanna Jamry, Krystyna Kasprzyk (wiceprzewodnicząca), Bożena Lech-Jabłońska (sekretarz). Zespół skupia 67 osób z całego kraju.

Zespół spotkał się dwukrotnie:

– 22 czerwca 2009 r. w Bibliotece Narodowej w Warszawie odbyło się spotkanie poświęcone opracowaniu formalnemu i rzeczowemu dokumentów kartograficznych w bibliografiach regionalnych;

– 5-6 października 2009 r. w Centrum Informacji i Edukacji Regionalnej Książnicy Karkonoskiej w Jeleniej Górze odbyło się spotkanie poświęcone działalności bibliograficznej WiMBP w Rzeszowie oraz systemom bibliografii regionalnej.

Stale spotkania członków Zespołu ds. bibliografii regionalnych przyczyniają się do wymiany myśli i doświadczeń na polu bibliografii regionalnej oraz zacieśniają kontakty pomiędzy bibliografami regionalistami w całym kraju. W trakcie spotkań wykładom i referatom towarzyszyły zawsze twórcze i ożywione dyskusje, w których były poruszane zarówno ogólne, jak i szczegółowe problemy wynikłe w trakcie opracowania bibliografii regionalnych. Członkowie Zespołu współpracowali z Biblioteką Narodową w zakresie relacji i powiązań bibliografii regionalnych z bibliografią narodową, jak również z innymi ogniwami ZG SBP, przede wszystkim Komisją Automatyzacji oraz Komisją Opracowania Rzeczowego Zbiorów.

Członkowie Zespołu uczestniczyli w wielu konferencjach, wygłaszając na nich referaty. Stale aktualizowali informacje dotyczące bibliografii regionalnej i Zespołu na stronie internetowej SBP oraz w wielu publikacjach.

\* \* \*

Podsumowując prace sekcji, komisji i zespołu ZG SBP, należy zwrócić uwagę na ich działalność edukacyjno-szkoleniową, wyrażającą się w organizowaniu konferencji, warsztatów, seminariów krajowych i zagranicznych. Tematyka tych spotkań obejmowała kluczowe problemy współczesnego bibliotekarstwa, jego rolę w upowszechnianiu nowoczesnych technologii i narzędzi informacyjnych, doskonaleniu zawodowemu bibliotekarzy oraz pracowników informacji naukowej.

Oprac.: Ewa Chrzan

*Tekst wpłynął do Redakcji 21 maja 2010 r.*

## **NAGRODA NAUKOWA SBP im. A. ŁYSAKOWSKIEGO ZA 2009 ROK**

W kwietniu 2010 r. Komisja Nagrody Naukowej SBP im. Adama Łysakowskiego w składzie: dr hab. Wiesław Babik, dr Agnieszka Bajor, dyr. Piotr Bierczyński, dr Artur Jazdon, dr Jerzy Krawczyk, dr hab. Jadwiga Sadowska (przewodnicząca), dr hab. Barbara Sosińska-Kalata, dyr. Jolanta Stępnia, prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel, prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert dokonała wyboru publikacji za 2009 r.

Do nominacji zgłoszono 8 pozycji. Zgodnie z Regulaminem nagrodzone publikacje otrzymały nie mniej niż 6 głosów (na 10 możliwych). Są to trzy pozycje w dwóch kategoriach:

I. kategoria „prace o charakterze teoretycznym, metodologicznym, źródłowym”.

● Angielsko-polski słownik informacji naukowej i bibliotekoznawstwa / Jacek Tomaszczyk. – Katowice: Studio NOA; Uniwersytet Śląski, 2009. – 213 s.

● Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji / Hanna Batorowska. – Warszawa: Wydaw. SBP, 2009. – 544 s. (Nauka, Dydaktyka, Praktyka).

II. kategoria „prace o charakterze dokumentacyjno-informacyjnym”.

● Współczesne księgozbiory polskie za granicą: 1. Polskie i polonijne księgozbiory instytucji / Barbara Bieńkowska, Elżbieta Maruszak, Jacek Puchalski, Agata Bastrzyk. – Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2009. – 740 s., il. + CD-ROM. – (poza krajem).

Przewodnicząca Komisji Nagrody  
*Jadwiga Sadowska*

*Komunikat wpłynął do Redakcji 6 maja 2010 r.*

## **PRACE PROJEKTOWE NAD OGÓLNOPOLSKIM PORTALEM BIBLIOTEKARSKIM WWW.SBP.PL**

W marcu 2010 r. w Biurze Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich rozpoczęła pracę redakcja portalu [www.sbp.pl](http://www.sbp.pl) w składzie: Wioletta Lipińska (redaktor naczelny), Małgorzata Szmigielska (sekretarz redakcji), Konrad Stepanajtys (webmaster). Powołanie grupy redakcyjnej stanowi realizację kolejnego punktu umowy z Fundacją Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (FRSI), dotyczącego budowy i utrzymania portalu dla środowiska bibliotekarzy, który będzie funkcjonować pod adresem [www.sbp.pl](http://www.sbp.pl). W głównych zadaniach koncepcyjnych redakcję wspierał ekspert Marek Słowiński. Wstępne prace nad portalem polegały na przygotowaniu: propozycji architektury informacji, struktury serwisu, makiet stron oraz planu realizacji celów w 2010 r. Wszystkie dokumenty bazowały na zapisach koncepcji portalu ustalonej przez członków ZG SBP wspólnie z przedstawicielami FRSI.

Głównym celem ogólnopolskiego serwisu [sbp.pl](http://sbp.pl) jest integracja i aktywizacja środowiska bibliotekarskiego oraz kreowanie nowoczesnego wizerunku zawodu bibliotekarza. Do zadań serwisu [sbp.pl](http://sbp.pl) będzie należało: publikowanie fachowych informacji przydatnych dla bibliotekarzy wszystkich typów bibliotek, relacjonowanie działalności SBP, obsługa organizowanych konferencji i warsztatów, wsparcie sprzedaży wydawnictw SBP, popularyzacja prowadzonych przez Stowarzyszenie konkursów i akcji kulturalnych, prowadzenie bazy bibliotek, w tym informowanie o ich działaniach.

Opracowana w redakcji portalu dokumentacja projektu serwisu została przedstawiona członkom Zarządu Głównego SBP na posiedzeniu 26 marca 2010 r., na którym uzyskano akceptację przyjętych założeń.

Prowadzono również prace nad dokumentem obejmującym informacje o wymaganiach technicznych serwisu i służącym precyzyjnemu określeniu poszczególnych modułów portalu. Przedstawione w dokumencie założenia dotyczące jego budowy pozwolą na upowszechnianie w Internecie określonych zadań realizowanych przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Po opracowaniu założeń serwisu redakcja portalu przystąpiła do omówienia warunków współpracy z wykonawcą technicznym, harmonogramu projektu i podpisania umowy. Na starcie serwisu zrezygnowano z uruchomienia wszystkich funkcjonalności. Na późniejszy okres pozostawiono wykonanie bazy członków SBP oraz extranetu umożliwiającego pracę członków Stowarzyszenia na platformie wewnętrznej dostępnej po zalogowaniu. Decyzja ta została podyktowana ograniczonymi środkami finansowymi, przeznaczonymi na budowę serwisu oraz brakiem szczegółowych informacji odnośnie zasad działania bazy członków SBP oraz platformy wewnętrznej. Redakcja portalu będzie współpracować z grupami roboczymi SBP przy ustalaniu wymagań powyższych modułów. Opinie na



temat działania bazy będą mogły być zamieszczane w grupie dyskusyjnej na temat portalu założonej na Google.

Do głównych zadań wykonywanych w drugim etapie harmonogramu projektu należało ustalanie dokładnej specyfikacji technicznej systemu oraz projektu graficznego serwisu.

Do najbardziej złożonych modułów, pociągających za sobą konsultacje z członkami SBP, należała platforma przeznaczona do prezentacji publikacji, funkcjonowania sklepu internetowego i bazy bibliotek.

Kwestii prezentacji publikacji SBP na portalu poświęcono odrębne spotkanie z przedstawicielami redakcji wydawnictw SBP 27 kwietnia 2010 r. W spotkaniu uczestniczyli także Elżbieta Stefańczyk (przewodnicząca SBP) oraz Janusz Nowicki (dyrektor Wydawnictwa SBP). Uczestnicy spotkania dyskutowali nad formą prezentacji wydawnictw SBP w Internecie. Zaproponowano umieszczanie informacji odnoszących się do działalności redakcji oraz do pełniejszej charakterystyki czasopism. Wysunięto również propozycje związane z recenzowaniem publikacji SBP (pomysł Jana Wołosza), wprowadzeniem karty stałego klienta (pomysł Anny Stanis), jak również możliwości zakupu wersji elektronicznych wybranych publikacji, np. prac licencyjnych. Zastanawiano się nad publikowaniem materiałów pokonferencyjnych oraz zamieszczaniem w serwisie treści, które do tej pory były wydawane tylko w formie książkowej. Uzgodniono, że do działań poświęconych historii SBP będzie można wykorzystać teksty zamieszczone w publikacji *Kronika Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich 1917-2007*. Ostatecznie zdecydowano, że redakcje czasopism będą przekazywać na potrzeby portalu spisy treści i opisy poszczególnych numerów czasopism, natomiast Wydawnictwo SBP dostarczy elektroniczne odwzorowania okładek publikacji.

7 maja 2010 r. na posiedzeniu Prezydium ZG SBP Wioletta Lipińska, redaktor naczelny portalu, przedstawiła raport z dotychczasowej realizacji projektu. Dyskutowano m.in. nad pomysłem umożliwienia w serwisie zakupu poszczególnych artykułów czasopism w wersji elektronicznej. W związku z tym redakcja portalu podjęła kroki mające na celu wprowadzenie tego elementu do specyfikacji systemu. Marek Słowiński opracował dokument analizujący sprzedaż publikacji elektronicznych, który został przesłany do członków ZG SBP oraz redakcji czasopism do konsultacji. Nie zgłoszono sprzeciwu odnośnie wprowadzenia takiego rozwiązania, ale nie rozstrzygnięto kwestii wysokości opłat za poszczególne artykuły.

Inne zagadnienie, które wymagało szerszego omówienia, było związane z funkcjonalnością bazy bibliotek. Aplikacja ta będzie zarządzana na portalu za pomocą specjalnego systemu zwanego wirtualnym segregatorem, który został opracowany dla serwisu biblioteki.org. Portal sbp.pl będzie tworzyć bazę, komplementarną do bazy tworzonej w ramach Programu Rozwoju Bibliotek.

Realizując zadania informacyjne, wystosowano komunikaty, dotyczące portalu sbp.pl, do zarządów okręgów SBP w województwach oraz do przewodniczących sekcji i komisji przy ZG SBP.

Wypełniając zadania promocyjne, przygotowano komunikaty o portalu sbp.pl w „Ofiercie Wydawniczej SBP” oraz do czasopism „Bibliotekarz” i „Poradnik Bibliotekarza”. Ponadto opracowano ulotki informacyjne o serwisie.

Jednocześnie z wykonywanymi zdaniami projektowymi i informacyjnymi trwały prace, mające na celu wysondowane możliwości pozyskania dodatkowych środków finansowych na serwis. Monitoring zlecono osobie współpracującej z redakcją portalu na zlecenie.

Realizacja portalu sbp.pl monitorowana jest przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. W kwietniu 2010 r. odbyło się spotkanie z przedstawicielami FRSI. Do Fundacji przekazano również pierwsze sprawozdanie kwartalne za okres od 1 lutego do 31 marca 2010 r., które zostało zaakceptowane.

Wioletta Lipińska  
Biuro ZG SBP

Tekst wpłynął do Redakcji 18 maja 2010 r.

## WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

Teksty powinny być napisane w programie Word w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 tys. znaków, a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 tys. znaków. Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: [przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl](mailto:przeglad.biblioteczny.iinsb@uw.edu.pl), ewentualnie na dyskietce lub płycie CD-ROM wraz z jednym egzemplarzem wydruku na adres: Redakcja Przeglądu Bibliotecznego, Wydawnictwo SBP, 00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7.

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz przekład tytułu artykułu i streszczenia na język angielski. Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyłał do „PB” artykułu nie wyraża zgody na publikację jego abstraktu w CEJSH, redakcja prosi o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami obowiązującymi w czasopismach naukowych. Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres do korespondencji i e-mail. Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora. Podstawowymi kryteriami akceptacji artykułu do druku w „Przeglądzie Bibliotecznym” są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez redakcję.

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane na osobnych ponumerowanych stronach z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej; odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

- odesłanie do jednego dzieła: (Kowalski, 1990) lub (*Biblioteki...*, 1976);
- odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) lub (*Biblioteki...*, 1976; Jankowska i Majewski, 2004).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Iyer, 1995, s.15) albo (Taradejna i Taradejna, 2004, s. 231-233) albo [Zybert, red., 2004, s. 18].

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. W opisach dzieł wydanych za granicą obowiązuje pisownia stron, numerów, skrótów w języku tekstu (np. „W” w języku polskim = „In” w języku angielskim, „s.” w języku polskim = „p.” w języku angielskim). Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane chronologicznie, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i imię (imiona) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a) ...., Dembowska, Maria (1976b) ...., itd. Zasady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

### **Książka**

Dembowska, Maria (1991). *Nauka o informacji naukowej : organizacja i problematyka badań w Polsce*. Warszawa: IINTE.

Iyer, Hamalata (1995). *Classificatory structures. concepts, relations and representation*. Frankfurt/Main: Indeks Verlag.

Taradejna, Małgorzata; Taradejna, Ryszard (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek.

### **Praca zbiorowa**

*Biblioteki publiczne województwa toruńskiego : informator*. (1976). Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika.

Burgess, Robert G., ed. (1993). *The research process in educational setting-sten case studies*. London: Falmer Press.

Zybert, Elżbieta B., red. (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Wydaw. SBP.

### **Artykuł w czasopiśmie**

Augustyniak, Anna (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, z.1/2, s. 3-21.

Dervin, Brenda; Nilan, Michael (1986). Information Needs. *Annual Review of Information Science and Technology*, vol. 21, pp. 3-31.

### **Artykuł w pracy zbiorowej**

Gawrysiak, Piotr (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Politechniki Wrocławskiej, s. 59-69.

Hartley, Joellen T.; Harker, Judith O.; Walsh, David A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In: *Aging in the 1980's : Psychological issues*. Ed. by L. W. Poon. Washington, DC: American Psychological Association, pp. 239-252.

### **Artykuł w czasopiśmie elektronicznym**

Berners-Lee, Tim; Hendler, James; Lassila, Ora (2001). The Semantic Web. *Scientific American* [online], May; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.sciam.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>>.

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment* [online], vol. 3; [dostęp: 11.12.2001]. Dostępny w World Wide Web: <<http://journals.apa.org/prevention/volume3/pre0030001a.html>>.

Glapa, Janusz (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy* [online], nr 11 (40); [dostęp: 11.03.2003]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/40/glapa.php>>.

### **Dokument z witryny instytucji, organizacji lub osoby prywatnej**

American Psychological Association. (1995). *APA public policy action alert: Legislation would affect grant recipients* [online]; [dostęp: 25.01.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.apa.org/ppo/istook.html>>.

Chou, Luyen; McClintock, Robbie; Moretti, Frank; Nix, Don. H. (1993). *Technology and education; Choosing pasts and imagining educational futures* [online]. Columbia University, Institute for Learning Technologies; [dostęp: 25.11.1996]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>>.

MENiS. (2004). *PISA 2003 - Informacja przygotowana przez OECD* [online]. Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu; [dostęp: 14.12.2004]. Dostępny w World Wide Web: <[http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa\\_oecd.php](http://www.men.waw.pl/wspolpraca/biezace/pisa_oecd.php)>.

Smith, Brian (2004). *Ontology and information systems* [online]. The Buffalo University, Department of Philosophy; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>>.

US NLM. (2004). *Unified Medical Language System* [online]. US National Library of Medicine. National Institutes of Health; [dostęp: 30.06.2004]. Dostępny w World Wide Web: <<http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsmain.html>>.

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy zobowiązani są do przesłania swojej fotografii (elektronicznie w formie zeskanowanej z rozdzielczością min. 600 dpi i zachowanej w formacie TIF lub pocztą w formie odbitki o dobrej jakości), danych potrzebnych do oświadczenia podatkowego oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

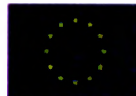
Autorów publikujących w „Przeglądzie Bibliotecznym” uprzejmie informujemy, że z uwagi na bardzo trudną sytuację finansową SBP zawieszamy do końca 2010 r. wypłaty honorariów za nadesłane teksty do Redakcji. Przepraszamy.

Wydawnictwo SBP



**INNOWACYJNA GOSPODARKA**  
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**UNIA EUROPEJSKA**  
EUROPEJSKI FUNDUSZ  
ROZWOJU REGIONALNEGO



Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

„Dotacje na innowacje – Inwestujemy w Waszą przyszłość”  
Tytuł projektu: „Rozbudowa i przekształcenie bibliograficznej bazy danych AGRO  
w bazę bibliograficzno-abstraktową z wykorzystaniem  
oprogramowania YADDA”

Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju  
Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

## **NOWA INWESTYCJA BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ I CENTRUM INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersytetu PRZYRODNICZEGO W POZNANIU**

21 września 2009 r. została podpisana Umowa o dofinansowanie Projektu: „Rozbudowa i przekształcenie bibliograficznej bazy danych AGRO w bazę bibliograficzno-abstraktową z wykorzystaniem oprogramowania YADDA”, pomiędzy Ministrem Nauki i Szkolnictwa Wyższego reprezentowanym przez Grzegorza Zbikowskiego – dyrektora Departamentu Systemów Informatycznych a Uniwersytetem Przyrodniczym w Poznaniu reprezentowanym przez prof. dr hab. Grzegorza Skrzypczaka – rektora Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Barbarę Gierszewską-Szrajber – kvestora Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

Projekt realizowany jest od 1.01.2009 do 31.12.2013 r., a całkowity koszt realizacji wyniesie 4 852 298,00 zł.

Celem projektu jest zastosowanie zaawansowanych aplikacji w celu stworzenia szybkiej informacji elektronicznej o zasobach i wynikach badań naukowych oraz umożliwienie dostępu do niej środowisku naukowemu i przedsiębiorstwom w Polsce. Rolę tę spełniać będzie dziedzina bibliograficzna baza danych AGRO tworzona od 1993 r. przez zespół autorski pracowników Biblioteki Głównej i Centrum Informacji Naukowej Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Zakres tematyczny bazy AGRO to nauki przyrodnicze i rolnicze oraz dziedziny pokrewne. W szczególności są to: rolnictwo, leśnictwo, technologia żywności, nauka o żywieniu, dietyka, choroby człowieka, roślin i zwierząt, hodowla zwierząt, technika rolnicza, melioracje, ogrodnictwo, technologia drewna, ergonomia, ochrona środowiska, ekologia, zootechnika, weterynaria, ekonomika rolnictwa, biotechnologia, biochemia, mikrobiologia, agroturystyka, przemysł drzewny, przemysł spożywczy, przemysł skórzany, przemysł chłodniczy, przemysł fermentacyjny, przetwórstwo owoców i warzyw, przemysł piekarski i cukierniczy, ochrona środowiska, inżynieria środowiska, integracja europejska wraz z ustawodawstwem unijnym, zarządzanie jakością, systemy jakości, organizacja przedsiębiorstwa, zarządzanie organizacją, bezpieczeństwo żywnościowe, gospodarka żywnościowa, przemysł mięsny itp.

Baza AGRO zawiera opisy bibliograficzne (rekordy bazy) publikacji umieszczonych w polskich czasopismach wydawanych w języku polskim i angielskim lub innych językach obcych ze streszczeniami w języku polskim lub angielskim.

Baza AGRO rejestruje publikacje z 899 tytułów czasopism naukowych, popularnonaukowych i fachowych.

W systemie tworzenia i zapewnienia funkcjonowania bazy AGRO stosuje się język informacyjno-wyszukiwawczy o wyspecjalizowanych funkcjach, umożliwiając odtwarzanie treści i wyszukiwanie dokumentów na zapytanie użytkownika. Słownictwo języka informacyjno-wyszukiwawczego tworzą wyrażenia zwane słowami kluczowymi, oparte na języku naturalnym. Słowniki słów kluczowych (polski i angielski) są uporządkowane alfabetycznie, nie zawierają synonimów, są słownikami kontrolowanymi i są przyjazne dla użytkowników.

W chwili obecnej rekordy bazy AGRO nie zawierają abstraktów i bibliografii załącznikowej. Nawiązana w styczniu 2007 r. współpraca z ICM w Warszawie umożliwia rozpowszechnianie bazy w Bibliotece Wirtualnej Nauki na platformie YADDA, a projekt umożliwi przekształcenie bazy AGRO w bazę bibliograficzno-abstraktową. Od grudnia 2008 r. baza AGRO jest dostępna w Internecie nieodpłatnie wszystkim zainteresowanym.

Baza AGRO jako narzędzie w postaci cyfrowej o zawartości polskich czasopism dzięki zastosowaniu najnowszych technologii informatycznych przyczyni się w dobie społeczeństwa informacyjnego do wzrostu znaczenia nauki w rozwoju gospodarczym, do wzrostu konkurencyjności polskiej nauki a także zwiększenia innowacyjności przedsiębiorstw. System udostępniania informacji zawartych w bazie tworzy elektroniczną usługę publiczną na rzecz obywateli i przedsiębiorców. Zapewni rozwój polskich zasobów cyfrowych w Internecie, które to zasoby są istotne i znaczące dla polskiej gospodarki i rozwoju przedsiębiorczości.

Projekt zakłada rozbudowę i uatrakcyjnienie bazy AGRO poprzez przekształcenie jej w bazę abstraktową, co znacznie wzbogaci informacje zawarte w obrębie każdego rekordu bazy. Do rekordów bieżących bazy i już istniejących będą dodane streszczenia artykułów w języku polskim i angielskim oraz bibliografia załącznikowa poprzez skanowanie z wykorzystaniem oprogramowania OCR. Planuje się także tłumaczenie słów kluczowych z języka angielskiego na język polski w rekordach angielskich bazy AGRO. Pod względem ilościowym do 2013 r. przewiduje się wzrost zindeksowanych artykułów z czasopism do 478 200 rekordów. Planowane na 2010 r. wprowadzenie linków do pełnych tekstów w ilości ok. 15% wszystkich indeksowanych tytułów podniesie znacznie wartość użytkową bazy.

Umieszczenie bazy w Bibliotece Wirtualnej Nauki pozwoli na zwielokrotnienie możliwości wyszukiwawczych dla użytkowników poszukujących literatury na interesujący ich temat. Platforma YADDA w ICM w Warszawie pozwoli na przeglądanie zawartości bazy od strony tytułów artykułów, nazwisk autorów artykułów oraz słów kluczowych. W 2010 r. umieszczone zostaną w interfejsie bazy słowniki słów kluczowych w języku polskim i angielskim. Należy zaznaczyć, iż przy wyszukiwaniu można łączyć słowa kluczowe polskie i angielskie w celu zawężenia poszukiwania na temat. Możliwe jest przeszukiwanie bazy według tytułów czasopism i uzyskanie informacji o zindeksowanych rocznikach, tomach i zeszytach danego tytułu.

Realizacja projektu polegającego na rozbudowie bazy AGRO pod względem jakościowym i ilościowym przyczyni się do wzrostu ilości użytkowników z różnych sfer życia naukowego i społecznego, do wzrostu poziomu kształcenia studentów, kadry naukowej i pracowników organizacji gospodarczych. Czas trwania projektu to lata 2009-2013. Baza AGRO będzie dostępna dla wszystkich zainteresowanych do końca 2018 r.

Działanie zapewni środowisku naukowemu w Polsce stały i bezpieczny dostęp do zaawansowanej infrastruktury informatycznej bazy danych, przez co umożliwi nowoczesnym jednostkom naukowym prowadzenia zaawansowanych aplikacji i jest warunkiem działalności badawczej na poziomie odpowiadającym normom światowymi i europejskim. Rozwój infrastruktury informatycznej i informacyjnej nauki oraz zasobów cyfrowych jest istotnym elementem procesu budowania społeczeństwa informacyjnego.

## PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

### Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich  
02-086 Warszawa  
Al. Niepodległości 213

- pocztą,
- telefonicznie – tel. (22) 825-50-24, (22) 608-28-26,
- faksem – (22) 825-53-49,
- pocztą elektroniczną – e-mail: sprzedaz@sbp.pl.

Sprzedaż odręczna:

- w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213),
- w Wydawnictwie SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa; tel/fax (22) 827-52-96),
- w godzinach 9.00-15.00.

Nasze konto: MILLENNIUM 70 1160 2202 0000 0000 2814 5355

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na **dowolny okres lub na poszczególne zeszyty** zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem;
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa SBP.

Cena prenumeraty na 2010 r. – 156 zł

Wydawnictwo SBP. Warszawa 2010  
Nakład 600 egz. Ark. wyd. 7,4. Ark. druk. 7,75  
Łamanie: Renard Hawryszko  
Druk i oprawa: Zakład Poligraficzny PRIMUM  
Kozerki, ul. Marsa 20, 05-825 Grodzisk Mazowiecki, tel. (+48 22) 724-18-76

ALEPH Polska Sp. z o.o.  
ul. Śmiała 22  
01-523 Warszawa  
tel./fax: (022) 839 83 18  
[www.aleph.pl](http://www.aleph.pl)  
[www.exlibrisgroup.com](http://www.exlibrisgroup.com)

 **Aleph Polska**  
automatyzacja bibliotek

**ExLibris** The bridge to knowledge

## ExLibris Aleph

Uniwersytet Oksfordzki podpisał umowę z firmą Ex Libris na wymianę aktualnie używanego systemu bibliotecznego na system Aleph. Decyzja została podjęta po dokładnym badaniu rynku. System Aleph został wybrany ze względu na efektywne i sprawdzone rozwiązania a jednocześnie elastyczność i dużą konfigurowalność, pozwalającą na stworzenie konfiguracji najlepiej odpowiadającej unikalnym potrzebom Biblioteki Bodleian.

„Po intensywnym procesie ewaluacyjnym doszliśmy do wniosku, że jedynie Aleph jest w stanie zapewnić nam zaawansowaną funkcjonalność, jakiej potrzebujemy, przy złożonej strukturze naszego systemu uniwersyteckiego” skomentowała Dr Sarah Thomas z Biblioteki Bodleian. „Sprawdzona zdolność firmy Ex Libris do wdrażania dużych projektów na czas i w ramach uzgodnionego budżetu była dodatkowym argumentem za tym wyborem. Współpracując blisko z Ex Libris od kilku lat mamy poczucie, że nasza wizja przyszłości jest spójna z długoterminową strategią firmy”.

## ExLibris Primo

Zachęcamy do obejrzenia nowego katalogu centralnego na Litwie. Katalog w systemie Primo daje użytkownikom jeden, wygodny punkt dostępu do zasobów bibliotek akademickich zrzeszonych w Litewskiej Sieci Bibliotek Akademickich (LABT).

Katalog zawiera dane z katalogów bibliotecznycch oraz repozytorium litewskich instytucji akademickich eLABa, opartego na systemie Fedora. Ponadto użytkownicy mogą skorzystać z metawyszukiwania w rozproszonych zasobach elektronicznych, dzięki zintegrowaniu z systemem Primo silnika wyszukiwawczego systemu MetaLib. Interfejs jest dostępny w języku litewskim i angielskim. Katalog centralny jest dostępny pod adresem [www.lvb.lt](http://www.lvb.lt)

## ExLibris Primo Central

Ex Libris ogłosił start wersji Beta serwisu Primo Central. Testy wersji Beta są realizowane w 14 instytucjach partnerskich, zaangażowanych w rozwój serwisu. Użytkownicy tych bibliotek przeszukując zasoby w katalogu opartym na systemie Primo otrzymają również wyniki z Primo Central – serwisu agregującego dane o zasobach elektronicznych.

Coraz większą część kolekcji każdej biblioteki stanowią zbiory elektroniczne. W odpowiedzi na rosnące wymagania bibliotek w optymalizacji dostępu do globalnych e-zasobów, Ex Libris proponuje nowe rozwiązanie: Primo Central – centralny indeks, który obejmie tysiące materiałów naukowych, takich jak artykuły i e-book'i dostarczane przez szereg wydawców i serwisów agregujących.